

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**ALMAN DİLİNDE YAZILAN ROBINSONADLARDA
TÜRK İMAJI**

Yüksek Lisans Tezi

AYŞE BAŞBOĞA

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**ALMAN DİLİNDE YAZILAN ROBINSONADLARDA
TÜRK İMAJI**

Yüksek Lisans Tezi

AYŞE BAŞBOĞA

Danışman: PROF. DR. LEYLA COŞAN

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI Anabilim Dalı ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi AYŞE BAŞBOĞA'nın ALMAN DİLİNDE YAZILAN ROBINSONADLARDA TÜRK İMAJI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 08.08.2019 tarih ve 2019-25/6 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ..02../05../2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Prof. Dr. LEYLA COŞAN	
2. Jüri Üyesi Prof. Dr. YASEMİN BALCI	
3. Jüri Üyesi Prof. Dr. İMRAN KARABAĞ	

TEŞEKKÜR

Öncelikle çalıőmam boyunca gece gündüz her an yanımda olup bana büyük destek sağlayan, tez danışmanım Prof. Dr. Leyla Coşan'a sabrı ve katkısı için teőekkürü bir borç bilirim. Değerli görüőlerini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Kurtuluş Demirkol'a, kaynak ve araőtırmamda yardımcı olan Őemsi Paşa Halk Kütüphanesi ve İSAM Kütüphanesine, çalıőmam boyunca en rahat ortamı sunan ve bana inanan değerli eőim Mahir Başboğa'ya, anneme, babama, erkek kardeőime, kız kardeőime ve yeğerlerime her an yanımda oldukları için sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

ÖZET

“Alman Dilinde Yazılan Robinsonadlarda Türk İmajı” adlı çalışma 1724 yılında yayınlanan *Silezyalı Robinson* ile 1802 yılında yayınlanan *Avusturyalı Robinson* eserlerini ele almıştır. Bu eserlerde genel anlamda Osmanlı-Avusturya savaşlarında yaşanan esaret ve kölelik hayatına yer verilmektedir. İncelenen eserlerde Türk imajı çoğunlukla olumsuz gösterilmiştir. Bilhassa İslâm dini hakkında her iki eserin ciddi anlamda önyargı ve karalamalarla dolu olduğu dikkat çekmektedir. Eserlerdeki olumsuz Türk imajı esaret hayatındaki işkence, hoşgörüsüzlük, acımasızlık gibi etkenlerle sürekli yinelenmiştir. Kültürel anlamda Türk insanın misafirperver ve hoşgörülü oluşu övülürken aynı hassasiyet din konusunda gösterilmemiştir. Her iki eserin yayımlanmasında 80 yıl gibi bir fark olmasına rağmen Türk imajının bu zaman zarfında neredeyse hiç değişmediği gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Robinsonad, Türk İmajı, Daniel Defoe, Esaret, Din

ZUSAMMENFASSUNG

Die Arbeit “Das Türkenbild in den deutschsprachigen Robinsonaden” setzt sich mit den Werken *Schlesischer Robinson* (1724) und *Robinson der Oberösterreicher* (1802) auseinander. Beide Werke widmen sich der Thematik der Knechtschaft und Sklaverei im Zeitalter der Türkenkriege und insbesondere der Osmanisch-Österreichischen Kriege. Generell war das Türkenbild in den analysierten Werken ein negatives. Vor allem war es auffallend, dass das Thema der Religion in beiden Werken mit Vorurteilen und Diffamierungen belegt war. Das negative Bild der Türken wurde generell durch Faktoren wie Folter, Intoleranz und Rücksichtslosigkeit dargestellt. Obwohl es für die türkische Gastfreundschaft und Toleranz im kulturellen Bereich Lob gab, wurde die gleiche Einfühlsamkeit im Bereich der Religion nicht thematisiert. Es konnte beobachtet werden, dass trotz des zeitlichen Abstandes von 80 Jahren zwischen den Publikationen beider Werke das tradierte Türkenbild sich kaum verändert hat.

Schlüsselwörter: Robinsonaden, Türkenbild, Daniel Defoe, Knechtschaft, Religion

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ZUSAMMENFASSUNG.....	iii
1. GİRİŞ.....	1
2. ROBINSONAD KAVRAMININ ANLAMI VE GELİŞİMİ.....	6
2.1 Robinsnad nedir?.....	6
2.2 Antik Çağ'daki Eserler.....	9
2.3 İbn Sina'nın Hay Bin Yakzan Adlı Eseri	10
2.4 İbn Tufeyl'in Hay Bin Yakzan Adlı Eseri	12
2.5 Alexander Selkirk.....	14
2.6. Daniel Defoe	16
2.7. Robinson Crusoe	18
2.8 Robinsnad'ın Edebî Oluşumu	22
2.8.1 Seyahatname	22
2.8.2 Ütopya	224
2.8.3 Otobiyograf	26
3. ALMAN DİLİNDE YAZILAN ROBINSONADLAR	28
3.1 Almanca Yazılan Robinsnadlar.....	31
3.2 Almanca Yazılan Robinsnadların Anlatım Tekniği	33
3.3. Almanca Yazılan Robinsnadlarda Türk İmajı.....	34
4. ALMANYA VE AVUSTURYA'DA TÜRK İMAJI	38
4.1 Türk Denizciliği ve Korsanlığı.....	43

5. SİLEZYALI ROBINSON YA DA FRANZ ANTON WENZEL'İN UNUTULMAZ YAŞAMI.....	47
5.1 II. Viyana Kuşatması.....	48
5.2 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa.....	49
5.3 Silezyalı Franz II. Viyana Kuşatmasında.....	50
6. AVUSTURYALI ROBINSON OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA	66
6.1 Osmanlı - Avusturya ilişkileri.....	66
6.2 Osmanlı Askerî Sistemi.....	68
6.3 Din.....	70
6.4. Kültürel Yapı.....	74
6.5. Ömer ile Fatima.....	78
6.6 Diğer Türk karakterler.....	80
6.7 Peyer ile Fatima.....	82
7. SONUÇ	85
8. KAYNAKÇA.....	97

1. GİRİŞ

İngiliz yazar Daniel Defoe ticari hayatta istediği başarıyı elde edemeyince 40 yaşında yazarlığa soyunarak, dünyaca ünlü eseri *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe of York, Mariner, Written by Himself* (Yorklu gemici Robinson Crusoe'nun kendisi tarafından yazılan yaşamı ve garip şaşırtıcı serüvenleri) adlı eserini kaleme alır. Defoe'nun eseri “püriten¹ dünya görüşünden, orta sınıf yaşayışından, bu sınıfın başlıca uğraşı ticaret alanından, toplumsal, politik akımlardan izler taşır.”² 18. yüzyıl İngiliz edebiyatının sade dil özelliklerini, açıklayıcı işlevini içeren *Robinson Crusoe* eseri bu anlamda ilk uzun soluklu düşsel nitelikli bir eserdir. Yazın dili olarak İngilizce yazılmasına rağmen dünya çapında halka ulaşabilen ilk romandır. Defoe'nun roman türünün kurucusu diye anılmasının başlıca nedeni budur.³

Robinson Crusoe'da kahraman, tüccarlıkla uğraşan bir ailenin en küçük çocuğu olarak York kentinde dünyaya gelir. Babası onun hukuk eğitimi almasını isterken, maceraperest ruhunu ıslah edemeyen Robinson, ailesine ve ülkesine sırt çevirerek gemi yolculuğuna çıkar ve Londra'ya gider.⁴ Burada çeşitli talihsizlikler yaşadktan sonra Brezilya'ya gidip şeker kamışı ticareti yapmaya başlar. Bu iş için köle ticareti yapmaya karar vererek gemi yolculuğuna çıkar, fırtınaya yakalanarak gemi kazasından sonra ıssız bir adaya düşer. Robinson 28 yıl sürecek ada hayatının ilk adımını böylelikle atmış olur ve ıssız bir adada kendisine ilkel yöntemlerle bir yaşam alanı kurar.

Dünyaca ünlü bu eser, sonraki yıllarda Avrupa ülkelerinde de benzer eserlere ilham kaynağı olur. Daniel Defoe'nun eseri öylesine sevilen bir tür haline gelir ki, Almanya ve Avusturya'da bu kitaptan esinlenilerek genelde gemi kazaları sonucu ıssız adada yaşam mücadelesi konulu sayısız eser ortaya çıkar. Burada esas dikkat çekici olan az sayıda da olsa, Alman dilinde yazılmış olan robinsonadlarda, Türklerin de yer almış olmasıdır. Türklerin yer almasının nedeni ise tarihî olaylarla açıklanabilmektedir. Türk

---

¹ “İngiltere’de Kraliçe Elizabeth (1558-1603) döneminde ortaya çıkan ve anlam olarak ahlak ve din konusunda çok sofı kimse olarak tabir edilir”. Ali İsrâ Güngör, **Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri**, Dini Araştırmalar, Cilt: 7, s. 8.

² Akşit Göktürk, **Ada (İngiliz Yazınında Ada Kavramı)**, 1. Basım, İstanbul: Adam Yayınları, 1982, s. 77.

³ Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), 6. Basım, İstanbul: YKY, 2016, s. 11.

⁴ A.g.e., s. 23.

savaşları sonucu Avrupa’da ve bilhassa Almanya ve Avusturya’da Türklere yönelik algı oldukça olumsuz olunca, Türkler de şiir, roman, dram, dua ve vaaz gibi çok sayıda tür ve edebî esere konu olmuştur. Bu türlerden bir tanesi de robinsonadlardır. Bu çalışmanın amacı Alman dilinde yazılmış olan robinsonadlarda Türk imajını irdeleyerek Batı dünyasının Türklere olan bakış açısını ortaya çıkarmaktır.

Çalışmada genel bir girişin ardından, 2. bölümde robinsonad kavramı, robinsonad özelliği taşıyan eserler ve robinsonad ile seyahatname ilişkisi ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikle Antik Çağ’daki birkaç mitolojik esere yer verilecektir. Daha sonra Daniel Defoe’nun da esinlendiği iddia edilen *Hay bin Yakzan* adlı eser ele alınacaktır. Daniel Defoe’dan birkaç yüz yıl önce yaşamış olan ünlü İslâm filozofları İbn Sina ve İbn Tufeyl tarafından farklı bir şekilde ele alınan *Hay bin Yakzan* adlı eserlerde dahi “robinsonad”⁵ motifinin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Robinsonad eserlerine ilham kaynağı olan İbn Sina’nın 11. yüzyılda yazmış olduğu *Hay bin Yakzan* adlı eseri ile İbn Tufeyl’in 12. yüzyılda kaleme almış olduğu *Hay bin Yakzan* adlı eseri bu bağlamda incelenecektir.

Robinsonad denilince ilk akla gelen Daniel Defoe’nun dünyaca ünlü eseri *Robinson Crusoe*’dur. Defoe’nun eserinin yazarlara ilham kaynağı olması nedeniyle, bilhassa 18. yüzyılda Avrupa’da çok sayıda robinsonad eser yazılmıştır. “Gerçek” Robinson olarak adlandırılan İskoç denizci Alexander Selkirk’in dört yılını bir adada geçirmesi ise bu dönemde yazarları oldukça etkilemiş ve robinsonadların gerçeklik/kurgu ile bağlantısı hep tartışılmalıdır. Robinsonad eserlerindeki adalar konusuna Akşit Göktürk’ün İngiliz yazınında *Ada* adlı eserinde rastlanmaktadır. Adasal yaşam adı altında yazılan bu eserlerde toplumdan kendini izole eden kişinin somut deneylerle ıssız bir adada hayatta kalma mücadelesi, robinsonadın ana kaynaklarından birini teşkil etmiştir. Almanya, Hollanda, Fransa, İngiltere, İspanya, İtalya ve hatta Rusya gibi Avrupa ülkelerinde robinsonad eserlerinin onlarca örneğine rastlanmaktadır. Her biri farklı yazılış tekniği ve içeriği ile yazılan bu eserler, Orta Çağ’dan itibaren yaygınlaşmaya başlayan gezi yazısı/seyahatnamelerden esinlenmişlerdir.

---

⁵ İbn Tufeyl/İbn Sina, **Hay Bin Yakzan**, M. Şerafettin Yalıtıkaya, Babanzade Reşit (çev.), 22. Basım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 62.

Robinsonad terimi 1731 yılında Alman yazar Johann Gottfried Schnabel'in *Insel Felsenburg* (Felsenburg Adası) adlı eserinin önsözünde ortaya çıkınca edebiyat dünyası yeni bir edebî tür kazanmış olur.⁶ Robinsonad eserlerinin yazımında en çok faydalanılan diğer bir tür ise 18. yüzyılda oldukça yaygın olan seyahatnameler olmuştur. Robinsonad yazarları da bir yandan seyahatnamelerden, diğer yandan çeşitli kurgusal metinlerden esinlenmişlerdir.

Çalışmanın 3. bölümünde Almanya'da yazılan Robinsonadlar başlığı altında Alman veya Avusturyalı yazarların yazdığı eserler ve bu eserlerin özellikleri irdelenecektir.

Bir sonraki bölümde Almanya'da Türk imajı konusu ele alınacaktır. Avrupa'da uzun dönemler boyunca devam eden Türk savaşları ve onun akabinde yaşanan esaret olgusu Alman yazarlara ilham konusu olarak robinsonad eserlerini bu doğrultuda yazmalarına sebep olmuştur. Bu bağlamda Alman dilinde yazılmış çeşitli robinsonadlardaki Türk imajı irdelenerek Türklere karşı yaklaşım edebiyat üzerinden gözler önüne serilecektir. Avrupalılar gerek kültürel anlamda gerek siyasi ve gerekse askerî anlamda Türklere sürekli bir ilişki içinde olmuşlardır. Fakat Viyana kuşatması Alman kültüründe Türk korkusu bakımından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu durumun neticesinde o dönemlerde Almanların yazdıkları robinsonad eserlerin pek çoğunda Türklere "vahşi", "barbar" ve "kâfir" olarak tasvir edilmiştir. Bunun sonucunda eserlerdeki kahramanlar Türklere ya savaşmış ya da onlardan kaçmışlardır. *Robinson Crusoe* eserinde Müslüman Türk korsanlarından bahseden Daniel Defoe, muhtemelen Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyılda Akdeniz ve Hint seferlerinin başında bulunan Barbaros Hayreddin Paşa, Piri Reis, Kemal Reis ve daha nice Türk denizcilerinden esinlenmiştir. Alman kültüründe Türk imajı adlı bu bölümde Osmanlı Devletinde faaliyetlerde bulunan bu Türk denizciler hakkında da kısa bilgiler verilecektir.

Çalışmanın 5. bölümünde farklı tarihlerde yayınlanmış olan iki eserde mevcut Türk imajı incelenecektir. Bunlardan ilki 1724 yılında yayınlanan *Schlesischer Robinson oder Franz Anton Wenzel v. C. Eines Schlesischen Edelmanns Denkwürdiges Leben seltsame Unglücks-Fälle und ausgestandene Abenteuer* (Silezyalı Robinson ya da

---

⁶ Göktürk, *Ada*, s. 53.

Franz Anton Wenzel'in Unutulmaz Yaşamı) adlı eserdir. Eserde Türk imajı ve tarihi olaylar irdelenecektir. Bu nedenle eserin tarihi arka planını oluşturan II. Viyana kuşatması ve esere sıklıkla konu olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'dan bahsedilecektir.

Türk imajı konusunu ele alan bir diğer eser ise 1802 yılında yayınlanan *Johann Georg Peyer'in Son Derece İlginç Kaderi veya Avusturyalı Robinson Osmanlı İmparatorluğunda* adlı kurgusal yapıtıdır. Söz konusu eserden hareketle Osmanlı-Avusturya ilişkileri, Osmanlı askeri yapısı, din, kültür ve adalet gibi kavramlar üzerinde durularak bunların esere ne denli ve nasıl yansıdığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın son kısmında ise her iki eserin incelenmesi sonucu elde edilen bulgulara yer verilecektir.

Robinsonadlarla ilgili çok sayıda kaynakça bulunmasına rağmen, Türk figürlerinin geçtiği robinsonadlarla ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Gerek daha önce robinsonadlarda Türk imajı adlı tez niteliğinde bir çalışmanın yapılmamış olması, gerekse bu türün neredeyse hiç tanınmıyor olması dolayısıyla, söz konusu çalışma ile bu alandaki bir boşluğu doldurma amacı güdülmektedir. Üstelik *Robinson Crusoe* gibi dünyaca ünlü bir eserde bile Türk, Türk korsanı, Müslüman gibi sözcüklerin geçmesi Türk imajının etki alanına işaret etmektedir.

Alman robinsonadlar günümüzde neredeyse hiç bilinmeyen ve unutulmaya yüz tutmuş bir türdür. Çalışmanın amacı Alman robinsonadlarda Türk imajını tespit etmek ve söz konusu eserleri imaj bakımından irdelemektir. Eser seçiminde ise başlıca belirleyici unsur, robinsonadların Türk imajı bakımından zengin bir içeriğe sahip olup olmamalarıdır. Türk figürlerinin yoğun olarak yer aldığı ve dönemin Türk algısını yansıttığı robinsonadlardan ilki 1724 yılında yayınlanan *Silezyalı Robinson*, bir diğeri ise 1802 yılında yayınlanan *Avusturyalı Robinson*'dur. Neredeyse 80 yıl arayla yazılmış olan bu robinsonadlar zaman içerisinde Türk imajının değişip değişmediği yönünde de fikir vermektedirler.

Eserlerin Almanya ve Avusturya'da basılmamış olması ve sadece dijital ortamda ulaşılabilir olması, çalışmanın güçlüklerinden birini teşkil etmiştir. Çünkü

dijital ortamdaki eserler eski yazıyla (Frakturschrift) yayınlanmış olan eserlerdir. Diğer bir güçlük ise konu üzerinde fazla çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Bu nedenle kaynakça ve literatür tespit aşaması sıkıntılı geçmiştir. 18 ve 19. yüzyılda yazılmış olan eserlerin henüz Türkçeye kazandırılmamış olması da çeviri aşamasında bazı güçlükleri beraberinde getirmiştir.

2. ROBINSONAD KAVRAMININ ANLAMI VE GELİŞİMİ

Robinsonad özelliği taşıyan eserleri tarihsel süreç içerisinde ele alabilmek ve gelişimine ışık tutabilmek için öncelikle robinsonad kavramının anlamı incelenecektir. Akabinde ise Antik Çağ'daki eserlerden başlamak üzere İbn Sina ve İbn Tufeyl'in *Hay bin Yaksan* adlı eseri, Alexander Selkirk'in etkisi, Daniel Defoe ve *Robinson Crusoe* adlı eseri, son olarak robinsonad ve seyahatname ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.1 Robinsonad nedir?

Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı eserinin Avrupa'da çokça taklit edilmeye başlanmasıyla birlikte robinsonad⁷ kavramı da gün yüzüne çıkmaya başlar. 1731 yılında Alman Yazar Johann Gottfried Schnabel'de *Insel Felsenburg (Felsenburg Adası)* adlı eserinin önsözünde robinsonad terimini kullanmasıyla birlikte bu kavram edebiyatta artık sık sık duyulmaya başlanmıştır.⁸ Robinsonad ile ilgili kapsamlı çalışmalardan bir tanesi Alman araştırmacı Hermann Ullrich tarafından yapılmıştır. Ullrich, "bir robinsonad öyküsünün başlıca ana unsuru, dile getirdiği serüvenin ıssız bir adada geçmesinde, robinsonad kahramanının da insan toplumundan kopmuş olmasında görülür."⁹ Sonraları tanımını daha da geliştirerek şöyle der: "Robinsonadı belirleyen özellik, bir insanın tek başına bir adada kalışı değil, toplumdan uygarlıktan kopmuş, adaya kapanmış insan varlığıdır (burada "isolieren" sözünün de "insula"dan türemiş olduğunu göz önünde tutmak gerekir.)"¹⁰ Bu tanımlama sadece robinsonad için değil; sahte robinsonad ile arasındaki farkı ortaya koymak için de uygulanmıştır. Sahte robinsonadlar ya da diğer adıyla *Robinson Crusoe*'dan etkilenilerek yazılan robinsonadlar daha çok Alman dilinin konuşulduğu bölgelerde yaygındır. Bu sahte robinsonadlarda örneğin ada teması, macera dolu yaşam ve seyahatname gibi

---

⁷ Bkz. Hermann Ullrich, *Defoes Robinson Crusoe, Die Geschichte eines Weltbuches*, Leipzig: D.R. Reissland Verlag, 1924, s. 79.

⁸ Bkz. Hiltrud Gnüg, *Utopie und Utopischer Roman*, Stuttgart; Reclam, 1997, s. 107.

⁹ Ullrich, s. 80; bkz. ayrıca Göktürk, *Ada*, s. 53.

¹⁰ Ullrich, s. 80.

örneklerden uzak bir anlatım vardır.¹¹ “Ullrich’in bu sınıflandırma modeli yapısal terim için bilinçli bir harekettir, çünkü Defoe’nun romanı ada unsuru adlı eser çalışmalarında geniş manada bir prototip eser olarak karşımıza çıkar.”¹² Bu bağlamda robinsonadlar, (ada unsuru için önemli bir işlevi olan) maceralı hayatı ve gezi yazılarını ortaya çıkaran, edebî bir anlatım unsuru olan, gezi ve biyografi eserleri arası geçiş yapan özellikli bir kalıba sokulmuştur.¹³

Kurgusal robinsonad eserlerinde, örneğin yazarın kendi hayat hikâyesini de harmanlayarak anlatması, robinsonadlarda genellikle görülen bir olgudur. Bu hayat hikâyeleri günlük yaşantıya değil, her türlü huzur ve huzursuzluğun yaşandığı tuhaf olaylara dayanmaktadır. Robinsonadların ilk bölümleri genelde yazarın otobiyografisinden esinlenerek, ilk önce çocukluk ve gençlik yıllarını, aile hayatını, eğitim hayatını kapsayarak anlatılmaya başlanır. Daha sonra sırayla, savaş dönemleri, Türklerle çatışma ve esir hayatı, hırsızlık, gemi kazası ve ada hayatı olarak bölümlere ayrılır. Bu ayrıştırmada neredeyse her bölümde hikâye tarzlı anlatım örnek alınmıştır. Robinsonadlardaki öznenin hayat hikâyesi, eserin başlıca ana motifi olarak bölüm bölüm karşımıza çıkarak, bağımsız bir anlatım örneği sunar.¹⁴ Özellikle Alman robinsonadlarda görülen Türk karakterleri eserlerde sıkça karşılaşılan bir imge olmuştur. “Deniz korsanları yolcuların eşyalarını çalar. Türkler gemiyi ele geçirip içindekileri esir eder, işkence yapar, aşağılar. İnsanlar fırtınaya ve doğanın olumsuz koşullarına maruz kalır.”¹⁵ Böylece eserdeki figür bir talihsizlikten başka talihsizliklere düşer. Fakat böyle kötü olayların yaşanmasının yanı sıra güzel olaylar da yaşanmaktadır, örneğin adaya iyi niyetli bir insan gelip ana karakteri kurtararak veya esir düştüğü Türklerin elinden alarak esaretine son verir.¹⁶ Robinsonad adı altında, bir ya da birden fazla kişinin adada tek başına toplumdan izole bir şekilde, medeniyetten ayrı yaşaması anlaşılabilir. Buradaki durum kişinin dünyadan kaçışı olarak algılanmamalıdır.¹⁷ Robinsonad karakteri elinde olmayan nedenlerle bir talihsizlik yaşayarak gemi kazası geçirmiş ve

---

¹¹ Krş. Jürgen Fohrmann, **Abenteuer und Bürgertum, Zur Geschichte der deutschen Robinsonaden im 18. Jahrhundert**, Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1981, s. 49.

¹² Fohrmann, s. 48.

¹³ Bkz. a.g.e., s. 49.

¹⁴ Bkz. a.g.e., s. 63.

¹⁵ A.g.e., s. 77.

¹⁶ Bkz. a.g.e., s. 80.

¹⁷ Bkz. Ullrich, s. 82.

ıssız bir adaya düşerek modern olanaklardan uzak bir şekilde ilkel imkânlarla zorlu bir yaşam mücadelesi vermek zorunda kalmıştır.

Temel konusu ıssız bir adada çetin yaşam koşullarına ayak uydurması gereken bireyi konu alan robinsonad türü 18. yüzyıl sonlarından bu yana önemli bir örnek vermemiş, tür olarak geçerliliğini yitirmiştir. “Okyanusların bilinmez birer tehlike alanı olmaktan çıkmasıyla, deniz kazaları, batık gemiler, ıssız ada serüvenleri on sekizinci yüzyıl sonlarından bu yana hızla azalınca, günümüz insanın serüven özlemi de başka konulara yönelmiştir.”¹⁸

Daniel Defoe’nun 1719 yılında *Robinson Crusoe* adlı eserini edebiyat dünyasına kazandırmasıyla birlikte robinsonad sözcüğü de tür, kavram ve motif olarak literatürde yerini almaya başlar. Ancak Defoe’ya ilham kaynağı olduğu bilinen robinsonad kavramı, *Robinson Crusoe*’dan çok daha önce edebiyat dünyasına kazandırılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında tarihsel süreç içerisinde robinsonad özelliği taşıyan eserlere yer verilecektir.

Modern çağın insanı artık bilimin de gelişmesiyle birlikte uzayda yaşamın olup olmadığını, başka canlıların da yaşayıp yaşamadığını merak etmekte ve teknolojik imkânların bir üst seviyesini denemektedir. Modern zaman romanında da değişikliğe uyum sağlanarak, artık insan psikolojisi ile yazınsal bilgiler daha çok revaçta olmaya başlamıştır. “Günümüzde insanoğlu farklı bakış açısı ile birlikte ıssız adalardan ziyade bilim-kurgu romanlarında uzay konusunu ele almaktadır. Bu konuda H. G. Wells, *First Men in the Moon, 1901*(Aydaki ilk insanlar) adlı eseriyle ilk uzay konulu roman geleneğini başlatan isimlerdendir.”¹⁹

---

¹⁸ Göktürk, *Ada*, s. 100.

¹⁹ Göktürk, *Ada*, s. 100.

2.2 Antik Çağ'daki Eserler

Kippenberg ve Fohrmann gibi bazı Alman yazarlar robinsonad kavramının Antik Çağ'da çeşitli eserlerde görüldüğünü iddia etmişlerdir. Bu eserlerin daha çok mitolojik unsurlar barındırdığı anlaşılmıştır.²⁰ Bu bölümde Antik Çağ'dan başlayarak 11. yüzyıla kadar uzanan eserler kısaca incelenecektir. Brandl, robinsonad motifini ikiye ayırmıştır. “1) Avrupa'daki keşif yolculukları öncesi yapılan tasvirler, 2) bu keşif yolculukları esnasında ve sonrasında yapılan tasvirler.”²¹ Bu ayırım Defoe öncesi yazılan robinsonadlar olarak adlandırılmıştır. Antik Çağ'ın ilk filozoflarından olan *İlyada ve Odysseia* adlı mitolojik destanın yazarı İyonyalı Homeros'un (MÖ 9. yüzyıl) destanlarının birinde, Lemnos adasında yaşanan serüvenin ilk robinsonad olma özelliği taşıdığı ileri sürülmüştür.²² Ancak bu serüvende bahsedilen adanın gizemini korumasının yanı sıra, yaşanan serüvenin bir yaşam mücadelesi olmadığı bilinmelidir. Buradaki eserler robinsonaddan ziyade Robinson hayatını tanımlamaktadır.²³ Böylelikle bu mitolojik eserlerin *robinsonad* eserindeki ıssız ada özelliklerini taşımadığı, daha çok yeryüzü cennetini betimlediği anlaşılmıştır. Yeryüzü cenneti Hristiyanlığın cennet ülküsü²⁴ ile bağlantılıdır. Bu bakımdan “*Robinson Crusoe*'daki “ada”da Crusoe orada yaşamaya alıştıktan sonra, modernlik, kültür ve doğanın ahenk içinde olduğu bir cennete dönüşür.”²⁵

Robinsonad teriminin özelliğine en yakın eserin, ilk defa, 11. yüzyılda İslâm filozofu İbn Sina ve 12. yüzyıl İslâm düşünürü İbn Tufeyl'in farklı bakış açılarıyla kaleme aldıkları “*Hay bin Yakzan*” adlı eserde ortaya çıktığı saptanmıştır. Bu ispatı Batılı yazarlar da²⁶ onaylayarak robinsonad motifinin ilk bahsedildiği eserin *Hay bin*

---

²⁰ Bkz. Fohrmann, s. 236.

²¹ Fohrmann, s. 236.

²² Bkz. Göktürk, s. 56.

²³ Bkz. Göktürk, s. 56.

²⁴ Bkz. Göktürk, *Ada*, s. 21.

²⁵ Devrim Çetin Güven, *Robinsonade Romanlarında Ütopya, Distopya, Mahşer Metaforları ve “Çocuk Edebiyatı”- Robinson Crusoe, Mercan Adası ve Sineklerin Tanrısı*, Folklor Edebiyat, Cilt: 24, Sayı: 95, 2018/3, s. 147.

²⁶ Bkz. Kippenberg, August. *Robinson in Deutschland bis zur Insel Felsenburg*, (1731-43) Inaugural Dissertation. Hannover, Th. Schafer Verlag, 1892, s. 2.

Yakzan olduğuna²⁷ işaret etmişlerdir. Bu nedenle öncelikle *Hay bin Yakzan*'ı ilk ele alan filozof İbn Sina olduğu için kendisinin yazdığı eser kısaca incelenecektir.

2.3 İbn Sina'nın Hay Bin Yakzan Adlı Eseri

Batı dünyasında Avicenna olarak bilinen İbn Sina (980-1037), İslâm dünyasında alegorik eser geleneğini başlatarak *Hay bin Yakzan* isimli eseri dünyada ilk felsefi roman boyutuna taşınması bakımından büyük önem arz etmektedir. “Bu sayede soyut felsefi kavramlar somut kişi, nesne ve olaylarla temsil edilmişlerdir.”²⁸ Bu yapıtıyla İbn Sina, insanın yetişkinlikten itibaren edindiği bilgi ile “Tanrı-Âlem-İnsan”²⁹ ilişkilerine dair temel hakikatlere kavuşmasını istemiştir. İbn Sina'nın bu öğretilerinden etkilenen birçok filozof ve yazar sayısız alegorik eser yazar. Edebiyat dünyasına bakıldığında özellikle Antik Çağ, Orta Çağ ve Barok dönemlerinde alegori tekniği kullanılarak çeşitli eserlerin verildiği görülür. “Batı dünyasında Andreas Gryphius, George Orwell 1984 ile, Jonathan Swift *Güliverin Gezileri* ile, Dante *İlahi Komedyası* ile bu türün temsilcileri olmuşlardır.”³⁰ “Doğu’da ise Feriddün Attar’ın *Mantık’ut Tayr*, Yusuf Has Hacib’in *Kutad-gu Bilig*, Şeyh Galib’in *Hüsn-ü Aşk*’ı alegori esere örnek gösterilenlerdir.”³¹ *Hay bin Yakzan* adlı eser “robinsonad/adasal”³² roman türünün ilk örneği olarak Batı’da 14. yüzyıldan itibaren büyük yankılar uyandırmıştır. Akşit Göktürk Defoe’nun *Hay bin Yakzan*’dan esinlendiği hususunda aşağıdaki görüşleri ortaya koymaktadır:

“Defoe’nun bu öyküyü İngilizce çevirisinden tanıdığı sanılmaktadır. Robinson Crusoe’da kahramanın ıssız bir adada ‘her şeyin özünü deneylerle öğrenerek’ bir bakıma tıpkı Hay bin Yakzan gibi adım adım olgunlaşması, kişiliğin bir iç denetim altında aydınlanması, doğruya, iyiye, Tanrı yoluna gelişi din açısından

²⁷ Bkz. Ullrich, s. 47.

²⁸ İlhan Kutluer-Hasan Katipoglu, *Hay Bin Yakzan*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2017, Cilt 16, s. 551-554, www.fikriyat.com/felsefe/2017/5/29/İbn-tufeyl-hay-bin-yakzan (erişim tarihi 06.06.2019).

²⁹ Bkz. İlhan Kutluer-Hasan Katipoglu, *Hay Bin Yakzan*, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2017, Cilt 16, s. 551-554, www.fikriyat.com/felsefe/2017/5/29/İbn-tufeyl-hay-bin-yakzan (erişim tarihi 06.06.2019).

³⁰ Alper Kaya, *Alegori nedir? Alegori ne anlama gelir?* <https://www.tech-worm.com/alegori-nedir-alegori-ne-anlama-gelir/> (erişim tarihi 14.07.2019).

³¹ Alper Kaya, *Alegori nedir? Alegori ne anlama gelir?* <https://www.tech-worm.com/alegori-nedir-alegori-ne-anlama-gelir/> (erişim tarihi 14.07.2019).

³² İbn Sina/İbn Tufeyl, *Hay Bin Yakzan*, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 62.

taşıdığı anlamlarla şema yönünden İbn Sina'nın yapıtını çok andırır. Defoe'nun Hay bin Yakzan'dan bu noktada etkilenmiş olduğu düşünülebilir.”³³

Hay bin Yakzan adlı eserdeki karakter, arkadaşları³⁴ ile bir gezintiye çıktığı esnada yolda karşılarına uhrevi bir ihtiyar çıkar ve felsefi ağırlıklı bir sohbet koyulurlar. İhtiyar isminin Hay bin Yakzan olduğunu söyler. Hay'ın anlam olarak “Diri” ve Yakzan'ın ise “Uyanık”³⁵ olarak tanımlanması hiç kuşkusuz İbn Sina'nın Allah'ın isimlerine atıfta bulunduğu işaret etmektedir. Bu ihtiyar görevinin tüm dünyayı gezip keşfederek evrenin gerçekliğinin sırrına ermeyi ve her nesneyi öğrenmeyi amaçlamak olduğunu söyler.³⁶ Tüm bunların kendi salt düşüncesinden değil de Tanrı'nın yardımı ile olduğunu anlatmaktadır. İhtiyar söze feraset bilimi³⁷ ile başlayarak, sohbet ettiği kişinin arkadaşlarının özelliklerini anlatarak gerçekte onların ne denli kötü yaradılışlı olduklarını aşağıdaki sözlerle ifade etmektedir:

“Çevrende bulunan, senden ayrılmayan şu arkadaşlarının, kötü arkadaşlardan olduklarına hiç kuşkun olmasın. Onlardan yakını sıyıramayacaksın; onlar senin başını derde düşüreceklerdir... Eğer yardımına yetişilmezse... Yardımına yetişilirse, onlardan kurtulabilirsin.”³⁸

İnsanın huyu olan öfke, hiddet ve şehvete düşkünlük gibi duygulara çeki düzen vermenin önemine işaret edilerek bir nevi nefsinin hizaya çekmesi öğütlenmiştir:

“Sen ey zavallı!... Bunlara öyle bir biçimde bitleştirilmiş, bunlara öyle bir biçimde bağlanmışsın ki, onlardan ayrılma olanağın yoktur. Onların ve onlar gibilerin ayaklarının basmadığı, basamayacağı, bir yere, gurbete çıkarsan, o başka. Ama o da senin elinden gelmez. Şimdi onun zamanı değildir. Senin için onlardan kurtuluş olmadığına göre, tedbiri elden bırakma... Senin elin onların elinin üzerinde olsun. Sen

³³ Göktürk, Ada, s. 58.

³⁴ İbn Sina/İbn Tufeyl, Hay Bin Yakzan, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 33.

³⁵ Hüseyin Sefa Ak, İki Filozof Yazar, Bir büyük Roman ve bunların öyküsü: Hay Bin Yakzan, Arka Kapak, <http://www.arkakapak.com/iki-filozof-yazar-bir-buyuk-roman-ve-bunlarin-oykusu-hay-bin-yakzan/> (erişim tarihi:06.06.2019).

³⁶ İbn Sina/İbn Tufeyl, Hay Bin Yakzan, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 34.

³⁷ Ruh Bilimi <https://www.turkedebiyati.org/feraset-nedir/> (erişim tarihi 27.07.2019).

³⁸ İbn Sina/İbn Tufeyl, Hay Bin Yakzan, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 37.

onlara egemen ol!... Sakın sakalını onların eline verme!... Onların yularını gevşetme... Onlara karşı daima politik davran...’’³⁹

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, insanın akıl gücü ile diğer duyguları kontrol ve aynı zamanda onlara hükmetmesi gereğinden bahsedilmiştir. Eser her ne kadar felsefi kavramlarla yüklü olsa da alt metinlere bakıldığında dünyanın neredeyse sırlarını barındıracak kadar derin anlamlar taşıdığı anlaşılmaktadır. Daniel Defoe’nun *Robinson Crusoe*’su ve İbn Sina’nın kaleme aldığı *Hay bin Yakzan* arasında etkilenme aşamasındaki tek noktanın iki öykünün de ıssız bir adada geçiyor olmasıdır. Bu altı bölümlük öykünün ilk üç bölümü Hay’ın kendinden izler barındırmakta, sona yaklaşıldığında ise dinle, felsefeyle ilgili düşünceler yer almaktadır. Soyut akla ve mantığa verdiği önemle tanınan İbn Sina’nın yazmış olduğu eser robinsonad olma özelliğinden uzak daha çok felsefi, eğitici ve yol göstericidir.

2.4 İbn Tufeyl’in Hay Bin Yakzan Adlı Eseri

Endülüs Müslüman devletinin 12. yüzyılda yetiştirdiği büyük İslâm filozoflarından biri olan İbn Tufeyl (1105-1185) Batı dünyasında *Abubacer* adıyla bilinmektedir. “Edebiyatla ilgilenmektense daha çok araştırma ve düşünmeyi seven İbn Tufeyl tıp, felsefe, gökbilim ve şiirle uğraşmıştır.”⁴⁰ Doğu’da Farabi, İbn Sina, Gazali, Batı’da ise Platon gibi ünlü filozofların eserlerini inceleyerek Endülüs felsefesini geliştirmeyi amaçlamıştır. Tıpkı İbn Sina gibi İbn Tufeyl de gerçek bilgiyi aramanın iki ana unsura sahip olduğunu düşünür: akıl ve sezgi. Bu bakımdan eserdeki Hay karakteri yetişkinlik çağlarında etrafını araştırarak sezgi yoluyla Tanrı’nın varlığına ulaşır. İbn Tufeyl’in dünya çapında tanınırlığı ise felsefi romanı *Hay bin Yakzan*, bir diğer adıyla *Esrarü’l-Hikmeti’l-Meşrikiye*’dir. İbn Tufeyl’in kaleme almış olduğu *Hay bin Yakzan*’ın robinsonad olma özelliği taşıdığı ise daha belirgindir. *Hay bin Yakzan*’ın sadece Daniel Defoe’yu değil, aynı zamanda Batı dünyasında Francis Bacon, Thomas Moore, Rousseau ve Spinoza gibi ünlü düşünürleri etkilemesinin altında muhtemelen dünyadaki yerini arayan “insan” figürü yatmaktadır. Bu sebepten ötürü *Hay bin Yakzan*’la *Robinson Crusoe*’nun benzerliği “Gördüğüm şu deniz, şu kara neyin nesidir? Nereden

³⁹ İbn Sina/İbn Tufeyl, *Hay Bin Yakzan*, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 37.

⁴⁰ İbn Sina/İbn Tufeyl, *Hay Bin Yakzan*, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 57.

doğmuşlar? Ben neyim; evcil yırtıcı, iyi kötü, insan hayvan bütün diğer yaratıklar nerden gelmişiz? Kuşkusuz gizli bir güç var bizi yaratan, yeri, göğü, denizi, havayı var eden. Nedir bu güç?”⁴¹ sözleri ile açıklanabilir. Hay ise: “Acaba evren yoktan mı var olmuştu, yoksa başlangıçsız mıydı, yokluk kendisini hiç öncelemiş miydi? Kuşku içindeydi”.⁴² Hay insanlarla yaşayamamaktadır, uzun bir müddet yalnız yaşadığından sonra yaşadığı adaya gelen ilk insan olan “Absal”⁴³ ile insanların arasına karışır. Hay’ın dini öğretileri insanlar tarafından reddedildikten sonra tekrar kendi adalarına dönerler”.⁴⁴ Fakat Hay ile Robinson’u karşılaştırdığımızda Robinson’un topluma olan özlemi dikkat çekmektedir. Hay’ın adada başlayan yaşamı yine adada devam ederken, Robinson’un adadaki yaşamı, hayatının 28 yıllık bir dönemini kapsar. Robinson günlük hayattan biri iken, Hay ise bu dünyaya ait değilmiş gibi ulvi bir kişiliğe sahiptir. İbn Tufeyl’in kendi felsefi düşüncesi ile yazdığı *Hay bin Yazkan* adlı eserin kısa özeti aşağıda sunulmuştur.

Hay bin Yakzan “adlı kahraman kimi rivayetlere göre toprağın mayalanması sonucu kendiliğinden meydana gelmiştir, başka rivayetlere göre de bir adada dünyaya gelip bir sandık içinde denize bırakılıp, kendiliğinden adaya sürüklenmiştir.”⁴⁵ Mayalanarak toprağa gelmesi kısmı İbn Tufeyl’in Kuran’ı Kerim’de “Ant olsun ki biz Âdem’i kuru, kokmuş, şekil ve suret verilmiş balçıktan yarattık”⁴⁶ ayetinde ilk insan olan Hz. Âdem’in yaratılışını kastettiği sanılmaktadır. Bir hükümdarın kız kardeşi bir gence âşık olur ve gizlice evlenerek bir çocuk dünyaya getirir. Hükümdarın bebeği öldüreceğinden korkan annesi onu bir sandık içerisine koyarak denize bırakır, bebek sandık içerisinde bir adaya sürüklenir.⁴⁷ Bebek adaya ulaştıktan sonra ağlamaya başlayınca bir ceylan kendisini fark ederek onu emzirerek büyütür. Bebek yürümeye başlayınca meyvelerle beslenmeye başlar. Büyüdükçe algıları da gelişmeye başlar, böylece kendisini ve etrafındaki hayvanlar arasındaki farkı incelemeye başlar. Yapraklarla kendine kıyafet yapar, bir ağaç dalını kendine silah yapar. Daha sonra ölmüş

⁴¹ Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*, Akşit Göktürk (çev.), s. 111.

⁴² İbn Sina/İbn Tufeyl, *Hay Bin Yakzan*, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 20.

⁴³ Yunanca mitolojik bir eser olan Salaman ve Absal İbn Sina’yı etkilediği için Absal ismini kullanmıştır (İbn Sina/İbn Tufeyl, *Hay Bin Yakzan*, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 7.

⁴⁴ İbn Sina/İbn Tufeyl, *Hay Bin Yakzan*, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 61.

⁴⁵ İbn Sina/İbn Tufeyl, *Hay Bin Yakzan*, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 60.

⁴⁶ Kur’an, Hier Suresi, Ayet 26.

⁴⁷ Bkz. Ullrich, s. 47.

bir kartalın derisini kendisine kıyafet yapar. Bir gün ceylan ölünce Hay kendisine bakıp büyüten ceylan için yas tutar. Adada deneme yöntemleriyle ateş yakmayı ve daha sonra üzerinde balık pişirmeyi öğrenir. Aynı şekilde hayvanların derisinden kendisine kıyafet ve ayakkabı yapmayı da öğrenir. Ağaçlardaki kuşlara bakarak nasıl yuva yaptıklarını gördükten sonra kendisi de kuşları taklit ederek yatacak yer yapmayı öğrenir. Sivri uçlu taşları birbirine sürterek kendisine mızrak yapmayı öğrenir ve bu sayede vahşi atları avlayıp eğitir. Böylelikle akli sürekli gelişmeye başlar. Vücuduna bakarak nasıl yaratıldığını anlamaya çalışır. Başını gökyüzüne kaldırıncı dünyanın nasıl yaratıldığını ve dünyayı yaratan Tanrı'nın varlığını düşünür. Bu andan itibaren öğrendiği bilgiler artık mistik unsurlar barındırır. Bu inceleme sayesinde ötelere uzanarak diğer âlemleri düşünür. Yıllar geçer Hay olgun bir kişiliğe sahip olmuştur ve bu düşünceler içerisinde iken bir gün adasına biri gelir, Hay önceleri bu kişiden kaçtıktan sonra onun zararsız olduğunu anlayınca arkadaş olmaya karar verir. Onunla konuşmayı öğrenen Hay başından geçenleri anlatır. Adının Absal olduğunu öğrenen Hay ondan hayat hikâyesini öğrendikten sonra geldiği adaya gidip insanları tanımaya başlar. İnsanlara bildiklerinden öğretmek isteyen Hay, insanların kendisini dinlemediğini öğrenince Absal ile birlikte kaldıkları adaya döner ve kendi bilgileri dâhilinde yaşamaya devam eder. Dünyada robinsonadın ilk örneği olarak tanımlanan bu felsefi eser, içerisinde barındırdığı ada yaşamı unsuru ile robinsonad eserlere ilham kaynağı olmuştur.⁴⁸ Ullrich, Kettner ve Kippenberg gibi Alman araştırmacılar Defoe'nun esinlendiği kaynaklardan biri olarak Alexander Selkirk'in gerçek yaşam öyküsünü de örnek göstermişlerdir. 17. yüzyılda İskoçya'da Alexander Selkirk'in ıssız bir adada 4 yıl geçirmesi dünyada geniş yankı uyandırmış, bu gerçek yaşam öyküsü birçok yazarı olduğu kadar Defoe'yu da etkilemiştir.

2.5 Alexander Selkirk

“Bütün ıssız ada kahramanlarının kralı”⁴⁹ olarak adlandırılan Alexander Selkirk'in ilginç serüveni robinsonad türü için gerçek bir ilham kaynağı olmuştur. Selkirk 1704 yılında çıktığı bir gemi yolculuğunda Kaptanı Stradling ile yaşadığı bir anlaşmazlıktan dolayı Juan Fernandez adasına atılır. Tam 4 yıl 4 ay boyunca tek başına

⁴⁸ Bkz. İbn Sina/İbn Tufeyl, **Hay Bin Yakzan**, Yaltkaya-Reşid (çev.), s. 62.

⁴⁹ Göktürk, **Ada**, s. 68.

bir yaşam mücadelesi vermek zorunda kalan Selkirk, Kaptan Woodes Rogers tarafından kurtarılarak İngiltere'ye götürülür. 1712 yılında Rogers “*A Cruising Voyage Round the World*” (Dünya Çevresinde Gemiyle Bir Yolculuk) adlı gezi kitabında Selkirk'ten bahseder.⁵⁰ Selkirk'in bu gerçek yaşam öyküsü o dönemde dünyada ilgiyle karşılanmış ve bu yaşadığı sıra dışı yaşam öyküsü birçok kitaba konu olarak sık sık basılmıştır. *Englishman* adlı haftalık dergi 1713 yılında *The Story of Alexander Selkirk* başlığı ile çıkınca, bu gerçek yaşam öyküsü günümüze kadar ulaşmış olur. Adada geçirdiği 4 yılın her gününü günlük haline getiren Selkirk, yazarlara ilham kaynağı olur. Bu yazarlar içinde Defoe'nun da olduğu ve Selkirk'in yaşam öyküsünden esinlenerek *Robinson Crusoe*'yu yazdığı hep iddia edilmiştir. Bu iddialardaki ortak özellik ise Selkirk'in de tıpkı Robinson gibi babası ile kavga edip gemi yolculuğuna çıkmasıdır.⁵¹ Ancak başka benzerlikler de dikkat çekmektedir. Bunlardan bir tanesi ise Selkirk'in adaya düştüğü esnada yanında silah, sigara ve İncil bulundurmasıdır.⁵² Robinson'un da yanında çakı, sigara ve İncil gibi benzer öğeler bulunmaktadır. Başka bir benzerlik ise Selkirk'in gerçekten yaşamış olduğu Juan Fernandez adasının ve Robinson'un yaşadığı Karibik adasının da Meksika'da yer alması gösterilmektedir.⁵³

Defoe'yu karalamak için, onun başarısının altında Selkirk'in serüveninden esinlendiği ve *Robinson* eserini yazması için Selkirk'in günlüğünü verdiği rivayet edilmiştir.⁵⁴ Defoe bunları birer iftira kabul ederek şiddetle reddeder. Selkirk ve Defoe'nun Bristol'de bizzat görüşüp günlüğünü aldığı iddiası da asılsız çıkar, çünkü Defoe 1691 yılında Bristol'dedir, Selkirk ise aynı tarihlerde Juan Fernandez adasındadır. Bu durumda Selkirk “1709 yılında Juan Fernandez adasında bulunur ve ancak 1711 yılında İngiltere'ye getirilir.”⁵⁵ Kettner'e göre Selkirk'in yaşadıkları Defoe için yeterince malzeme sunmamaktadır.⁵⁶ Robinson'u Robinson yapan Defoe'nun kendi sanat ustalığı ve eserin içeriğini ustaca okuyucuya yansıtmasından kaynaklanmaktadır. Selkirk'in yaşamış olduğu bu gerçek hayat hikâyesi Defoe'ya örnek olmuştur, fakat

---

⁵⁰ Göktürk, *Ada*, s. 68.

⁵¹ Bkz. Ullrich, s. 67.

⁵² Bkz. a.g.e., s. 69.

⁵³ Bkz. Ullrich, s. 73.

⁵⁴ Bkz. Kettner, s. 24.

⁵⁵ Kettner, s. 25.

⁵⁶ Bkz. Kettner, s. 25.

Defoe romanının gerçekçi ayrıntıları için aradığı bütün somut bilgileri⁵⁷ İngiliz denizci Robert Knox (1642-1720) ve hem denizci hem de kâşif olan İngiliz William Dampier (1652-1715) gibi yazarlarda bulmuştur.⁵⁸

2.6. Daniel Defoe

Daniel Defoe 1659 veya 1660 yılında Londra'da bir kasabın oğlu olarak dünyaya gelir. Bir "Dissenter"⁵⁹ olan babası İngiltere Kilisesinden ayrılma taraftarlarındandır ve oğlunun da kendi isteği üzerine ilahiyat okuluna gidip Papaz olmasını ister. Defoe'nun ise dini konulara karşı babası gibi hassasiyeti yoktur. Ticarete atılarak çorap, şarap, istiridye, tuğla gibi çeşitli malların ticaretini yapmaya başlar. 1678-1683 yılları arası Londra siyasi anlamda çalkantılı bir dönemden geçmektedir. Defoe'nun kendisi de aktif olarak siyasi ortamda bulunmuş ve Prens III. William'ı desteklemiştir. Bazen hafiyelik yapıp, hapiste yatmak durumunda bile kalmıştır. Bu siyasi durumlar Defoe'yu ticari bakımdan çok etkilemiştir.⁶⁰ Ticari anlamda iflas ederek hayatının bir kısmını borçlarını ödemekle geçirmiştir. Yaşamış olduğu maddi sıkıntılar yüzünden Defoe şu cümleleri sarf etmiştir: "Değişken alınyazısını benim kadar bilemez hiç kimse, on üç kez zengin oldum, on üç kez yoksul."⁶¹ Ticari yaşamını Avrupa'da farklı şehirlere giderek de sürdürmek isteyen Defoe buralarda da başarılı ve başarısız olduğu dönemler geçirir.

İş hayatındaki başarısızlıkları artınca yazarlık yapmaya karar veren Defoe ilk eseri olan *The Shortest Way with the Dissenters* (Ayrımcılıklarla Baş Etmenin En

---

⁵⁷ Göktürk, **Ada**, s. 74.

⁵⁸ Robert Knox gezi edebiyatının kurucularındandır ve Doğu Hindistan Şirketinin hizmetinde bulunmuş bir denizcidir. Seylon adasına ilişkin bir eseri de bulunmaktadır. William Dampier ise Güney Amerika ve Meksika Körfezine seferler düzenlemesiyle bilinir. Dampier bu seferlerini *A New Voyage Round the World* (Dünya Çevresinde Yeni bir Yolculuk) ve *Voyages and Descriptions* (Yolculuklar ve Tanımlar) adlı iki kitapta anlatmıştır. Bkz. İsmail Coşkun, **Öteki ile Karşılaşmalar Gezi Edebiyatı ve Şarkiyatçılık**, 1. Baskı, Uluslararası Sempozyum, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Yayın Müdürlüğü Yayınları, İstanbul: 2007, s. 164.

⁵⁹ Devletin resmi kilisesinin yani Anglikan Kilisesi'nin öğretilerine karşı çıkan çeşitli bağımsız Protestan mezheplerinin üyelerine "Dissenter" adı verilirdi. Mina Urgan, **İngiliz Edebiyatı Tarihi**, 6. Baskı, İstanbul, YKY, 2010, s. 752.

⁶⁰ Bkz. Ullrich, s. 3.

⁶¹ Münire Handan Kaya, Hatice Cağan, **Wie entwickeln sich die beiden Romanhelden Hay bin Yakzan und Robinson Crusoe bei der Auseinandersetzung mit der Natur: Eine literarische Analyse und ein Vergleich eines westlichen und ein orientalischen Werkes**. Tez, 2013, s. 19.

Kestirme Yolu) adlı hiciv nitelikli eserini yazar. 1719 yılında ise *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe of York, Mariner, Written by Himself* (Yorklu Gemici Robinson Crusoe'nun Kendisi Tarafından Yazılan Yaşamı ve Garip Şaşırtıcı Serüvenleri) adlı eserini yayımlar. Eser dört ay içerisinde dördüncü basımına ulaşır 80 bin satış yaparak o dönemlerde daha önce görülmemiş bir satış rekoruna imza atar.⁶² Bu ilgiyi gören Defoe iki ayrı bölüm daha yazarak (*Robinson Crusoe'nun Yeni Serüvenleri ve Robinson Crusoe'nun Yaşamı ve Olağanüstü Serüvenleri Boyunca Ciddi Düşünceleri*) toplamda üç kitap halinde okuyucunun beğenisine sunar. Defoe'nun *Robinson Crusoe* eserini yazarken belli başlı kaynaklardan ilham aldığı rivayet edilmiş, bu kaynakların başında gelen seyahatname geleneğinden esinlendiği belirtilmiştir. Hatta Defoe kendisi de uzak diyarlara giderek macera dolu bir seyahat özlemi duymaktadır.⁶³ Bunun üzerine Defoe hayalî gezi yazıları yazmaya başlar, örneğin 1705 yılında "*The Consolidator or Memoirs of Sundry Transactions from the World in the Moon*" (Birlikçi ya da Aydaki Dünyadan Türlü Konularda Anılar) adlı bir ay yazısı yayımlar. *Robinson Crusoe* ile ilgili Göktürk'ün şu cümleleri dikkat çekicidir:

*"Tek bir insanın korkularını, bunalımlarını, dinsel kaygılarını, Tanrı'ya yakarmalarını, davranışlarını, duyu izlenimlerini bütün incelikleriyle vermek için Defoe, onu kocaman evren içinde belli bir noktaya, sonsuz denizlerle çevrili bir adaya koyar. Hiçbir şeyi kaçırmayan titiz gözlemine bu belli alana yönelterek, ıssız ada konusunu insan yaşamının bütün yoğunluğuyla dile getirilmesinde etkili bir yöntem olarak kullanılır."*⁶⁴

Evli ve sekiz çocuk babası olan Defoe karmaşık bir kişiliğe sahiptir. Örneğin siyasi durumlarda kendi çıkarlarını gözetirken, söz konusu insanların mutluluğu olunca önde gelen özgürlük savunucusu olmuştur.⁶⁵ Dünyadaki robinsonad eserlere olan ilgiyi arttırarak 18. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar yazılan macera romanlarına damga vuran *Robinson Crusoe*' nun içeriğine kısaca değinmek gerekmektedir.

---

⁶² Bkz. **Daniel Defoe, Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 7.

⁶³ Bkz. Ullrich, s. 9.

⁶⁴ Göktürk, **Ada**, s. 77.

⁶⁵ Bkz. Kaya, Münire Handan, Hatice Cağan, **Wie entwickeln sich die beiden Romanhelden Hay bin Yakzan und Robinson Crusoe bei der Auseinandersetzung mit der Natur: Eine literarische Analyse und ein Vergleich eines westlichen und ein orientalischen Werkes**. Tez, 2013, s. 20.

2.7. Robinson Crusoe

Daniel Defoe, *Robinson Crusoe* adlı eserini önsözündeki şu cümlelerle tanıtmıştır:

“Dünyada herhangi bir tek kişinin serüvenleri herkese açıklanmaya, yayımlandığı zaman da ilgilenilmeye değerse, yayımcı bu öykünün tam o nitelikte olduğu düşüncesindedir. Bu insanın yaşayışındaki olağanüstü özellikler, gelmiş geçmiş benzerlerinin hepsini aşar -yayımcının düşüncesi- tek bir insanın yaşayışında bunca değişikliğin görülebileceği kolay kolay akla sığmaz çünkü... Öykünün anlatımı ağırbaşlı, alçakgönüllüdür. Olaylar, olgun kişilerin her zamanki gibi yararlanmaları, ötekilerin de, içine düşülen iyi kötü her durumda yüce Tanrı'nın bilgeliğine hak vermeyi örneklerle görüp öğrenebilmeleri için, din yönünden de ele alınmıştır...”⁶⁶

Yukarıdaki cümlelerden de anlaşılacağı üzere Defoe eserini kişisel deneyim amaçlı ve ustaca bir sanat dili kullanarak yazmıştır. Bir macera romanı olarak *Robinson Crusoe*'yi iki bölüme ayırabiliriz: Robinson'un adaya düşmeden önceki maceralı hayatı ve adada geçirmiş olduğu 28 yıllık zaman dilimi. Hangisinin daha önemli olduğunu anlamak için, macera dolu bir yaşamın eserde 364 sayfayı kapsadığını, ada yaşamının ise 276 sayfa ile sınırlı kaldığını görülmektedir. Robinson'un adadaki yaşantısı eserin ana konusu olmasına rağmen, akıllara şöyle bir soru da gelmektedir, Brezilyalı şeker kamışı tüccarı Robinson mu, Mağribi Limanlarından biri olan Sallee'deki köle Robinson mu, yoksa adada tek başına yaşam mücadelesi veren Robinson mu eserde daha çok ön plana çıkmaktadır? ⁶⁷ Eseri inceledikten sonra cevap elbette ki Robinson'un hayatının 28 yılına mâl olan adadaki yaşamı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü insanlardan ve medeniyetten uzakta, tek başına ıssız bir adada ilkel ve yetersiz imkânlarla verdiği yaşam mücadelesi eserin büyük bir bölümünü kapsamaktadır.

1719 yılında yayımlanan *Robinson* eseri, roman türünün de gelişmesiyle birlikte gerek İngiltere'de gerekse Avrupa'da macera romanı olarak kabul görmüştür.

---

⁶⁶ Göktürk, *Ada*, s. 90.

⁶⁷ Bkz. Ullrich, s. 11.

Babasının sözlerine sırt çevirerek gençliğin verdiği heyecanla dünyaya açılma arzusunu bastıramayan *Robinson Crusoe* bir gemi yolculuğuna çıkar.⁶⁸ İş hayatına atılarak Afrika'nın Mağribi Limanlarından Fas'ın Sallee şehrine gider. Burada ticaret yaptığı gemi bir Türk korsan gemisi tarafından takip edilir.⁶⁹ Daha sonra Avrupalı bir gemi sayesinde Brezilya'ya gidip şeker kamışı üretimine başlar. İşleri iyi gitmektedir, fakat yardımcıya ihtiyacı olduğu için köle arayışına girdiği sırada bu işi yapan birkaç çiftçi, onunla konuşup Afrika'dan köle getirtmeye ikna eder. Sonuçta Robinson'un zengin olma hayali de vardır ve bu uğurda her tür mücadeleye girmekten çekinmemektedir. Eserde zenginlik konusuna özellikle vurgu yapıldığı için bu kısımda Batı'nın sömürge zihniyetine şöyle bir alıntı örnek gösterilebilir:

“Sanayi Devriminin etkileriyle Britanya, 1900 yılına kadar dünya nüfusunun beşte birini (100 milyonluk bir nüfusu) ve toprak olarak da yeryüzünün dörtte birini (33 Milyon 670 bin km²) egemenliği altına aldığı ve Britanya ile beraber İspanya, Fransa, Portekiz, İtalya, Hollanda gibi sömürgeci ülkelerin 1920 yılına kadar Afrika'nın yüzde seksen dördünü sömürgeleştirdiği dikkate alındığında, sömürgeciliğin ulaştığı boyutlar daha iyi görülebilir.”⁷⁰

Robinson karakteri de yukarıdaki alıntıya uygun biçimde doyumsuz ve açgözlü bir karakter olarak ticarete hep daha çok para kazanmayı amaçlamıştır. Macera sever ruhunu dize getiremeyen Robinson daha önce kendisine verdiği bir daha denize açılmama sözünü unutarak tekrar yolculuğa çıkar. Gemi kazası geçirip denize düşerek azgın dalgalarla boğuştuktan sonra bir karaya çıkar. Gemiden tek kurtulan Robinson'dur.⁷¹ Ada ıssız ve sakindir. Robinson yiyecek bir şeyler bulmak için adayı dolaşmaya çıkar. Geminin de karaya vurduğunu görüp yiyecek bir şey vardır umuduyla içine bakar, bir parça ekmek, pirinç, Hollanda peyniri, keçi eti, rom, buğday, arpa vs. bulur.⁷² Geminin bir köşesinden de marangoz sandığını bulup hepsini yanına alarak adada kendisine derme çatma bir baraka yapar. Adada hiçbir şey olmadığından dolayı

⁶⁸ Bkz. Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 22.

⁶⁹ A.g.e., s. 35.

⁷⁰ Turan Özgür Güngör, Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe Adlı Eserinde Irk ve Irkçılık, **KAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, Sonbahar 2015, 3-18, s. 5.

⁷¹ Bkz. Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 64.

⁷² Bkz. Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 68.

gemiye tam 11 kere daha yolculuk yaparak, getirebileceği her şeyi getirir. Bu sırada bir dolap görür, açıp baktığında içinde İngiliz Lirası, Avrupa, Brezilya paraları, altın ve gümüş bulur. Zengin olma hayalini kurduğu zamanları hatırlayarak parayı eline alıp: “Ah kahrolası!” dedim yüksek sesle, “Şimdi neye yararsın? Benim için hiçbir değer kalmadı, yere eğilip almaya bile değmezsin; şu bıçaklardan biri senin tomarından daha değerlidir”.⁷³ Robinson babasının sözlerini dinlemediği için pişmanlık duymakta, “çok para kazanmak gibi yırtıcı, kaba bir düşünce ardında” koştuğu, gözünü karartarak türlü maceralara atılmasına sebep olduğu için paraya lanet etmektedir.⁷⁴ Paranın ve zengin olmanın hayali uğruna çıktığı bu yolda acı bir gerçekle karşılaşarak, bu ıssız adada artık paraya değil kendisine sığınacak bir yer yapabilmek için bıçak ve baltaya ihtiyacı olduğunu ve asıl zenginliğin para kazanmak olmadığını anlar.

Adaya düştüğü yıl olan 30 Eylül 1659 yılını tahta parçasına kazır. Tanrı’ya az yalvardığının farkına vardığı gün, din ile de pek ilgisinin olmadığını görür. Fakat Tanrı’nın kendisini hiç yalnız bırakmadığını ve yardımını her koşulda hissettirdiğini görerek büyük bir minnetle dua eder. Ektiği ekinler mahsul vermiş, yetiştirdiği hayvanların etinden ve sütünden faydalanabilmeyi öğrenmiştir, bunların hepsinin Tanrı’nın birer lütfu olduğunun farkına varır.⁷⁵ Bu yüzden her gün İncil’i okumaya başlar ve giderek daha inançlı bir Hristiyan olur. Zaman zaman yaşadığı çeşitli olumsuzluklardan, hastalıklardan, deprem, sel gibi doğal afetlerden ötürü umutsuzluğa kapılır. Babasının bir gün “Tanrının yardımı bile ulaşmayacak”⁷⁶ sözü hatırına gelip büyük bir hicranla Tanrı’ya yakarır. Böyle bir zamanda İncil’i açıp: “Sıkıntılı günlerinde Bana sığın, seni Ben kurtarırım, sen şükredersin”⁷⁷ ayetiyle karşılaşınca tekrar sevinir.

Keçileri, papağanı, köpeği ve kaplumbağa gibi çeşitli hayvanları uysallaştırıp evcilleştirerek üstlerinde hâkimiyet kurar. “Baş köşede bütün adanın sahibi yüce efendisi olan ben yer alıyorum. Uyruklarımın yaşaması sadece benim buyruğuma bağlıydı, dediğim dediktim, dilediğime özgürlük verip, dilediğimi sürer, dilediğimi de

---

⁷³ Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 75-76.

⁷⁴ Bkz. Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 33.

⁷⁵ Bkz. Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 97.

⁷⁶ Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 22.

⁷⁷ Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 57.

köle yapabilirdim”.⁷⁸ Böylelikle adanın tek sahibinin kendisi olduğunu ve uysallaştırdığı canlıların hâkimi olduğunu ilan eder. Fakat bu mutlu, huzurlu egemenlik adaya ayak basmasının 15. yılında sahilde bir insanın ayak izini görmesi ile son bulur. Adanın bir köşesinde etrafa saçılmış insan kafatasları, kemikleri ve uzuvları görünce irkilir. Bunlar karşı adadan gelen vahşilerdir ve içlerinden birini daha kurban edeceklerken Robinson bu vahşiyi kurtarır. Kurtarmış olduğu bu vahşiye Cuma adını vererek kendisine köle yapar. “Adamı kurtardığı anda adam korkudan ve heyecandan hemen ayaklarına kapanıp öpünce Robinson onun hep kölesi kalacağını anlar”.⁷⁹ İşte bu sözlerden Robinson’un bir Batılı olarak aslında bu zavallı vahşiden üstün olduğuna işaret edilmiştir. “Bu vahşiye İngilizce öğretip, Hristiyanlığı telkin ederek ve kendisine asla ismiyle hitap etmesine izin vermeyerek kendisinin onun efendisi olduğu anlatılmaktadır.”⁸⁰ Yine burada tarihsel arka plan olarak İngiltere’nin ırkçı politikasına da vurgu yapılmıştır:

“Batı dünyası yüzlerce yıldır Afrika’nın hem doğal kaynaklarını hem de insanlarını sömürmüşlerdir. Özellikle Amerika kıtasının keşfinin ardından bu kıtada yer alan bakir toprakların işlenebilmesi için insan gücüne gereksinim duyan Batı dünyası, bu ihtiyacını Afrika kıtasından karşılamıştır. İngiltere köle ticaretine 1660’lı yıllarda II. Charles’ın idaresi altında Afrika’da Company of Royal Adventures Trading to Africa adlı şirketin kurulmasıyla başlar. 1660’tan 1780’e kadar Amerika’ya milyonlarca Afrikalı köle taşınır. Topraklarından koparılan ve Amerika’ya getirilerek çalıştırılan bu insanlar için yaşam oldukça zordur.”⁸¹

Yıllar sonra adaya bir gemi gelerek Robinson ve Cuma’yı bu ıssız yaşamdan kurtarır.

⁷⁸ Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 87.

⁷⁹ Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 116.

⁸⁰ Güngör, Daniel Defoe’nun Robinson Crusoe Adlı Eserinde Irk ve Irkçılık, **KAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, Sonbahar 2015, 3-18, s. 14.

⁸¹ Güngör, Daniel Defoe’nun Robinson Crusoe Adlı Eserinde Irk ve Irkçılık, **KAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, Sonbahar 2015, 3-18, s. 6.

2.8 Robinsnad'ın Edebî Oluşumu

Robinson Crusoe eserinin meşhur olmasıyla birlikte robinsonad kavramı da edebiyat çevrelerince tartışılmış ve bu kavramın çıkış noktaları, esinlendiği kavramlar, etkilediği unsurlar hep merak konusu olmuştur. Bu yüzden bu bölümde 17. ve 18. yüzyılda kurgusal yazının temelini oluşturan yukarıda bahsi geçen düz yazılara değinilecektir.

2.8.1 Seyahatname

16. yüzyıl İngiltere'nin denizlere açıldığı yüzyıl olmuştur. Zamanla yolculuk faaliyetleri popülerlik kazanmış, ekonomik olarak da desteklenerek ticari anlamda deniz yolculuklarında yeni pazar yerleri keşfetme arzusu artmıştır.⁸² Ham madde ihtiyacını karşılamak için kıtalar arası deniz yolculukları yapılmaya başlanmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde dünyada gemicilik çok ilerlemiş, dünya denizlerine yapılan keşifler, gerçek seyahatnamelerin yazılmasına neden olmuştur. Denizlerdeki hâkimiyetini sağlamlaştıran İngiltere ve Avrupalı devletler refah seviyesini yükseltirken, artan gezi faaliyetleri sonucu yazılan bu gerçek seyahatnameler, yazarların hayali seyahatname yazmalarına da ilham kaynağı olmuştur.

Büyük okyanuslarda yapılan deniz yolculuklarında bir adaya sürüklenebilme tehlikesi, insan hayatı için korkunç bir serüven deneyimi anlamını taşımaktadır. Deniz seferlerinde gemilerin batması üzerine ıssız adalara sürüklenen gemiciler, ada yalnızlığının bilinmeyen yönlerini, acı deneylerle öğrenmişlerdir. Bu acı deneylerin başında hiç kuşkusuz ıssız adaya düşen kişinin vahşi yaşam koşullarıyla baş edebilme, yırtıcı hayvanlara, gözü dönmüş korsanlara, hastalıklara, doğa olaylarına ve uğurlu uğursuz vahşilerin saldırısına maruz kalması örnek verilebilir.⁸³ Gemi kazaları ve yaşanan zor durumlar deniz yolculuğunun bir gerçeğidir. Bu nedenden dolayı birçok gerçek seyahatname anlatımlarında gemi kazalarından bahsedilerek ıssız adadaki kişinin

---

⁸² Bkz. http://www.ruebenberge.de/robinsonaden/2_reisetexte.html (erişim tarihi: 02.07.2019).

⁸³ Bkz. Göktürk, *Ada*, s. 54.

insan toplumundan uzakta izole yaşantısına da işaret edilmektedir.⁸⁴ Bu tarihsel olayları kapsayan gerçek seyahatname yazılarından, robinsonad kavramı için belirleyici olan “Robinson’un” edebî hikâyesi ortaya çıkmıştır.⁸⁵ Bundan böyle yazarlar artık gerçek seyahatnamelere dayalı, kurgusal robinsonad eserleri yazmaya başlarlar. Hatta Daniel Defoe’nun bile kitaplığında *Voyages and Travels of J. Albert de Mandelslo* (J. Albert de Mandelslo’nun Deniz yolculukları ile Gezileri, 1662) adlı bir seyahatnamenin mevcut olduğu iddia edilir.⁸⁶ Genellikle gemi günlüklerinde, kaptanların yolculuk izlenimlerinde yer alan, çoğu yayımlanan gerçekten yaşanmış ıssız ada serüvenleri, çok eski zamanlarda, örneğin Antik Çağ’da mitolojik figür, Orta Çağ’da efsane, 18. yüzyıla gelindiğinde ise seyahatnamelerde yazılan gerçek serüvenler olarak görülmektedir.

Gezi edebiyatının kurucusu olarak bilinen⁸⁷ Richard Hakluyts’un (1552-1616) koleksiyonunda 16. yüzyılda yapılan deniz seferleri ile ilgili yazılan gerçek seyahatnameler, tarihi eserler, seyir defterleri, tüccarların raporları bulunmuştur. Kendisi ayrıca bu deniz seferlerinde yolcularla ve gemi yetkilileriyle de bağlantı içinde olmuştur.⁸⁸ Hakluyts’un bu koleksiyonları daha sonra robinsonad yazarları için bir örnek teşkil etmiş ve yazarlar bu seyahatnameler sayesinde, hayalî seyahatnameler yazarak robinsonad eserleri vermeye başlamışlardır. Bu kurgu tekniğini Neville, Veiras, Smeeks ve Defoe gibi yazarların eserlerinde görmek mümkündür. İngiliz edebiyatında gezi yazıları bilhassa deniz ve yolculuk edebiyatında sürekli işlenerek birçok eserin çıkmasına sebep olur. Bu sayede gezi yazıları artık bir tür olarak edebiyattaki yerini sağlamlaştırmıştır.⁸⁹ Bu doğrultuda Avrupa’daki gezi seyahatleri Robinson’un şahsında ticaret ve keşif gezileri olarak yeni toprakların fethedilip sömürgeleştirilmesi için ideal bir şekilde somutlaştırılmıştır. Seyahatnameler edebiyat dünyası için önemli bir bilgi kaynağı olmuş ve okuyucunun bilgi ihtiyacını gidermiştir. Laermann’a göre seyahatnameler “okuyucu kitlesine insanların yaşam koşullarından ve aynı zamanda başka ülkelerin toplumsal ve siyasi durumlarından da haberler sunma,”⁹⁰ görevini üstlenmişlerdir. Okuyucu, “seyahatnameleri tıpkı roman gibi okuyup, anlatılan maceralı

⁸⁴ Bkz. http://www.ruebenberge.de/robinsonaden/4_robinson_motiv.html (erişim tarihi 03.07.2019).

⁸⁵ Bkz. http://www.ruebenberge.de/robinsonaden/4_robinson_motiv.html (erişim tarihi 03.07.2019).

⁸⁶ Bkz. Göktürk, *Ada*, s. 59.

⁸⁷ Bkz. Coşkun, *Öteki ile Karşılaşmalar, Gezi Edebiyatı ve Şarkiyatçılık*, s. 163.

⁸⁸ http://www.ruebenberge.de/robinsonaden/2_reisetexte.html (erişim tarihi 03.07.2019).

⁸⁹ Bkz. Coşkun, *Öteki ile Karşılaşmalar, Gezi Edebiyatı ve Şarkiyatçılık*, s. 163.

⁹⁰ Laermann, s. 78, aktaran: Coşkun, s. 72.

hikâyeleri ve egzotik tuhaflıkları okuyarak eğlenmiş olsa bile” bu seyahatnamelerin ayrıntılarına güvenmek ve anlatılan tüm hikâyeye inanmak istemedikleri anlamına gelmemektedir.”⁹¹ Bu bakımdan seyahatnamelerin gerçekliğine ilişkin şu satırlar dikkat çekmektedir:

*“Gezi edebiyatı, İspanyol hâkimiyetine karşı etkili bir karşı çıkışı çıkışı yakalayan İngiltere’nin, Elizabeth çağında Amerika Kitasına ve buradan başlayarak Pasifik ve Hint Okyanusu’na yönelik girişimlerinin deneyimleri ve kayıtları üzerinde gelişmiştir. [...] Gezi edebiyatı, bir yandan mevcut deneyimlerin topluma aktarılmasına aracılık eder diğer yandan bizzat siyaset merkezine takınılması gereken tutumlar ve takip edilmesi gereken strateji konusunda da kılavuzluk rolünü üstlenir.”*⁹²

Böylelikle seyahatnameler okuyucunun bilimsel merakını da tatmin etmek zorunda kalmıştır. Bu bağlamda seyahatnameler “bir yandan zihinsel değişimin aktif faktörleri, diğer yandan bu değişimin sonucu” olmuşlardır.⁹³ Yazarlar bu değişimi görerek gemi kazalarındaki olaylardan esinlenerek eserler vermeye başlamışlardır. Gerçek olay örgüsünün yanı sıra kurgusal anlatım da okuyucu tarafından büyük ilgi görmüştür.⁹⁴

2.8.2 Ütopya

“Ütopya anlam olarak olmayan yer, hayalî yer ve içerdiği konu itibarıyla cennetten bir köşe olarak tanımlanmıştır.”⁹⁵ “Ütopya hem hiçbir yerdir (*outopia*) hem de iyi bir yerdir (*eutopia*). Mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak: Ütopyanın kelime anlamıyla özü budur.”⁹⁶ Ütopyanın fikir babası ise Thomas Moore’dur. Moore, *Ütopya* adlı eseriyle döneminin adaletsizliğine, eşitsizliğine bir başkaldırı anlamı taşıyan bu toplumsal eleştiri romanı ile dünya edebiyatında ses getirmiştir. “Ütopyadaki karakter Hythloday’ın da katıldığı Kolomb’un Yeni Dünya

⁹¹ Anderson&Iversen, s. 21, aktaran Coşan, s. 72.

⁹² Coşkun, s. 163.

⁹³ http://www.ruebenberge.de/robinsonaden/3_fakt_fiktion.html (erişim tarihi 04.07.2019).

⁹⁴ Bkz. http://www.ruebenberge.de/robinsonaden/3_fakt_fiktion.html (erişim tarihi 04.07.2019).

⁹⁵ Krishan Kumar, *Ütopyacılık*, Ali Somel (çev.), İstanbul: İmge Kitabevi, 2005, s. 8.

⁹⁶ Kumar, s. 9.

keşfinde Vespucci adlı gezgin de vardır ve bu geziyi öykü haline getirerek seyahatname yazmıştır.”⁹⁷ Yine burada seyahatname geleneğinden esinlendiği anlaşılmaktadır.

Ütopya adasını Robinson adasından ayıran en önemli özellik ise, kahramanların Ütopya’ya iltica (*asyl*) etmesidir. Robinson adasında ise kahramanlar sürgün (*exil*) hayatı yaşamaktadırlar.⁹⁸ Ütopya’ da insanlar hayal ettikleri gibi mutlu bir toplumda ideal ilke ve kanunlarla huzurlu bir yaşam sürerken, robinsonadda insanlar ıssız bir adaya düşerek ilkel imkânlarla bir yaşam mücadelesi vermektedirler. “Alman yazar Schnabel’in *Insel Felsenburg (Felsenburg Adası)* adlı eserinde robinsonad ve ütopya bağlantısı bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır.”⁹⁹ Bu sebepten dolayı Ütopya’da insanlar huzur, barış ve zenginlik içinde yaşarken, robinsonadda insanlar yaşam mücadelesi vererek hayatta kalmaya tutunurlar. Robinson’un kaderi bomboş, ıssız bir adada çile çekerek mücadelelerle geçer. Robinsonad ve ütopya arasında ilişki için şöyle denilmektedir:

*“Bu yönleriyle bir robinsonad’daki ıssız adanın, yeryüzü cenneti düşüncesiyle, bir dirlik düzenlik ülküsüyle akrabalığı yoktur. Orta Çağ yazınında ada kavramı genellikle Hristiyanlığın cennet öğretisiyle yan yanaydı. Yeni Çağ başlarındaki ada ütopyalarının amacı, örnek-toplumun yasalarını, işleyişini, kuşbakışı yaşayışını göstermektir. Robinsonad yazarı ise, ıssız adanın çetin koşulları ile karşı karşıya bulunan bir ya da birkaç insanın yaşama savaşını, eylemleri dar bir alana sıkıştırılmış bu insanların kişiliklerini yakın bir açıdan izleyerek vermeye çalışır.”*¹⁰⁰

Robinson Crusoe’nun bulunduğu adada Katolik (İspanyol gemici), Protestan (Cuma karakteri) ve Pagan (Cuma’nın babası) dinine mensup kişilerin birlikte yaşaması, ideal birliktelik olarak gösterilerek ütöpik alt anlamlar içerdiği anlaşılmaktadır.¹⁰¹ Ütopyada, robinsonad ve seyahatnameleri ayırıcı bir özellik bulunmamaktadır,¹⁰² çünkü her üçü de birbirine ilham kaynağı olmuştur. 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın

⁹⁷ Kumar, s. 10.

⁹⁸ Bkz. Hiltrud Gnüg, **Utopie und Utopischer Roman**, Stuttgart; Reclam,1997, s. 107.

⁹⁹ Fohrmann, s. 158.

¹⁰⁰ Göktürk, **Ada**, s. 61.

¹⁰¹ Bkz. Güven, s. 143.

¹⁰² Bkz. http://www.ruebenberge.de/robinsonaden/6_utopie.html (erişim tarihi 23.07.2019).

başlarında, bilimin gelişmesiyle birlikte ütopya kavramı edebiyatta anlamını yitirmeye başlar. Ütopya artık robinsonad türünün gelişmesine katkıda bulunmaya başlamıştır.¹⁰³ Bu durum örneğin Hendrik Smeeks'in *Krinke Kesmes* adlı eserindeki karakterde görülmektedir. Bu karakter toplumdaki kopuk izole bir şekilde ütopyik bir devlette yaşamaktadır, bu eserdeki Robinson karakteri olan El-Ho gemi kazası geçirerek bir adaya düşer. Daha sonra tek başına çeşitli mücadeleler vermeye başlar. Ütopyanın bu eserde belirgin bir şekilde değişime uğrayarak *Robinson Crusoe* ve robinsonad kavramının yolunu açtığı görülmektedir.¹⁰⁴

2.8.3 Otobiyografi

Okuyucunun otobiyografiye duyduğu ilginin sebebi genelde gerçek yaşantıya duyulan meraktan kaynaklanmaktadır. Bu sayede okur, yazarın kişiliği ve yaşantısı hakkında bilgiye ulaşmaktadır. Bunun dışında otobiyografi türü için gerçeklik/kurgusallık sorusu da sürekli gündeme gelmektedir. "Otobiyografilerde yazar aynı zamanda eylemin hem öznesini hem de nesnesini teşkil etmektedir."¹⁰⁵ Bu durum ise edebiyat biliminin otobiyografilerin anlatım tekniği ve benimseme şekli gibi sorularla uğraşmasını sağlamaktadır. Buna mukabil özellikle günümüz yazarlarının kendi hayat hikâyelerini anlatırken objektif davranmamaları göze çarpmaktadır.¹⁰⁶ Bu yüzden yazarlardan tarihsel olarak gerçeğe sadık kalmaları beklenmektedir. Günümüzde birçok yazarın ortak sorunu olarak bu durum karşımıza çıkar. Okuyucunun beklentisi de gerçeğe sadık kalma şeklinde baş gösterince yazar bunların üstesinden gelememektedir. "Hayat hikâyesi anlatımı: Otobiyografiler, hatıralar, oto-kurgusal eserler, biyografik romanlar, gelişimsel romanlar, klasik ego-dokümanlar, mektup, anı defteri ve yeni dönemde meşhur olan İnternet blog yazıcılığına kadar çeşitli türlerde karşımıza çıkar."¹⁰⁷ Son yıllarda hatırlama konusu üzerine yapılan yoğun araştırmalarda görülmüştür ki, otobiyografiler kısmen anlatıldığı ve gerçek olamayacak kadar yeniden

¹⁰³ Bkz. http://www.ruebenberge.de/robinsonaden/6_utopie.html (erişim tarihi 14.07.2019).

¹⁰⁴ Bkz. http://www.ruebenberge.de/robinsonaden/6_utopie.html (erişim tarihi 14.07.2019).

¹⁰⁵ Jerker Spits, *Fakt und Fiktion, Die Autobiographie im Spannungsfeld zwischen Theorie und Rezeption*, Doktora Tezi, 2008, s. 10.

¹⁰⁶ Bkz. Spits, s. 11.

¹⁰⁷ Tippner Anja ve Christopher F. Laferl, *Texte zur Theorie der Biographie und Autobiographie*, Stuttgart: Reclam, 2016, s. 9.

yazıldıkları düşünöldüğü için, otobiyografik gerçek yoktur denilmektedir.¹⁰⁸ Bu yüzden otobiyografilerin belli ölçüde kurgusallık içerdiği anlaşılmaktadır. Otobiyografiler, robinsonadlarda hep ön planda olmuştur, örneğin *Robinson Crusoe* 'nun (Yorklu Gemici Robinson Crusoe'nun Kendisi Tarafından Yazılan Yaşamı ve Garip Şaşırtıcı Serüvenleri) başlığından da anlaşılacağı üzere neredeyse her robinsonad başlığında otobiyografik unsurlar dikkat çekmektedir. Burada otobiyografilerin gerçeklik anlamı önem kazanmaktadır. Bu yaklaşım kurgusal otobiyografiler için de hedeflenmiştir. Robinsonadlarda kişinin kendisi tarafından kendi hayatının anlatılması¹⁰⁹ ile hikâyenin gerçeklik ispatının altı çizilmek istenmektedir. Buraya kadar robinsonad kavramın anlamı, tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, 18. yüzyılda Avrupa'da robinsonadı etkileyen ve etkileşim içinde olduğu seyahatname ve otobiyografilerden bahsedilmiştir.

---

¹⁰⁸ Bkz. Tippner Anja ve Christopher F. Laferl, **Texte zur Theorie der Biographie und Autobiographie**, Stuttgart: Reclam, 2016, s. 11.

¹⁰⁹ Bkz. Fohrmann, s. 160.

3. ALMAN DİLİNDE YAZILAN ROBINSONADLAR

İngiltere’de *Robinson Crusoe*’ya olan ilgi had safhada olunca Almanya’da da okunmaya başlanmış ve esere aynı şekilde büyük bir ilgi gösterilmiştir. *Robinson Crusoe*’ya olan ilgi sadece eserin estetik değerinden kaynaklanmaz, eser Alman halkının eğitimi için de önem arz etmektedir. Bu dönemlerde eser Alman toplumunun “manevi gıdası”¹¹⁰ olarak algılanmış ve toplumun ruhunu eğiten bir zaman geçirme aracı haline gelmiştir. Alman toplumunun söz konusu eseri bu kadar çok benimsemesinin sebebi, Otuz Yıllık Savaşlar’ın olumsuz etkisinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle insanlar *Robinson Crusoe* eserini yaralanan ruhlarına şifa olarak görmekteydiler. Elbette buna neden olan o dönemlerde yaşanan siyasi ve dinî buhranlardır.¹¹¹ “Din-mezhep savaşları bu yüzyılda sona ermiş, yeni düşünce akımları Fransa ve İngiltere üzerinden Avrupa’ya yayılmış, Aydınlanma Çağı ve Klasizm gibi yeni düşünce akımlarının baş gösterdiği döneme girilmiştir.”¹¹²

Robinson eseri de işte tam da Almanların kendilerini geliştirdikleri bir dönem olan Aydınlanma Çağı’nda, insanların kilisenin dogmatik baskıcı sisteminden uzaklaşarak aklını ve mantığını kullanmaya başladığı dönemde meydana çıkarak toplumun bakış açısını değiştirmiştir. *Robinson Crusoe*’nun tüm dünyada büyük yankı uyandırması elbette Almanya’da da hızlı bir şekilde tanınmasına, yaygınlaşmasına ve sevilen bir tür olmasına sebep olmuştur. Daha önce hiçbir eserin Almanya’da bu kadar kopyalanmamasına rağmen, bu eserin onlarca kopyası yazılır.¹¹³ Robinson’un yaşamış olduğu bu olağanüstü durum, öylesine beğenilir ki, Amsterdamlı bir kitapçı tıpkı Robinson’un hayatına benzer bir eser olan “*Peter von Mesange’nin*” (1710) eğlenceli ve tuhaf hayat hikâyesini Almancaya çevirdikten sonra robinsonadlara olan ilgi daha da artar. Artık eyaletler İngilizce baskısını bitiren Almanlara “Robinson” tarzı macera romanları dağıtırlar. 1726 yılında birçok kitapçı “Robinson” kitaplarıyla dolup taşmıştır.

---

¹¹⁰ Bkz. Ullrich, s. 82.

¹¹¹ Bkz. Ullrich, s.82.

¹¹² Erich Zettl, **Deutschland in Geschichte und Gegenwart**, 3. Basım, Würzburg: Max Hueber Verlag, 1978, s. 32.

¹¹³ Kippenberg, s. 39.

“Hatta iş öyle bir aşamaya gelir ki, bu kitaplar Ren ve Elbe nehirlerine atılmış olsa, kitapların çokluğundan bu nehirler dolup taşacaktır”.¹¹⁴

Almanya’da döneminin karmaşık ve çatışmalı ortamında böyle bir eserin ortaya çıkması öylesine benimsenir ki artık “Robinson” başlığını taşımayan kitaplara rağbet edilmemektedir. Kitapçılar da bu yoğun talebe yetişebilmek ve İngilizce aslına uygun kitap basabilmek için yoğun çaba sarf ederler. İnsanlar artık her şeyin isminin Robinson olmasını ve herkes tarafından okunmasını isteyerek bir nevi Robinson ismini büyük ölçüde suistimal etmeye başlarlar.¹¹⁵ Ancak esas “Robinson motifi [ıssız ada unsuru] arka plana atılır”.¹¹⁶ Eserde ıssız ada motifi yerine farklı motifler ve unsurlar ön plana çıkar. Eserin farklı alanlara çekilmesine yönelik en belirgin özellik ise Alman yazarlarının eserlerine Türk figürlerini eklemesidir. Bu eklemeye birlikte robinsonad türü sadece ıssız ada konusunu işlemekle kalmıyor, aynı zamanda Türk-Alman ilişkilerini ve Türk korkusunu da yansıtmaya başlıyor. “Bu dönemde insanlardaki genel düşünceye göre, artık ıssız bir adaya düşen adamın hikâyesini okumaktansa, korkunç olarak tabir edilen Türk esareti konulu eserler daha çok okunmaya değer bulunmaktadır.”¹¹⁷ Robinsonadların asıl amacından sapıp nasıl bir amaca hizmet ettiği artık bilinmemektedir. Robinsonad kavramının vazgeçilmez unsurlarından biri olan ıssız ada yaşamı, Alman robinsonadlarda genelde görülmemekte veya çok az yer kaplamaktadır.¹¹⁸ 1731 yılına kadar sadece Alman, Saksonyalı, İsveç robinsonadlarında ada unsuruna çok kısa bir şekilde değinilmiştir.¹¹⁹

Alman robinsonad yazarları Defoe’nun ada unsuruna iki farklı yaklaşım¹²⁰ getirerek eserlerini daha da ilginç kılarlar:

- 1) Birinci yaklaşımda, gerçek Robinson gelmeden, bir insanı adaya gönderip ona Robinson hayatı yaşatmak ve bu insanın sayesinde gerçek Robinson’u adadaki tüm zorluklara dayanıklı hale getirmekle esere başlanır. Daha sonra gerekli olan tüm yardım malzemeleri ya hazırdır veya Robinson’un arayıp

---

¹¹⁴ Kippenberg, s. 40.

¹¹⁵ Bkz. Kippenberg, s. 41.

¹¹⁶ Kippenberg, s. 42.

¹¹⁷ A.g.e., s. 42.

¹¹⁸ Bkz. a.g.e., s. 54.

¹¹⁹ Bkz. a.g.e., s. 54.

¹²⁰ Bkz. a.g.e., s. 55.

bulması kolaylaşmıştır. Bu öncü Robinson, gerçek Robinson geldiğinde ya hâlâ hayattadır veya ölmüştür ve gerçek Robinson'a birtakım notlar bırakmıştır. Bu robinsonad örneği *Bernhard Kreutz* adlı eserde vardır. Evlilik dışı dünyaya gelen Bernhard'ın annesi ve babası Rahip Capernoster, Şeytan adasına cezalandırılmak üzere atılır. Yanlarında suç ortakları Ofofur da vardır. İleriki zamanlarda Bernhard bu adada kaybolacaktır. Bir gün, içerisinde uzun sakallı bir adamın oturduğu bir yeraltı mağarasına düşer. Adama dokununca dehşete düşer, adam ölmüştür ve babası Capernoster'in ta kendisidir. Babasının mağara duvarlarına yazdıklarından onun burada üç sene geçirdiğini anlar. Ölü babasının daha önceden yapmış olduğu kulübe Bernhard'a barınak olur.¹²¹

- 2) İkinci yaklaşımda ise, adaya kadınlar eklenmektedir. Bu sayede hikâyedeki heyecan ve esrarengizlik kaçınılmaz olur. Kadın unsuru Defoe'nun eserinin ikinci bölümünde adaya İngilizlerin kadınları yollamasıyla başlar. Yukarıdaki ilk satırlarda bahsedildiği üzere Bernhard'ın annesi, Capernoster ve suç ortağı Ofofur ile Şeytan adasına gelirler. Annesi adadaki yaşadıklarını oğlu Bernhard'a anlatmaya başlar. Capernoster ile Ofofur arasında annesi üzerine hak iddiasında bir anlaşmazlık sonucu tartışma çıkar, Bernhard'ın annesi Ofofur'u öldürüp, adada Capernoster ile birlikte tıpkı Adem ile Havva gibi yaşamaya başlar. Aynı şekilde İsveçli Robinson Landkron da, dokuz kader ortağından altısının ölümüyle adada Vaiz Crusius ve Türk olan Catharina ile birlikte yaşamaya başlar. Vaiz, yıldırım düşmesi sonucu hayatını kaybedince, Landkron ve Catharina çifti birlikte sekiz yıl daha adada yaşarlar.¹²²

Bu iki yaklaşım hariç robinsonad eserlerine başka eklentiler yapılmamıştır. Yazarlar artık önceden belirlenmiş sınırlar içerisinde yazarak Defoe'nun çizgisinden çıkmamaktadır. Yani bir Robinson adaya düşerek yapması gereken tüm görevleri yerine getirir. Acil durumda yapması gereken her şeyi yapmaktadır, bitki eker, hasat toplar, baraka yapar, koyun otlatır, adasının yakınlarında gemi batarsa kendisine gerekli olan erzaklar ortaya çıkar, kısaca daha önce haklarında hiçbir bilgisinin olmadığı her şeyi

---

¹²¹ Bkz. Kippenberg, s. 55.

¹²² Bkz. a.g.e., s. 56.

öğrenir ve yapar hale gelir.¹²³ Üstelik bu Alman robinsonadlar düşman tarafından rahatsız edilmezler, çünkü bilirler ki önünde sonunda kendilerine bir yardım mutlaka ulaşacaktır. Defoe'nun *Robinson Crusoe*'sundaki olay, konusu itibariyle gerçekliğe yatkınken, Alman robinsonadlarda ise maceralı, inanılmaz ve yer yer sıra dışı olaylar vuku bulmaktadır. Bu sebepten ötürü macera kavramı İngiliz Robinson'undan alınıp geliştirilmeye devam edilmiştir.

3.1 Almanca Yazılan Robinsonadlar

13. yüzyılın ilk yarısında Almanya'da ulusal kahramanlık destanı olarak kabul edilen "*Gudrun*" adlı yapıtta, eski Viking ve Nordmann seferlerinde yaşanan serüvenler anlatılır. Hikâye Kuzey Denizin sahillerinin birinde geçer. İrlanda Kralı Siegbant'ın oğlu Hagen yaşlı bir adam tarafından kaçırılıp bilinmedik bir sahile doğru götürülür. Yaşlı adam bu sahile ayrıca üç tane soylu kızını da kaçıtır. Bu kızlar Hagen adlı çocukla ilgilenip onu büyütürler. Günün birinde haçlı seferlerine katılmış olan bir gemi sahil kenarında battığında, kılıçlı bir adam ölü olarak sahile vurur. Genç Hagen adamın kılıcını kaparak ihtiyarı öldürür, avcı ve balıkçılık yaparak her üç kadının da geçimini sağlar. Taşları birbirine sürterek ateş yakmayı öğrenir. Kadınlar Hagen'e, yalnızlıktan sıkıldıklarını, ömür boyu bu ıssız adada kalmaktan korktuklarını ve kendilerini sahilin diğer tarafına geçirmesini rica ederler. Zahmetli bir mücadeleden sonra sahile ulaşır, geçmekte olan bir gemiye seslenirler. Gemi bunları alır ve yola koyulur.¹²⁴ Ullrich'e göre:

*"Eserdeki robinsonad özellikler ise; terk edilmiş bir sahil, burada bulunan ve geçimlerinin sağlanması gereken kadınlar, avcılık ve balıkçılık yaparak zorlu hayat mücadelesi ile uğraşma, dışarıdan edinilen yardım aracı (kılıç) ile düzenli bir hayat ve ateşin bulunması sayılabilir."*¹²⁵

Gudrun adlı bu eser mitolojik özelliğiyle öne çıkmaktadır. Robinsonad unsurunu barındıran örneklerden bir diğeri ise, 1669 yılında Almanya'da yayımlanan

---

¹²³ Bkz. Kippenberg, s. 57.

¹²⁴ Bkz. Kippenberg, s. 4.

¹²⁵ Ullrich, s. 48.

Der Abenteurliche Simplicissimus (Serüvenci Simplicissimus) adlı pikaresk¹²⁶ romandır. *Simplicissimus*'un son bölümünde geçen ıssız ada serüveni, robinsonad unsuru olarak kabul edilmektedir.¹²⁷ Alman robinsonad eserlerinden biri olarak kabul gören *Simplicissimus*, *Robinson Crusoe*'dan önce 1668 yılında yazılmıştır. Ancak *Simplicissimus*'un da kaderi *Crusoe*'ya benzemektedir. Yazar Grimmelshausen onu çatışmalı hayatından çekip alarak Loretto ve Roma'ya doğru sürükler. Buralardan kutsal şehre gitmek isteyen *Simplicissimus*'u Mısır'da haydutlar kaçırarak işkence eder. Bunun üzerine *Simplicissimus* Portekiz'e geri dönmek ister. Burada Madagaskar'a yaklaşırken şiddetli bir fırtınaya yakalanır ve gemi batar. *Simplicissimus* ve yanındaki marangoz zorlu bir yolculuktan sonra Afrika'ya giderler, korkunç ve terk edilmiş bir adaya ulaşırlar. İlk önce kendilerini kurtardığı için Tanrı'ya şükredip adaya yerleşmeye başlarlar. “Gemiden kaşık, çatal, bıçak ve parayı kurtarırlar, fakat paraya hiç ihtiyaçları olmayacaktır.”¹²⁸ “*Schlaraffenland*”¹²⁹ tavuk yakalayıp kızartırlar, oturmak için ise bir baraka yaparlar. Biraz zaman geçtikten sonra adaya bir sandık içinde yarı baygın bir kadıncağız gelir, kendine gelince başından geçenleri anlatır. Sandığın içinden çıkan silah, tabak-çanak gibi gereçleri sevinç içinde baraklarına götürürler. Kadın marangoza, adanın sahibi olursa kendisiyle evleneceğini söyler. *Simplicissimus* bu kötü planı öğrendiği anda kadın sandıkla beraber kaçır. Marangozu yapmış olduğu kötü plandan ötürü affeder ve Tanrı'ya kendisini şeytanın şerrinden koruduğu için bir kez daha şükreder. Böylece mutlu mesut bir şekilde yaşarlar. Günün birinde marangoz vefat eder. *Simplicissimus* yalnız kalır ve hayattan iyice koparak Tanrı ile yakınlaşır, sürekli dua edip şükreder. İlerleyen zamanlarda bu dünyevi adaya bir gemi yanaşır bin bir rica üstüne *Simplicissimus*'u mağarasından çıkarırlar, fakat o Avrupa'ya gitmek istemez. Yıllar sonra adaya uğrayan Hollandalılarla, Avrupa'ya dönebilecekken “Burada barış var, orada savaş var”¹³⁰ diyerek ıssız adada kalmayı tercih eder ve Tanrı'nın dostluğunu seçer. Böylece münzevi hayatına devam eder, roman da bu şekilde biter.

---

¹²⁶ İlk olarak İspanya'da karşılaştığımız Pikaresk roman, başlangıçta kır yaşamını konu alan romanlara ve şövalye romanlarına bir tepki olarak ortaya çıkmış olan ve konu olarak toplumun aşağı tabakalarında düzenbaz, dalavereci, ancak becerikli ve kurnaz bir kahramanın (Pikaro) serüvenlerini işleyen bir roman biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Şahbender Çoraklı, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 28-29, Haziran – Aralık 2002, ss. 23-24. s. 23.

¹²⁷ Bkz. Göktürk, **Ada**, s. 73.

¹²⁸ Kippenberg, s. 7.

¹²⁹ Keyif ve sefa dolu masal ülkesi.

¹³⁰ Kippenberg, s. 7.

Tıpkı *Robinson Crusoe*'daki gibi *Simplicissimus*'un düştüğü ada da gayet verimlidir. *Simplicissimus*'ta tıpkı Robinson gibi dünyaya meyil etmeyip Tanrı'ya yaklaşır. Nasıl ki Robinson arkadaşı Cuma ile sohbetler ediyorsa, *Simplicissimus* da marangozla manevi ve felsefi konulu sohbetler eder. Böylelikle robinsonadın özelliklerinden birisi olan sürgün teması bu eserde insan toplumuna duyulan özlem olarak işlenir. *Simplicissimus* eserini yazan Alman yazar Grimmelshausen, Kippenberg'e göre tıpkı İngilizler gibi tasvir sanatında ustalığını sergilemiştir.¹³¹

3.2 Almanca Yazılan Robinsonadların Anlatım Tekniği

Robinsonad yazarlarının eserlerini yazarken öncelikle eğlence amacıyla yazdıkları bilinmektedir. Ancak aynı zamanda robinsonad okuyucularının, tıpkı *Robinson Crusoe* da olduğu gibi, kahramanın kaderini tanrısal yazgı olarak algılaması, yani bir nevi buradaki durumu imtihan veya ceza olarak anlaması beklenmekteydi. Kahramanın kaderini tanrısal yazgı olarak algılaması durumuna genellikle robinsonad eserlerin önsözlerinde rastlanmaktadır.¹³² 18. yüzyıl boyunca yazılan eserlerin birçoğunda Ben-Anlatıcısı tekniği kullanılarak adeta eserin kahramanı kaderini kendi ağzından nakleder hale gelmiştir. Elbette bu Ben-Anlatıcısı tekniğini kullanmak sadece yazarların kendi düşüncelerine özgü değildir. Bu teknik aynı zamanda Defoe'nun *Robinson Crusoe* eserine ve ondan önce yazılmış olan "serseri roman" (Schelmenroman) ve macera romanlarında da görülmektedir. "Bu anlatım tarzı yazarlar için oldukça zor olmuştur, çünkü bu anlatım tekniği duygu analizi yapma mecburiyetini de barındırmıştır."¹³³

Anlatım tekniği bakımından önem arz eden bir diğer konu ise eserdeki kahramanın genelde Avrupa'daki siyasi, dinî vb. bölgesel konulara göre hareket etmesidir. Buna bağlı olarak eserde anlatılan konuların gerçeği yansıttığı iddia edilir, çünkü söz konusu olayların aynı zamanda dönemin Avrupası'nı yansıttığı ileri sürülür.¹³⁴ Ayrıca Avrupa topraklarından uzaklaşan kahramanların ait oldukları ülke ve

---

¹³¹ Bkz. Kippenberg, s. 8.

¹³² Bkz. Ullrich, s. 93.

¹³³ Ullrich, s. 93.

¹³⁴ Bkz. Ullrich, s. 94.

topluma dair bilgi ve düşüncelerinin gölgelendiği ve bu nedenle vefasızlığın baş gösterdiği gözlemlenir.¹³⁵

Robinsonad eserini ilginç kılmak için sadece Robinson karakterini dâhil etmek yeterli olmayacaktır. Esere *Robinson Crusoe*'nun kölesi Cuma gibi her şeye boyun eğen biri değil de, kendi bireyselliğini ve bağımsızlığını kabul ettiren bir karakterin eklenmesi, eseri daha “çarpıcı ve heyecan verici” kılacaktır.¹³⁶ Çünkü eklenen bu kişi esas Robinson ile bir çatışmaya girerek esere renk katacaktır. Bu durumu *Simplicissimus*'un marangoz figürü ile olan anlaşmazlıklarında da görmüştük.¹³⁷ Bunun haricinde yazarın esere öğretici konular ekleyip eklemediği de dikkat edilen bir başka husus olmuştur. Robinsonad ögesi ile iç içe olan bu öğretici maddeler genelde eserlerde kahramanların Tanrı'ya yakarırken ve zorlu şartlarla mücadele ederken karşımıza çıkmaktadır.¹³⁸ Defoe'nun eserinde de bu eğitici unsurlara genelde Robinson'un mücadele ettiği kısımlarda, sıkıntıya düştüğü zamanlarda rastlanmaktadır. Bu gibi durumlarda kahraman Tanrı'dan yardım istemektedir. Yazar bu vesileyle kahramanın kişiliğini ortaya koyarak onun şahsiyetine dair önemli bir ipuçları vermektedir.

Alman dilinde yazılan robinsonadların ilk bölümünde deniz fırtınası sonucu ıssız bir adaya düşen kahraman ve onun adada yaşadıkları konu edilirken, ikinci bölümde bu adada verdiği zorlu mücadeleler anlatılmaktadır. Her eserde deniz korsanlarıyla ve haydutlarla yaşanan çatışmalar ve bunlarla ilgili hikâyeler yazılmaya başlanır. Defoe da bu konuya çok kısa da olsa Saleli deniz haydutları konusunda değinmiştir. Almanlar ise çok daha farklı bir portre çizerek bu konuyu Türk savaşlarına bağlayarak bambaşka açıdan ele alır. Alman yazarların ele aldığı robinsonadlarda Türklerle yapılan savaşlar ve bu savaşlar neticesinde kahramanın Türklere esir düşmesi, birtakım işkencelere ve zorluklara maruz kalması konu edilir.

3.3. Almanca Yazılan Robinsonadlarda Türk İmajı

18. yüzyılda İngiltere'de ıssız adada tek başına maceralı ve mücadeleli bir hayat sürmek zorunda kalan *Robinson Crusoe* furyası baş gösterince, Almanya'da

---

¹³⁵ Bkz. Ullrich, s. 93.

¹³⁶ Bkz. Ullrich, s. 94.

¹³⁷ Bkz. a.g.e., s. 94.

¹³⁸ Bkz. a.g.e., s. 95.

yazarlar bu furyayı başka bir alanda değerlendirerek robinsonad eserleri yazmaya başlarlar. Öyle ki Kippenberg'e göre "ıssız bir adadan bahsetmektense esere Türkleri dâhil etmek okuyucuyu daha da cezbedecektir".¹³⁹ Böylece Türklerin esere olan çarpıcı etkisi ortaya konulmuştur. Bu sayede Osmanlı İmparatorluğu ile yapılan savaşlar neticesinde yaşanan esaret hayatı robinsonad eserlerine taşınmıştır.

Osmanlı Devleti'nin II. Viyana kuşatması, düzenlenen seferler, bu savaşlarda esir edilen Hristiyanlar, Alman yazarların kulağına gitmeye başlar. Türk savaşlarından dolayı evine dönemeyen Hristiyan esirler ve çektiklerini söyledikleri işkenceler Alman yazarların robinsonad eserlerinin başlıca konusunu oluşturarak okurlara sunulmuştur.¹⁴⁰ Bu yaşanan tarihi olayların yansıtıldığı birkaç Alman robinsonaddan bahsedilecektir. Viyana savunmasında Starenberg'de bulunan *Silezyalı Robinson (1723)*¹⁴¹, diğer adıyla Franz Anton Wenzel, Hristiyanlığın ezeli düşmanı olan Türklere karşı savaşmak için Viyana'ya gider ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın ordusuna karşı Avusturya İmparatorluğunda gönüllü olarak savaşmaya başlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun aldığı yenilgi sonucu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa infaz edilerek kuşatma kaldırılır.

Alman robinsonadlarına bir başka örnek ise Saksonyalı Robinson *Wilhelm Retchir'in* (1723) hikâyesidir. Retchir, Venedik devletinin emrinde ve Maltalı denizcilerle birlikte Türk deniz korsanlarına karşı savaşmıştır. Leipzig'den yola çıkıp Hollanda, İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Sırbistan ve Macaristan'da yaşadığı bir takım olumsuzluk ve talihsizliklerle dolu hayat hikâyesinden bahsedilmektedir. Portekiz'de esir hayatı yaşadktan sonra kaçmaya çalışırken Türk korsan gemisi peşlerine takılır. Korsanları atlattıktan sonra Wilhelm'in gemisinde kürek cezasına çarptılan bazı esirler ellerindeki Türk buğdayı ve içkilerle kutlama yaparlar.¹⁴² Daha sonra Wilhelm bir adaya düşer. Burada İspanyol bir ihtiyarla karşılaşır. İhtiyar

---

¹³⁹ Kippenberg, s. 42.

¹⁴⁰ Bkz. Kippenberg, s. 58.

¹⁴¹ Bkz. a.g.e., s. 59.

¹⁴² Bkz. Wilhelm Retchir, **Der Sächsische Robinson Oder Wilhelm Retchirs, Eines Gebornen Sachsens, Wahrhaftige Beschreibung seiner Anno 1691. Von Leipzig aus, durch Holland, Engelland, Frankreich, Spanien, Portugal, die Barbarei, Griechenland, Servien, und Hungarn gethanen Reisen**, Leipzig, 1759, s. 211.

kendisine adayı gezdirirken adada farklı hayvanları, örneğin Türk ördeğini görür.¹⁴³ Çeşitli maceralardan sonra ülkesine kavuşur.

Alman Robinson figürleri, Türklerin taleplerini bazen reddettiklerinde sert baskılarla sindirilmek istenir, örneğin İsveçli Robinson'un ayak tabanları kesilir.¹⁴⁴ Alman esirler için sonunda özgürlüğe giden yol gözüktür; sarf edilen birçok çabadan sonra maceralı bir kaçıışı gerçekleştirirler. Hristiyan esirleriyle Hristiyanlık üzerine sohbet eden bu “dinsiz Türkler”,¹⁴⁵ anlatılanlardan o kadar çok etkilenirler ki, bu esirleri bırakmak istemezler. “Çoğunlukla kaçışlar Hristiyan dinine geçmek isteyen Türk kızları sayesinde daha kolay hale gelmiştir”.¹⁴⁶

“Landkron [1724] [adlı Robinson] birçok kez kaçma girişiminde bulunmasına rağmen kaçamaz, fakat iyi niyetli bir kişi tarafından satın alınarak özgürlüğüne kavuşturulur ve kızına İtalyanca öğretmesi için anlaşılır. Landkron ise kıza uzun uzun Hristiyanlığı anlatır ve kıızı kaçıtır. Daha sonra ise bu kızla birlikte uzunca bir süre bir adada yaşarlar.”¹⁴⁷

Aynı şekilde *Avusturyalı Robinson Osmanlı İmparatorluğu'nda* isimli eserde de Peyer karakteri Türk kızı Fatima ile Hristiyanlık üzerine sohbet eder. Peyer Fatima'yı etkileyerek onun Hristiyan olmasına vesile olur. Eserde onun Türklerle yaşadığı olaylar konu edinilir. Robinsonad eserlerinde Robinsonların gittiği veya esir olarak kaldıkları mekân ve yerlerin tasviri oldukça detaylı bir şekilde yapılmıştır. Örneğin *Saksonyalı Robinson*'un ikinci bölümünde kahramanın İstanbul'dan Mekke'ye oradan da Kahire'ye uzanan yolculuğu esnasındaki gördüğü şehirler ayrıntılı bir şekilde eserde tasvir edilmiştir.¹⁴⁸ Aynı şekilde *Silezyalı Robinson*'un ikinci bölümünde Espaniola Adası detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bunun haricinde Landkron adlı Robinson da esir hayatı süresince Cezayir'deki köle pazarlarından epey örnek sunmaktadır. Landkron ayrıca Tunus'taki düğünlerden ve yaşamış olduğu esir hayatından bahsetmektedir. Eserde

¹⁴³ Bkz. Wilhelm Retchir, **Der Sächsische Robinson Oder Wilhelm Retchirs, Eines Gebohrnen Sachsens, Wahrhaftige Beschreibung seiner Anno 1691. Von Leipzig aus, durch Holland, Engelland, Frankreich, Spanien, Portugal, die Barbarei, Griechenland, Servien, und Hungarn gethanen Reisen**, s. 231.

¹⁴⁴ Bkz. a.g.e., s. 59.

¹⁴⁵ Bkz. Kippenberg, s. 59.

¹⁴⁶ Kippenberg, s. 59.

¹⁴⁷ A.g.e., s. 59.

¹⁴⁸ Bkz. Kippenberg, s. 60.

ayrıca Türk izlerine de rastlanmaktadır. Saksonyalı Robinson eserinde Türk esaretine ilk defa değinilmiş olduğu için bu eserin ikinci bölümüne kısaca değinilecektir. Eserdeki karakter Johann Friedrich von Klencken, Oehrffen sarayında bir hizmetli iken Venedikli bir gemide esir edilerek önce İstanbul'a daha sonra da Tunus'a götürülür.¹⁴⁹ Buralarda çalıştırılarak 1722 yılında serbest bırakılır. "Tunus konsolosluğundaki Almanca ve İtalyanca resmi belgelerden anlaşıldığı üzere bu yaşananların gerçekliği hakkında şüpheyeye mahal kalmamıştır."¹⁵⁰

Müslümanlarla yaşanan deniz savaşları, esaret hayatları, Alman robinsonadlarında ayırıcı bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. İngiliz *Robinson* eseriyle Alman robinsonadlar arasındaki fark ise *Robinson Crusoe* örneğinden de anlaşılmaktadır. Robinson hayatının bir kısmını İngiltere'de geçirip, gemi yolculuğundan sonra ıssız bir adaya düşerken, taklit edilen eserlerde ise Robinson konusu geliştirilerek farklı alanlara çekilmiştir.¹⁵¹ Alman dilinde yazılmış olan robinsonadlarda eserin kahramanı ülkesini savunmak için Türklerle savaşır, ancak onlara esir düşer ve Osmanlı İmparatorluğu'na götürülür. Türkleri yakından tanıma fırsatı elde eden Robinson karakteri onları asla benimsemez ve Müslümanlığı kesin bir dille reddeder, buna örnek olarak *Avusturyalı Robinson Johann Georg Peyer* ve *Silezyalı Robinson* gösterilebilir. Türkleri dinsiz gördüklerinden onlarla Hristiyanlık dini üzerine sohbet edip Türkleri, Hristiyanlığa çekmeye çalışırlar, örneğin Avusturyalı Robinson Johann Georg Peyer de Türk kızı Fatima ile konuşarak onu bu konuda etkilemeye çalışmaktadır. Peyer, Osmanlı İmparatorluğu'nda kaldıkları evlerden ve karşılaştıkları Türklerden detaylı bir şekilde bahsetmektedir.

Genelde Türkleri olumsuz göstermek için Robinson karakterlerinin esir hayatlarında yaşadıkları işkenceler detaylı bir şekilde anlatılarak okuyucunun zihnine işlenmiştir. Eserlerin gerçeklik payı da yukarıda bahsedildiği gibi yaşanan savaşlar ve bu savaşları anlatan kaynaklardır. Türk figürüne yer veren robinsonadların bu kaynaklardan yola çıkarak yahut esinlenerek ortaya çıktıkları anlaşılmaktadır.

---

¹⁴⁹ Bkz. Kippenberg, s. 60

¹⁵⁰ Kippenberg, s. 60.

¹⁵¹ Bkz. a.g.e., s. 61.

4. ALMANYA VE AVUSTURYA'DA TÜRİK İMAJİ

Dünya tarihinin hemen hemen her döneminde Türkler ortaya çıkmış ve tarih sahnesindeki birçok olaya yön vermişlerdir. Bu konuyla ilgili İlber Ortaylı şu şekilde yorum yapmaktadır:

“Türkler olmadan hiçbir önemli Avrupa devletinin milli tarihi incelenemez. Yine aynı şekilde hiçbir Ortadoğu ülkesinin, hiçbir Rus-Slav ülkesinin milli tarihi ve kimliği Türkler hesaba katılmadan anlaşılabilir. Bu, Ortaçağların derinliklerinden başlar ve yakın zamanlara kadar devam eder. Öyle ki Türkler olmadan Ortaçağ olamaz, Rönesans olamaz, I. Cihan Harbi anlaşılabilir.”¹⁵²

Türklerin Anadolu’ya ayak bastığı 1071 tarihinden itibaren başlayan Fetih Mücadelesi, Avrupa’da Viyana kapılarına kadar uzanmıştır. Batı dünyasında bir yandan Türklere duyulan korku ve nefret diğer yandan hissedilen hayranlıkla birlikte yüzyıllardır süregelen bir olgu oluşmuştur. Bilhassa Hristiyanların Kutsal Roma İmparatorluğu’nun devamı niteliğinde gördükleri İstanbul’un fethi ile bu nefret doruk noktasına ulaşmıştır. Batılılar bu tarihten itibaren artık Türkleri ezeli düşman kabul ederek onlardan nefret¹⁵³ etmişlerdir. Batı dünyası Türklerle sadece silahlarla savaşmamış, dini propagandalarla da ideolojik bir mücadeleye girmişlerdir. Batılılar Türkler için “Hıristiyanlığın ezeli düşmanı”, “Tanrının Hıristiyanlığın günahlarını cezalandıran kırbağıydı”¹⁵⁴ gibi söylemlerde bulunmuşlardır. Avrupalılara göre, Osmanlılar büyük bir tehlike arz etmektedir. Osmanlıların büyük bir askerî güce sahip olmaları bu tehlikenin durmaksızın devam etmesine neden olmaktadır. Çünkü Osmanlılar artık Avrupa’ya kadar ilerlemiş ve bazı şehirler için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Durum artık öyle bir vaziyet almıştır ki, Papa II. Pius (1405-1464) şu sözleri söyler:

“Geçmişte biz (...) yabancı ülkelerde yenilgi alırdık. Şimdi ise bizi Avrupa’da, kendi vatanımızda, kendi evimizde vuruyorlar.” Ezeli düşman, yani doğuştan düşman olanı, düşman kabul etmek için herhangi bir düşmanca

¹⁵² İlber Ortaylı, **Türklerin Tarihi, Orta Asyanın Bozkırından Avrupanın Kapısına**, İstanbul: Timaş, 2018, s. 7.

¹⁵³ Bkz. Carl Vokelka, Çiğdem Dumanlı (Çev.), **Ezeli Topraklar, Ezeli Düşmana Karşı, Erken Modern Dönemde Avusturya Toprakları ve Osmanlı İmparatorluğu, Düşünce ve Tarih Dergisi**, Sayı 8, 2015, s. 40.

¹⁵⁴ Vokelka, Çiğdem Dumanlı (Çev.), **Ezeli Topraklar, Ezeli Düşmana Karşı, Erken Modern Dönemde Avusturya Toprakları ve Osmanlı İmparatorluğu**, s. 43.

eyleme gerek duyulmaz. Birinin Türk olması Hristiyanların düşmanı olabilmesi için yeterlidir.”¹⁵⁵

Türklerle sadece silahla mücadele etmeyen Batılılar, aynı zamanda dinî propagandalarla da mücadele etmişlerdir. Bu konuda en yetkin isim hiç şüphesiz Protestanlığın kurucu lideri Martin Luther'dir. Bilhassa Protestanlar, Türklerle girdikleri çatışmaları birer ideolojik çatışmaya sürükleyerek iyice alevlendirmişlerdir. Orta Çağ'da Türklerle yapılan savaşlar ve kurulan yakın ilişkilerden sonra, “95 maddelik tezini”¹⁵⁶ yayınlamasıyla Luther, Müslüman Türklere karşı amansız bir mücadele başlatmış olur. Türkleri her zaman düşman olarak gören Luther onları daha yakından tanımak için ilk önce dinlerinin tanınması gerektiğini düşünür, Kuran'ı Kerimi Almancaya çevirtir. Bu sayede Hristiyanların, İslâm dinini tanıyarak gerekli önlemleri almasını hedeflemiştir. Ezeli düşman Türklere karşı hissetmiş olduğu nefrete rağmen Martin Luther bile zaman zaman Türklerin olumlu yönlerini övmek zorunda kalmıştır.¹⁵⁷ Örneğin Türklerin dinlerine olan bağlılığı, huşu içinde ibadet etmeleri, kadınlara gösterdikleri saygı gibi özellikler onu derinden etkilemiştir. Luther bazı yazılarında Türkleri Hristiyanlarla karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırmanın sonucunda Türklerin olumlu özelliklerini övmektedir. Ancak bu övgünün arkasında kendi toplumunu eleştiri yatmaktadır. Luther düşmanını överken, Hristiyan toplumunu daha erdemli, daha ahlaklı bir yaşam sürmeye davet etmektedir. Luther, Türkleri bir yandan överken, diğer yandan onları aşağılayıcı, küçük düşürücü sözlerle betimlemektedir. Böylelikle Türklerin Hristiyan halk üzerindeki etkisini kırarak İslâm'ın daha fazla yayılmasını önlemek istemiştir.¹⁵⁸ Yapılan bu propaganda faaliyetleri ile başta kilise ve Martin Luther olmak üzere korku ve nefret söylemleri yapılarak halk üzerinde etkili olmaya çalışılmıştır. Bu konu ile ilgili şu cümleler dikkat çekmektedir: “Türklerin ibadet biçimlerine yönelik ise, ibadetlerin büyük bir ciddiyetle ve saygıyla yerine getirildiğini ifade eder.”¹⁵⁹

Türklerle yaptıkları savaşlarda özellikle Türk korkusunu daha da alevlendirmek için: “Türklerin hamile kadınların karnını kestiğini, bebekleri mızraklara taktıkları veya

¹⁵⁵ Leyla Coşan, **Tanrım Bizi Türklere Korumak**, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2009, s. 25.

¹⁵⁶ Bkz. Coşan, **Tanrım Bizi Türklere Korumak**, s. 29.

¹⁵⁷ Bkz. a.g.e., s. 35.

¹⁵⁸ Bkz. a.g.e., s. 32.

¹⁵⁹ Coşan, **Tanrım Bizi Türklere Korumak**, s. 32.

çocukları ucu sivri kazıklara geçirdikleri”¹⁶⁰ haberleri el ilanları yapılarak halka dağıtılmıştır. Avrupa’da Türklere karşı oluşturulan bu korku ve nefret imgesi bizzat İmparatorluk patentlerinden, el ilanları, vaaz ve dini yayınlar aracılığıyla halk arasında sürekli gündemde tutulmuştur.¹⁶¹

1683 yılında II. Viyana kuşatması başarısızlıkla sonuçlanınca Almanlar tarafından yaklaşık 1000’e yakın Türk esir edilmiştir.¹⁶² “Bu Türklere yaklaşık 600’ünün Almanya’ya getirildikten sonra vaftiz edilerek Hristiyanlığa geçtiği ve Alman ismi aldıkları belirtilmektedir.”¹⁶³ Bu esareten dolayı Almanlar, Türkleri daha yakından tanıma fırsatını elde ederek Türk kültürüne ait birçok unsuru da böylelikle öğrenmiş oldular. Bunlardan ilki belki de Türklere olan bakış açısını da değiştiren Türk kahvesi olmuştur. “Viyana kuşatması sonrası esir düşen Mehmet Sadullah Paşa, Würzburg şehrinde Pazar ayininden çıkan Almanlara yaptığı Türk kahvesini ikram etmiştir.”¹⁶⁴ Türk misafirperverliğinin ana unsuru olan Türk kahvesinin yanında baharat, sigara, çay, kaftan ve mûsikî gibi Türk kültürüne ait öğeleri de böylelikle tanımış olurlar. Kilisenin Türkleri olumsuz propagandalarla kötülediği esnada edebiyat ve müzik alanında birçok ünlü Alman yazar ve bestekârlar, Türkleri eserlerine dâhil etmişlerdir:

“Alman besteci Johann Wolfgang Franck, 1686 yılında bestelemiş olduğu (Cara Mustapha) adlı operada IV. Mehmet’in sadrazamı Kara Mustafa Paşa’nın Viyana kuşatmasını konu almıştır. Yine Alman besteci Reinhard Keiser’in 1693 yılında bestelediği (Muhammed II) adlı operasına, Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethi temel oluşturmuştur. 16 Temmuz 1782 yılında ilk defa sergilenen Wolfgang Amadeus Mozart’ın (Saraydan Kız Kaçırma) adlı operasında Türk motifleri kullanılmıştır. Yine Ludwig Van Beethoven’ın da Türk Marşı olarak eseri

¹⁶⁰ Vokelka, Çiğdem Dumanlı (Çev.), **Ezeli Topraklar, Ezeli Düşmana Karşı, Erken Modern Dönemde Avusturya Toprakları ve Osmanlı İmparatorluğu**, s. 47.

¹⁶¹ Bkz. Vokelka, Çiğdem Dumanlı (Çev.), **Ezeli Topraklar, Ezeli Düşmana Karşı, Erken Modern Dönemde Avusturya Toprakları ve Osmanlı İmparatorluğu**, s. 48; el ilanlarında Türk imajı konusu için bkz. ayrıca Leyla Coşan, **Kıyamet Alameyi Türkler**, 1. Baskı, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2012.

¹⁶² Bkz. M. Nail Alkan, Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 34, ss. 35-48, 2015, s. 37.

¹⁶³ Alkan, s. 37; vaftiz edilen Türkler konusu için bkz. Leyla Coşan, Stephan Theilig, **Esareten Vaftize**. İstanbul, Yeditepe, 2018.

¹⁶⁴ Bkz. Alkan, s. 37; bkz ayrıca Leyla Coşan, **Alman Seyyahların Gözüyle Osmanlı İmparatorluğunda Kahve Kültürü, Türk Kahvesinin 300 yıllık Almanya Yolculuğu**, Almanya-Würzburg, 2019, s. 60.

*mevcuttur. 17. ve 18. yüzyılda Alman ressamların, Türk halılarının desen ve renklerini tablolarında sıklıkla kullandıkları görülmektedir.*¹⁶⁵

Görüldüğü üzere II. Viyana kuşatması her ne kadar başarısızlık gibi algılsa da gerçekte Türk kültürünün Avrupa’da tanınmasına vesile olmuştur. Böylece 17. yüzyılda Türk imgesi değişerek, Türk korkusu yerini, Türklere karşı ilgi ve meraka bırakmıştır. Diğer taraftan ise özellikle Avrupa’nın Batısında Türk hayranlığı ve Türk modasına yönelik pozitif düşünceler baş göstermişse de bu durum sadece eğitimli tabakalarda yaygın olan bir Türk- ve Şark imgesine yönelme olmuştur.¹⁶⁶ Kültürel hayata bakıldığında, fetihlerin de azalmasıyla birlikte Almanlar arasında artık bir “Türk modası” akımı başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunda 15 yıl esaret hayatı yaşayan Macar Georg *Tractatus* adlı eserinde Türk milletinin sade yaşam zevkine vurgu yaparak: “Türklerin kıyafet seçiminde son derece sade olmayı tercih ettiklerini, edepli, mütevazı ve gösterişsiz olduklarını ve bu özelliklerinden dolayı örnek teşkil ettiklerini söylemektedir.”¹⁶⁷ Macar Georg bu sadeliğin sadece halk nezdinde değil bizzat Padişahlar nezdinde gerçekleştiğini söyleyerek Fatih Sultan Mehmet’in annesinin cenaze merasiminde bile Sultanın halktan ayırt edilemediğini söylemektedir.¹⁶⁸

Osmanlıların güç kaybetmesiyle Türk tehdidi azalmaya başlamıştır. Türklere karşı duyulan nefret ve korkunun yerini artık merak, ilgi ve hayranlık alır. “Mimari yapılarda ve günlük eşyalarda artık Türk motifleri kullanılmaya başlanmıştır.”¹⁶⁹ Türklere karşı nefretle başlayan bu ilgi daha sonra onlara hayranlıkla devam etmiş ve Avrupa’da kültürel yaşama damga vurmaya başlamıştır. Siyasî ve askerî alanda Osmanlı-Alman ilişkileri Otto von Bismarck (1815-1898) döneminde kurulmaya başlamıştır. 1871 yılında Alman birliğinin kurulmasından sonra savaş ortamı oluşmaması için yoğun çabalar sarf etmiştir.¹⁷⁰ Bu ikili ilişki daha sonra II. Abdülhamit döneminde de devam etmiştir. Sultan II. Abdülhamit’in Almanya’yı seçmesinde şu

¹⁶⁵ Alkan, s. 38.

¹⁶⁶ Bkz. Vokelka, Çiğdem Dumanlı (Çev.), **Ezeli Topraklar, Ezeli Düşmana Karşı, Erken Modern Dönemde Avusturya Toprakları ve Osmanlı İmparatorluğu**, s. 48.

¹⁶⁷ Bkz. Feruzan Gündoğar, Güler Mungan, Yıldız Cemal, **Georgius de Hungaria ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmelerine Bir Bakış**, Semahat Yüksel Armağan Kitabı, Ankara: Pegem Akademi, 2009, s. 5.

¹⁶⁸ Bkz. a.g.e., s. 5.

¹⁶⁹ Bkz. Leyla Coşan, Alman Dilinde “Türk” Sözcüğünün Kullanım Alanlarına Geçmişten Günümüze Bir Bakış, **Türk Kültürü İnceleme Dergisi**, 22. Basım, İstanbul: 2010, s. 175.

¹⁷⁰ Bkz. Alkan, s. 42.

önemli sebepler gösterilmektedir “Almanya’nın Müslüman ülkelerde sömürgelerinin olmaması nedeniyle Almanya’yı Müslüman dostu bir ülke olarak görmesidir.”¹⁷¹ Son Alman İmparatoru II. Wilhelm (1859-1941) döneminde Türk-Alman ilişkileri daha da güçlenmiştir. Kayser II. Wilhelm Osmanlı İmparatorluğuna geldiği zaman ikili ilişkilere verdiği değere vurgu yaparak “1890 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Alman İmparatorluğu arasında Ticaret Antlaşması imzalanmış, Bağdat demiryolunun Konya’ya kadar uzatılma imtiyazı Almanlara verilmiştir.”¹⁷² Şam’daki Müslümanlara seslenerek “Sultan ve dünyanın her tarafına yayılmış olan 300 milyon Müslüman bilsin ki, Alman İmparatoru kendilerinin dostudur”¹⁷³ diyerek Müslümanların sevgisine mazhar olmuştur. Osmanlı – Alman ilişkileri bu çerçevede günümüze kadar süregelmiştir.

4.1 Türk Denizciliği ve Korsanlığı

Hem Daniel Defoe’nun eserinde Türk korsanlarının yer alması, hem de Alman robinsonadlarında Türk korsanlarından sık sık bahsedilmesi sebebiyle Türk imajına etki eden Türk korsanlığı ve tarihine kısaca değinmek gerekmektedir. Osmanlı Devleti’nde Türk denizciliği Çaka Bey ile 11. yüzyılda başlamıştır. Akabinde Piri Reis, Barbaros Hayrettin, Turgut Reis gibi denizciliğe tutkuyla bağlı isimler Türk denizcilik tarihine sayısız başarılar kazandırmışlardır. Nicolas Vatin’e göre “Türk korsanları ile ilgili yeterli ayrıntılı bilgi edinilememiş sadece Venedikli tarihçiler Türk korsanlığı diye hitap etmişlerdir.”¹⁷⁴ 1480-1522 yıllarında Doğu Akdeniz’deki faaliyetlerde çarpık ve yetersiz gemilerinin isimleri ile birlikte belli başlı Türk gemisinin isimleri vardır bunlar:

“Bronzus (1518), Camenssa (1479), Caplici (1496), Chiecosi (1489), Comazoti (1496), Enrichi (1496), Hayri Bey el-Moro (1521), Kara Hasan (1496), Kemal Reis (1495), Kurdoğlu Muslihiddin (1508), Kara Mahmud (1520), Kara Musa (1505), Piri (1518), Tachalis

---

¹⁷¹ A.g.e, s. 43.

¹⁷² Alkan, s. 44.

¹⁷³ Alkan, s. 44.

¹⁷⁴ Nicolas Vatin, **Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar, Doğu Akdeniz’de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık**, (çeviren Tülin Altınova), 1. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Kültür Yayınları, 2000, s. 75.

Süleyman (1518), Sinan (1521), Süleyman Reis(1520), Talesiman Reis (1522), Kara Turmuş (1498)."¹⁷⁵

Bu gemilerin bazıları Osmanlı Devletine sadık kalmamış ve sıkıntılara sebebiyet vermiştir. "Milet'te demirleyen Enrichi isimli gemi 1497 yılında Padişaha katılarak korsanların yapmış olduğu kötülükleri bastırmak için gönderilmişse de bu görevini yerine getirmemiş, üstelik korsanlara da katılmıştır."¹⁷⁶ Bu tarz sıkıntılar elbette padişahın tutumu her ne olursa olsun, korsanların birleşimini engellemeye yetmemiştir. "Bilinen en ünlü denizcilerden biri olan Kemal Reis, Osmanlı donanmasına büyük katkılarda bulunarak önemli başarılarla imza atmıştır. Hristiyan donanmaları Kuzey-Afrika'daki İslâm devletlerine baskın düzenleyince, Kemal Reis gibi Türk korsanlar bunları bozguna uğratmışlardır."¹⁷⁷ Sultan II. Bayezid de denizciliğe büyük önem vererek Osmanlı Devletini üstün bir "Deniz Devleti" haline getirmiştir.

Osmanlı donanımı en önemli başarılarını hiç kuşkusuz Kanuni Sultan Süleyman döneminde sağlamıştır. Fatih Sultan Mehmet'in 1480 yılında fethedemediği Rodos adası Kanuni'ye nasip olmuştur. "Rodos'ta St. Jean şövalyeleri, Osmanlı ile barış içinde bulunmak istemişler ve diğer devletlerle olan sıkıntılarda hep tarafsız kalmışlardı, Osmanlı Devleti de bu tarikatla barış içinde kalmayı yeğlemiştir."¹⁷⁸ St. Jean şövalyeleri tüm bu iyi niyetlere rağmen korsanları desteklemeyi yeğleyerek, Osmanlı Devleti'nin tepkisini çekmiştir. Söz konusu şövalyeler 1503 yılında Rodos'ta 100'e yakın Hristiyanı tutsak etmiş, 20'ye yakın şövalyenin ölümüne neden olmuşlardır. "Bunun dışında yaşanan çeşitli sıkıntılar nedeniyle Rodos'un fethedilmesine karar verilmiş ve ada 1522 yılında fethedilmiştir."¹⁷⁹ Barbaros Hayreddin Paşa (*Barbarossa*) Akdeniz'de Hristiyanlara büyük mağlubiyetler yaşatmış ve Cezayir'i ele geçirmiştir. "Kendisine Kanuni tarafından Kaptan-ı Derya unvanı verilmiştir. Böylece Türk donanmasının

¹⁷⁵ Nicolas Vatin, **Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar, Doğu Akdenizde Savaş, Diplomasi ve Korsanlık**, (çeviren Tülin Altınova), 1. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Kültür Yayınları, 2000, s. 76.

¹⁷⁶ Nicolas Vatin, **Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar, Doğu Akdenizde Savaş, Diplomasi ve Korsanlık**, (çeviren Tülin Altınova), 1. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Kültür Yayınları, 2000, s. 80.

¹⁷⁷ Bkz. Halil İnalçık, **Devlet-i Aliyye**, 27. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2009, s. 134.

¹⁷⁸ Nicolas Vatin, **Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar, Doğu Akdenizde Savaş, Diplomasi ve Korsanlık**, (çeviren Tülin Altınova), 1. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Kültür Yayınları, 2000, s. 260.

¹⁷⁹ Nicolas Vatin, **Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar, Doğu Akdenizde Savaş, Diplomasi ve Korsanlık**, (çeviren Tülin Altınova), 1. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Kültür Yayınları, 2000, s. 333.

Akdeniz'deki varlığı kabul edilmiştir. Bu şekilde devletin donanması ile korsanların donanmaları birleştirilmiştir.”¹⁸⁰

1543 yılında Barbaros Hayreddin Paşa, Roma'dan Marsilya adasına çıkarak Batılı ülkeleri korkutmak istemiştir. Marsilya'da muhteşem bir şekilde karşılanan Barbaros Hayreddin Paşa'ya halk büyük ilgi göstermiştir. Onun şehre geleceğini duyan halk uzak yerlerden koşup gelmiş, bu efsane korsanı yakından görmek için sabırsızlanmıştır. “Şehir büyüklerinin verdiği ziyafette Babaorucca, taht gibi bir koltukta Fransızların merak dolu gözleri önünde azametle oturuyordu.”¹⁸¹ Kâptan-ı Derya Hayreddin Paşa'dan sonra Batı-Akdeniz'de Habsburglu Krala karşı mücadeleyi Piyale Paşa ve Turgut Reis sürdürdüler. “Turgut Reis Trablus'u fethederek (1551) Kuzey Afrika'da Trablusgarp'ın yeni bir Osmanlı beylerbeyliği olarak kendisine verilmesini sağladı.”¹⁸² Turgut Reis, Malta seferi düzenlemeleri başarısızlıkla sonuçlanınca Kıbrıs'a yönelerek 1570 yılında Lefkoşa'yı alır. “Fakat Kıbrıs'ın alınması ile birlikte Avrupa güçleri büyük Haçlı donanması ile İnebahtı'da Türk donanmasına saldırarak Osmanlı'nın büyük Hint seferinden, Volga havzasından vazgeçmesine sebep olmuştur.”¹⁸³

Türlü sıkıntılara rağmen büyük başarılar imza atan Türk denizcileri nam-ı diğer Türk korsanları Batılı devletlere üstünlük sağlayarak Akdeniz'de 14. yüzyılda hâkimiyet sağlamışlardır. Tarihte yaşanan bu üstünlüklerden dolayı Avrupa edebiyatında zaman zaman Türk korsanları kötü, haydut ve zorba olarak işlenmiş ve bu başarılar yok sayılmak istenmiştir. Defoe'nun *Robinson Crusoe*'da başlattığı Türk imgesi, Avrupalı yazarların da ilgisini çekmiş, onlar da eserlerinde Türk konusunu işleyerek, yapıtlarına farklı bir heyecan katmışlardır. August Kippenberg özellikle bu konuya vurgu yaparak:

“Türk savaşları henüz başlamış ve bunlara esir düşen Almanlar eve dönüşlerinde yaşadıkları acı olayları anlatmaya başlamışlardı. Bu durum

---

¹⁸⁰ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, s. 156.

¹⁸¹ İnalçık, *Devlet-i, Aliyye*, s. 160.

¹⁸² İnalçık, *Devlet-i, Aliyye*, s. 163.

¹⁸³ Bkz. a.g.e., s. 167.

özellikle gerçek yaşam öyküsü içerdiği için Robinsonadlara konu olarak daha da çarpıcı hale getirilmek istenmiştir.”¹⁸⁴

Türklerle yapılan savaşlar, eserlerin tarihsel arka planında konu olarak işlenmiştir, örneğin Viyana ve Belgrad kuşatmaları robinsonadlarda çarpıcı bir şekilde ele alınmıştır. Bu eserlerde sadece savaşlar değil, Osmanlı Devleti'nin adalet ve hak anlayışı, vezirlerin esirlere karşı tutumu, yeniçeri ve sipahilerin davranışları da irdelenmiştir. Almanya'da Türk imajı bölümünde, Türklerin Avrupa'ya düzenlemiş olduğu fetihler ve bu fetihler üzerinden yapılan nefret propagandası ele alınmıştır. Türkler, II. Viyana kuşatması sonrasında tehdit olmaktan çıkınca, Almanlar da, Türk kültürüne ilgi duymaya başlarlar. Bu sayede gerçekte olumsuz bir vaka gibi görülen Viyana'nın fethi aslında Türk kültürünün tanınmasına vesile olmuştur. Böylece Türk korkusu yerini Türk hayranlığına bırakır. Viyana kuşatmasından sonra çeşitli dönemlerde Türk-Alman dostluğu giderek gelişmeye başlar.

Bir sonraki bölüm de *Silezyalı Robinson Ya da Franz Anton Wenzel'in Unutulmaz Yaşamı* adlı eserde Türk imgesi araştırılıp incelenecektir. Bunu yaparken tarihsel arka plan, askeri sistem ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa konuları göz önünde tutulacaktır.

---

¹⁸⁴ Kippenberg, s. 58.

5. SİLEZYALI ROBINSON YA DA FRANZ ANTON WENZEL'İN UNUTULMAZ YAŞAMI

1724 yılında yayımlanan *Schlesischer Robinson oder Franz Anton Wenzel v. C. Eines Schlesischen Edelmanns Denkwürdiges Leben seltsame Unglücks-Fälle und ausgestandene Abenteuer* (Silezyalı Robinson ya da Franz Anton Wenzel'in Unutulmaz Yaşamı) adlı eserin tarihî arka planını II. Viyana kuşatmasını teşkil etmektedir. Eserdeki figürün Türklerle karşılaşması bu döneme denk geldiği için kısaca tarihî olaylara yer verilecektir.

Eserin kahramanı Silezyalı¹⁸⁵ Frank Anton Wenzel, Almanya, Polonya ve Macaristan savaşlarına katılmış, devletine son derece bağlı biri olarak, kendisini kanının son damlasına kadar ülkesine hizmet etmeye adanmıştır. Babası ve dedesinin Otuz Yıl Savaşları'na katılmış olması da eserde ifade edilmektedir. Franz Wenzel kaderin bir sillesi sonucu tüm malını kaybederek Leipzig'de görmüş olduğu üniversite eğitimini yarıda bırakır. Kendine bir misket tüfeği alarak Viyana'da Starenberg ilindeki savaşa katılır, Türkler tarafından esir alınır, daha sonra Belgrad'ın Hristiyan ordusu tarafından geri alınmasıyla özgürlüğüne kavuşur. Pfalz ve Heidelberg şehirlerinin yakılıp yıkılmasını görünce Neerwinden (Belçika) ordusunda savaşır, daha sonra Hindistan'a gitmeye karar verir. Gemi kazasından sonra Seylan adasında korsanlar tarafından yakalanarak İspanya'ya (Galapagos adası) götürülür. 1698 yılında İngiltere'ye geri gelir, fakat savaşçı ruhu onu rahat bırakmadığından Reval'e (Tallin) gemiyle giderek kuzeydeki savaşlarda yer alır.¹⁸⁶ *Silezyalı Robinson* tarihi arka plan olarak II. Viyana ve Belgrad kuşatmalarını konu edindiği için bu kuşatmalara değinilecek, eserde kendisinden sık sık bahsedilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Osmanlı askerî sistemi hakkında da açıklama yapılacaktır.

---

¹⁸⁵ Silezya, Orta Avrupa'da tarihsel bir bölgedir. Almanya'nın doğusunda Prusya'nın bir iliydi (1742-1945). 1945 yılında Silezya'nın tümü Sovyet Kızıl ordusu tarafından işgal edildi. <https://www.turkebilgi.com/> (erişim tarihi 27.07.2019).

¹⁸⁶ Bkz. Kippenberg, s. 63.

5.1 II. Viyana Kuşatması

Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın tarihteki ilk karşılaşması Osmanlı'nın Venedik'le yaptığı 1463-1479 yılları arasındaki savaşa denk gelmektedir. Osmanlı bu savaşta ilk defa Avusturya topraklarına girmiştir. "Bu tarihten sonra ilk çatışmalar ise Avusturya İmparatorluğu'nun 1493 yılında Hırvatlara yardım etmek bahanesi ile Osmanlı topraklarına girmesiyle başlar."¹⁸⁷ Kanuni, Fatih Sultan Mehmet'in alamadığı Belgrad'ı 1521 yılında kuşatarak ilk başarılarından birine imza atar. Sultan Süleyman, Macaristan'ı (1526) fethettikten sonra "Habsburglu Kutsal Roma – Cermen İmparatoru V. Karl'ı ve kardeşi Ferdinand'ı karşısında rakip bulmuş, Osmanlılarla Habsburglular arasında Büyük Macaristan Krallığı ve Avrupa'da üstünlük için bir buçuk yüzyıl süren savaş dönemi başlamıştır."¹⁸⁸ Kanuni Sultan Süleyman 1529 tarihinde Kızıl Elma¹⁸⁹ olarak tabir edilen Viyana'yı kuşatır, fakat zorlu kış şartları, ağır topların getirilememesi ve Habsburglular'ın kurduğu başarılı savunma mekanizması sebebiyle başarılı olamaz. Viyana yolu üzerindeki kaleler (Güns, Zigetvar, Yanık ve Uyvar) de Osmanlı'nın başarılı olmasını engelleyen bir diğer sebeptir. Avusturya, Kanuni döneminde 1547 yılında yapılan antlaşmaya göre hâkimiyeti altında bulunan Macar toprakları için, Osmanlı İmparatorluğuna her yıl 30 bin altın verir.

"Devlet işleriyle pek ilgilenmeyen ve devletin yönetimini genelde etrafındaki kişilerin eline bırakan"¹⁹⁰ IV. Mehmet kendisini av işlerine vermiş bu yüzden de lakabı Avcı Mehmet olmuştur. Padişah IV. Mehmet, II. Viyana kuşatmasını desteklemese bile sadrazamına desteğini esirgememiştir. II. Viyana kuşatması konusunda IV. Mehmet şu sözleri söylemiştir: "Kastımız Yanıkkale ve Komaran kaleleri idi, Beç (Viyana) kalesi dilde yoktu, Paşa ne acip saygısızlık edip bu sevdaya düşmüş. Hoş imdi Hak Teâla asan getüre, lakin mukaddem bildireydi rıza vermezdim..."¹⁹¹ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Padişah'ın iznini olmadan ordusu ile birlikte Viyana'ya doğru ilerler. Avusturyalılar ise Osmanlı Devleti'nin Kanuni'den sonra 150 yıl geçmesine rağmen,

¹⁸⁷ Erhan Afyoncu, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Cilt I, İstanbul, Doğan Medya, 2006, s. 228.

¹⁸⁸ İnalçık, **Devlet-i Aliyye**, s. 153.

¹⁸⁹ Tarihte Türk cihan hâkimiyeti idealini temsil eden bir semboldür. <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=301> (erişim tarihi: 07.07.2019).

¹⁹⁰ Özcan Abdülkadir, "Mehmed IV", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 2003, 28. Cilt, ss. 414-418, <https://islamsiklopedisi.org.tr/mehmed-iv> (erişim tarihi 27.7.2019).

¹⁹¹ Selim Hilmi Özkan, **II. Viyana Kuşatması: Son Jübile mi?** Beyaz Tarih Makale, 2018, <https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/viyana-kusatmasi-son-jubile-mi> (20.07.2019).

tekrar bir kuşatmaya yelteneceklerini düşünmediklerinden Türk ordusunun ülkelerine yaklaştığı haberini alınca şaşırırlar.

*“Osmanlı ordusuna Kırım Hanı Murad Giray, Orta Macar Kralı Tökeli, Erdel Prensi Apaki, Eflak ve Boğdan Voyvadaları, Anadolu ve Rumeli Beylerbeyi, Diyarbekir Valisi Kara Mehmet Paşa, Halep Valisi Ebu Bekir Paşa, Bosna Valisi Hızır Paşa ve daha birçok ümera kuvvetleriyle katıldı.”*¹⁹²

“Kuşatma yaklaşık iki ay sürmüş bu sırada Papa XI. Innocent Avrupa Hristiyanlarına çağrıda bulunarak bu savaşa katılmalarını istemiştir. 24.000 Leh, 35.000 Avusturya askeri ile 40.000’e yakın başka askerler gelerek bu savunmada hazır bulunmuşlardır.”¹⁹³ 1683 yılında savaş başlar, Osmanlı ordusunun güçlü kuvvetlerine rağmen Kırım Hanı’nın ve diğer bazı beyliklerin dikkatsizliği ve isteksizliği üzerine kuşatmanın seyri değişir ve 2 ay süren kuşatma Osmanlı İmparatorluğu’nun yenilgisiyle sona erer.¹⁹⁴ Bu başarısızlıktan dolayı Padişah IV. Mehmet Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’yı sorumlu tutarak infaz emrini verir. II. Viyana kuşatmasından sonra Osmanlı dönemi artık gerilemeye başlamıştır.

5.2 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 1634-35 yıllarında Merzifon’un Marınca köyünde dünyaya gelir. Babasının IV. Murad döneminde Bağdat kuşatması sırasında şehit olmasından sonra yetim kalır. Osmanlı İmparatorluğu tarihinde çeşitli dönemlerde görevlerde bulunan Köprülüler adeta bir sadrazam hanedanı kurarlar. “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Köprülü Mehmet Paşa’nın damadı olarak sadarete getirilir. Babasının şehit olmasından sonra Köprülü Mehmet Paşa Kara Mustafa Paşa’yı himaye eder. Kara Mustafa Paşa, Köprülü Mehmet Paşa’nın silahtarlığını yapmış, onun döneminde Erdel

¹⁹² Turan, II. Viyana Muharasası: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözümme, s. 398. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (erişim tarihi 20.07.2019).

¹⁹³ Turan, II. Viyana Muharasası: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözümme, s. 398. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (erişim tarihi 20.07.2019).

¹⁹⁴ Selim Hilmi Özkan, II. Viyana Kuşatması: Son Jübile mi? Beyaz Tarih Makale, 2018, <https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/viyana-kusatmasi-son-jubile-mi> (20.07.2019)

seferinde bulunmuştur.”¹⁹⁵ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Ruslarla savaşarak Ukrayna’ya hâkim olmak ister. Paşa Ruslarla Cehrin Kalesi için mücadeleler verip, Rus Çarı üzerine sefere çıkınca korkuya kapılan Rus Çarı Aleksey, Bahçesaray Antlaşmasını imzalamıştır. “Merzifonlu’yu tarihte unutulmaz kılan faaliyeti ise II. Viyana seferidir. Bu seferde uğranılan bozgun sonrasında Kara Mustafa Paşa idam edilirken, Köprülü ailesinin diğer fertleri de devlet hizmetlerinden uzaklaştırıldı.”¹⁹⁶ Eserde Kara Mustafa Paşa ile ilgili kısımlar tek tek ortaya çıkartılıp Paşa’ya karşı olan bakış açısı ve diğer Türk karakterleriyle ilgili olumlu olumsuz gelişmeler de ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

5.3 Silezyalı Franz II. Viyana Kuşatmasında

Eserin kahramanı Franz Anton Wenzel tüm mal varlığını kaybettikten sonra Viyana Savaşı’na katılarak ülkesini korumak için çeşitli savaş sanatlarını, at binmeyi ve kılıç kuşanmayı öğrenir. Savaş meydanına gitmek için hizmetlisi ile Viyana’ya doğru yola koyulur. Temmuz ayında Viyana’ya varır. Bu karışık dönemde Avusturya ile Fransa arasında ateşkes yapılmış, Almanya’nın savunması altındaki Strasburg şehri de Galya¹⁹⁷ idaresine verilmiştir. 1600’lü yıllar Osmanlı devletinin çeşitli sıkıntılara maruz kaldığı ve Padişah IV. Mehmet’in ava olan tutkusundan ve devlet işlerine kayıtsız kaldığından dolayı yetkisini zaman zaman kullanamadığı dönem olmuştur. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 1683 yılında Viyana kuşatması için hazırlıklara başlar. Ancak Padişah IV. Mehmet bu kuşatmaya sıcak bakmamaktadır. Viyana Avrupa’nın kalbi durumundadır, Sultan IV. Mehmet ise dedesi Kanuni’nin bile fethedemediği bu şehri fethetmenin kendisi için bir hayal olduğunu düşünmektedir. “Kara Mustafa Paşa Cehrin seferinden yeni dönmüş ve kendine yeni seferler ve fetihler aramaktaydı, 1683 yılında üç ay sürecek olan Viyana Kuşatması için 200.000 kişilik ordusu ile Viyana’ya gelir. Amacı Osmanlı Devletini

---

¹⁹⁵ Bkz. Özcan Abdülkadir, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 29, ss. 246-249, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/merzifonlu-kara-mustafa-pasa> (erişim tarihi 20.07.2019)

¹⁹⁶ Bkz. Afyoncu, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, s. 100.

¹⁹⁷ Fransa’da bir eyalet.

Kanuni döneminden daha da güçlü hale getirmektedir.”¹⁹⁸ Aşağıdaki alıntıda Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana kapılarına dayandığı tarihi olaya vurgu yapılmıştır:

“Macaristan’da, Malkontlara ¹⁹⁹ karşı çok sert mücadele da Türklerin himayesi altına girdiler. Böyle bir durumda iken Baş Vezir Konstantinopol’den 200000 kişilik ordusu ile bizzat Buda’ya gelerek, karşı zafer elde etmeye çalışır.”²⁰⁰

Avusturya Devletinin himayesi altında bulunan Protestan Macarlar Katolik mezhebine girmeye zorlanırlar, bunun sonucunda Orta Macar Kralı Tökeli İmre Katolik mezhebini reddederek Osmanlı İmparatorluğundan yardım ister. Bu talep II. Viyana kuşatması için bir bahane olur.²⁰¹ Kanuni'den bir asır sonra Avrupa'da üstünlüğü tekrar kurmayı düşünen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Tökeli İmre'nin bu isteğini fırsat bilerek yardım talebini kabul eder. “1681 yılında Hasan Paşa serasker tayin edilerek, Eğri, Temeşvar, Erdel, Eflak ve Boğdan kuvvetleri ile birlikte yaklaşık 15.000 kişilik askerle Avusturya'nın elindeki bazı kaleleri alır.”²⁰² Öte yandan İmparatorluk ordusu da hummalı hazırlıklara başlamıştır ve Türklere karşı savunma pozisyonuna geçmişlerdir. Osmanlı ordusu Kahlenberg tepesine (Alamandağı) doğru ilerlerken Avusturyalılar korkudan ne yapacaklarını bilemez bir şekilde kaçışmaya başlarlar, çünkü Türklerin uzun bir aradan sonra Viyana'ya geleceğini beklemiyorlardır. 150 yıl boyunca Osmanlı Devleti Avrupa'ya sefer düzenlememiştir.²⁰³ Bu seferi küçük düşürmek için aşağıdaki alıntıdan anlaşılacağı üzere Türklerin acımasızca, barbarca ve vahşice şehre saldırıp yağmalamaya başladığı söylenmektedir:

“200.000’den fazla acımasız Türk askerinden oluşan ordunun Avusturya topraklarına girmesiyle, İmparatorluk sarayını kuşatmalarından başka bir şey beklenemezdi. [...] Ölümsüz zaferlere

¹⁹⁸ Selim Hilmi Özkan, **II. Viyana Kuşatması: Son Jübile mi?** Beyaz Tarih Makale, 2018, <https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/viyana-kusatmasi-son-jubile-mi> (20.07.2019)

¹⁹⁹ Macar dini grup

²⁰⁰ Ernst Christian Brachvogel, **Schlesischer Robinson oder Franz Anton Wenzel v. C. Eines Schlesischen Edelmanns Denkwürdiges Leben seltsame Unglücks-Fälle und ausgestandene Abenteuer**, 1724, Breslau und Leipzig, s. 289.

²⁰¹ Bkz. Mustafa Turan, **II. Viyana Muharasası: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözülme**, s. 396. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (19.07.2019)

²⁰² Turan, **II. Viyana Muharasası: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözülme**, s. 397. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (20.07.2019)

²⁰³ Bkz. Selim Hilmi Özkan, **II. Viyana Kuşatması: Son Jübile mi?** Beyaz Tarih Makale, 2018, <https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/viyana-kusatmasi-son-jubile-mi> (erişim tarihi 19.07.2019)

layık kahraman General Kont Ernst Rüdiger von Starenberg komutan olur, yanına ise akıllı devlet adamı Kont Caspar Zdenco görevlendirilir. Bu ikisinin muazzam yönetimine, Hristiyanlığın ön surları kabul edilen bu şehrin korunması ve ayakta tutulmasını borçluyuz. Türkler ilk korku ve kötü halleriyle şehre saldırsalardı, şehir ancak 24 saat ayakta kalırdı. Çünkü Barbarların²⁰⁴ Viyana'ya kadar geleceğine kimse inanmıyordu [...].”²⁰⁵

Türklerin şehri kuşatırken söyledikleri kahramanlık türküleri, özellikle yeniçerilerin marşları düşmana korku salmaktadır. Osmanlı ordusunun adeta düğüne gidiyormuş gibi Mehter takımı getirtmesi düşman üzerinde son derece etkili olmaktadır. Mehter takımının bıraktığı tesir ise özellikle II. Viyana kuşatmasındaki hadiseleri anlatan Teşrifatçı Ağa'nın günlüğünden anlaşılmaktadır:

“Sadrazamın mehter hanesi, yeniçeri ağasının mehteri, diğer vezirlerin, beylerbeylerinin, sancak beylerinin ve diğer kolların mehterleri de buna katıldılar. Hep birden çalan trampetlerin, zurnaların, borazanların, davulların, zillerin şamatası topların ve tüfeklerin gümbürtüsüne katılıyor; yer gök inliyordu.”²⁰⁶

Yeniçerilerin mehter takımı ile savaşa katılarak Hristiyanlar üzerinde ne denli etki bıraktığı eserde şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Ancak kısa bir süre sonra Türkler hendeklerinde sanki dans edecekmış gibi santur, zil, kaval gibi enstrümanları çalarlar; aynı zamanda kalenin ana kapısına döşenmiş olan mayını patlatırlar ve var gücüyle saldırıya geçerler. Hristiyanlar çaresiz geri çekilmek zorunda kalırlar.”²⁰⁷

Eserde kuşatma esnasında Yeniçerilerin kullandıkları toplardan söz edilmektedir. Bu toplarla Yeniçeriler bilhassa kale kuşatmalarında savaşmışlardır. Yeniçerilerin toplarından bir başkan ve Mareşalin yaralanarak öldüklerinden bahsedilmektedir:

“Şimdilerde dünyaca tanınmış İmparatorluk Mareşalı olan, Staremborg'in hükümetinin eski subayı, Staremborg Kontu Guido, ölümcül olmasa

---

²⁰⁴ Türkler kastedilmektedir.

²⁰⁵ Brachvogeln, s. 291 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

²⁰⁶ Konur Ertop, **Teşrifatçı Ahmet Ağa'nın Günlüğünde II. Viyana Kuşatması**, Büyük Yapıtlarımız, 2018, s. 84.

²⁰⁷ Brachvogeln, s. 297 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

da ağır ateş altında kalır. Yüksek Mühendis Rümpler'in de bir Yeniçeri top namlusundan çıkan topla sol kolu öylesine yara alır ki, birkaç gün sonra kahraman ruhunu teslim etmek zorunda kalır."²⁰⁸

Osmanlı Ordusu, Kara Mustafa Paşa önderliğinde II. Viyana kuşatmasında Hristiyanlarla amansız bir mücadeleye girmiştir. Türklerle Almanlar arasında yaşanan bu çatışmaya eserde de yer verilmiştir. Franz bu çatışmada neredeyse canından olmuştur:

*"Türkler artık Hristiyanlarla konuşacak kadar ilerlemiş, karşılıklı olarak silahlarla kafalarına vurabiliyorlardı. Böyle bir hadise sonucunda 4 Ağustos'ta gösterişli, boylu ve güçlü genç bir Türk ile ikili bir mücadeleye girer, [...] çaktırmadan bir oku alıp Franz'ı vücut ve alnından yaralar, neredeyse onu yener. Bu esnada yanında duran bir Teğmen hızla atlayarak Türkün kafasını kopartıp okun ucuna takarak zaferini ilan eder."*²⁰⁹

Savaş tasvirlerinde dikkat çeken en önemli nokta yazarın gerçekte vuku bulmuş olan savaflara dair Batı literatüründeki kaynaklardan yararlanmış olmasıdır. Türklerin saldıgı korku, savaş meydanlarında yaşananlar ve buna benzer hadiseler ise gerçekte de batı dünyasındaki Türk imajının en önemli unsurlarından birisidir. Mehter marşı ya da Türklerin korkusuzca savaşa girmeleri ile ilgili bilgilere sayısız kaynakta rastlamak mümkündür. Yazarın tüm bu bilgileri robinsonada aktardığı ve böylece bilinen kalıp yargılardan istifade ettiği ortaya çıkmaktadır.

Viyana Kuşatmasına karşı Papa XI. Innocent Avrupa'daki Hristiyan birlikleri savaşa katılmaya çağırarak 24.000 Leh, 35.000 Avusturya askeri ile birlikte 40.000'e yakın diğer ülkelerden asker talebinde bulunmuştur. Bundan sonra kuşatmanın seyrini değiştiren olay yaşanır ve Osmanlı ordusu yenilerek çekilmek zorunda kalır.²¹⁰

"[...]Onlardan [öğrencilerinden] biri ihtişamlı bir Türk'ü [...]başından kurşunla yaralar, Türk'ün ölü bedenini çitlerin üzerinden

²⁰⁸ Brachvogeln, s. 297 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²⁰⁹ Brachvogeln, s. 300 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²¹⁰ Bkz. Turan, **II. Viyana Muhasarası: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözülme**, s. 399. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (erişim tarihi 25.07.2019).

sürükler, karnını deşmeye başlar, çünkü edinmiş olduğu tecrübeye göre Türkler ya midelerini güçlendirmek ya da Hristiyanlardan çaldıkları dukaları saklamak için dukaları yutarlar. Bu öğrenci de Türk'ün midesinde 6 tane duka bulunca sevinçle haykırıp herkese gösterir ve kazığın ucundaki Türk kafasını zafer işareti olarak beraberinde taşır.”²¹¹

Bu sözlerden anlaşılmaktadır ki, kendileri için kutsal addedilen Viyana'nın, ezeli düşman olarak gördükleri Türkler tarafından kuşatılmasına büyük bir öfke duyan Almanlar, Türklere karşı duymuş oldukları kinlerini ancak yukarıda tasvir edildiği şekilde çıkarmaya çalışmışlardır. Daha önceki alıntılarda Türklerden barbar diye bahsetmelerine rağmen Türklerin işlediği cinayet veya infazlardan bahsedilmemiştir. Bu tarz hadiseler yer verilmemesi Hristiyan toplumunun moralinin bozulmasını önlemek içindir. Fakat Hristiyanların işledikleri infazlar söz konusu olunca bunun kimi zaman büyük bir zevkle anlatıldığı görülmektedir. Kara Mustafa Paşa'nın Viyana kuşatması Eylül ayına kadar sürer, bu sırada çeşitli girişimlerde bulunmaya devam edilir. Yeniçerilerin savaşlarda kullanmış oldukları güllerinden Franz da nasibini almıştır:

“Türkler mayın patlatarak yıkmak isterler. Hristiyanlar hemen savunma pozisyonuna geçerler; fakat hem düşmanın hem de Hristiyanların bir kaç patlamadan dolayı havaya uçar; aralarında Franz'da vardır. [...] özellikle 18 Ağustos'taki üç saatlik bir çarpışmada Albay Dupigny'i kaybetmiştik, bir Yeniçeri kurşunu da Franz'ın sol omzundan sıyrılmıştı. [...]”²¹²

Taarruzlardan sonra Osmanlı ordusu 60 gün süren kuşatmanın sonunda Merzifonlu Kara Mustafa Paşa öldürücü darbeyi yapamamakta ve sürekli beklemektedir. Bu sırada Papa'nın çağrısı üzerine Lehistan Kralı Jan Sobieski, Viyana'ya yardıma gelir:

“Sonunda hasretle beklenen an gelir ve 11 Eylül'de Türklerin büyük telaşa kapılıp tüm güçleriyle birlikte dağlara kaçmasına sebep olan bir hadise yaşanır. Leopold caddesindeki Tuna Nehri üzerinde ve adadaki mevcut halk, Nussdorf'taki köprü'nün üstünden geçip Döblingen'e yerleşip, buna karşılık halk karşılarında, Hristiyan Auxiliar halkı ile birlikte St. Leopold tapınağı ve St. Joseph

²¹¹ Brachvogeln, s. 301 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²¹² Brachvogeln, s. 303 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

manastırının zirvesinden görülecek şekilde karşı karşıya gelip Kahlenberg'in eteklerinden yaklaşan düşmana karşı birkaç top ile saldırıya geçerler. [...]12 Eylül günüydü, öyle bir gün ki, bu günün anıları tarih kitaplarına Hristiyanların zaferi şeklinde altın harflerle yazılmış ve hâlâ bu haklı zaferin izleri Viyana kalelerinde görülmektedir. Bu savaşa katılan herkes kendi şöhretini ölümsüzleştirmiştir. Bu savaşa katılanlar ya savaştan önce de saygın kahramanlardı ya da en önemli görevi gerçekleştiren büyük prenslerdir, tıpkı bir buçuk yüzyıldır Müslümanlarla çarpışan Hristiyanlar gibi ya da önemli eylemlerde bulunan büyük prensler gibi, [...]"²¹³

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere baskın tam da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın çadırının kurulduğu ve Viyana'nın daha net görüldüğü Kahlenberg tepesinde yapılmıştır. Paşa gelecek tehlikelere karşı savunma yapabilmek için Kırım Hanı'na Leh ordusunun geçişini engellemesi emrini vermesine rağmen Kırım Hanı Lehlerin geçişine göz yummuştur.²¹⁴ Söz konusu olan ve geçişi engellenmesi gereken yer ise Tuna nehri üzerindeki Taş köprüdür. "Bu sırada Türk ordusunda kanlar akmaktadır. Türkler çok yorulmalarına rağmen saldırıya devam ederler."²¹⁵ Eserde kuşatmanın ne kadar kanlı ve zorlu geçtiğine işaret edilmekte ve buna rağmen Türk ordusunun pes etmemesinden bahsedilmektedir. Artık savaş öyle bir hal almıştır ki, Türk ordusu ağır kayıplar vermiş ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın çadırına kadar yaklaşmıştır. Lehlerin çadırına kadar geldiğinden haberdar olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa yine de sükûnetini korumaktadır:

"[...]savaşın önderi olan Baş Vezirin çadırı, savaş hazinesi ve Türk çadırları içerisinde bulunan başka çok değerli eşyalar yavaşça yağmalanır. Kalenin içerisinde ise düşmanın işine yarayacak bir davranışta bulunulmaması ve kimsenin dışarı salınmaması için hiçbir kapı açılmaz. [...] Eskimiş, kurşun izinden delinmiş, yırtılmış veya kullanılmayan üniformalar, yeniçeri miğferleri, kırılan kılıçlar, geride bırakılan silahlar, ortaya saçılan

²¹³ Brachvogeln, s. 307 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²¹⁴ Bkz. Turan, **II. Viyana Muhasarası: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözümler**, s. 399. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (erişim tarihi 18.07.2019).

²¹⁵ Brachvogeln, s. 309 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

*kitaplar ve Türk pusulaları için çaba ve hayati tehlikeye girmeye değmez, özellikle çadırda 20000 den fazla insan ve hayvan ölüsünün üzerlerinde sürüyle dolaşan böcek ve haşereler,[...]*²¹⁶

Türk ordusu ağır bir yenilgi alarak geri çekilmeye başlamıştır. Eserde anlatılanlar esasında gerçek tarihi olaylara dayanmaktadır:

*“12 Eylül günü Viyana ormanı denilen dağların son çıkışını teşkil eden Alamandağı (Kahlenberg) mevkiine gelmiş olan düşman ordusu ile başlayan savaşta Türk ordusu yenilerek geri çekilmeğe başladı. Harp Meydanında Osmanlı hazine çadırı, Merzifonlu'nun muhteşem çadırı, baha biçilemeyecek zenginlikte mücevherli kılıçlar, hançerler, kutular, silahlar, elbiseler kalmış ve düşman kuvvetlerince yağmalanmıştır.”*²¹⁷

Avusturyalılar, Türklerin üzerlerine baskın düzenleyeceğine ihtimal vermedikleri için kuşatmayı dikkate almamışlardır. II. Viyana kuşatmasının Avusturyalılar üzerindeki etkisi öylesine büyüktür ki, Avusturyalılar bayraklarındaki kartal figürünün bile Türk hilalinden korktuğunu anlatırlar: “Bu tarihe kadar Türk cinayet kılıcı akıtılan Hristiyan kanıyla boyanmıştır. Osmanlı hilali ise öyle parlaktı ki Hristiyan kartalı korkmadan izleyemez, üzerinden uçup gidemez ya da iyice karartamazdı.”²¹⁸ Türklerin çekilirken birçok köyü ateşe verdiği ve halkı acımasızca öldürdüğü ifade edilmiştir. Aşağıdaki alıntıda Türklerin ne kadar vahşice bir tutum sergiledikleri ortaya konmak istenmiştir:

*“[...]Macaristan'daki durum öyle içler acısıdır ki, bu barbarlar buradan zorunlu olarak istifade etmek isteyeceklerdir. Daha sonra Türklerin saldırıları ile birçok yer ve köy ateşe verilir, binlerce masum savaş mağduru Hristiyan, Osmanlı zulmünden ötürü öldürülür ve bir sürü asker de acı dolu esarete sürüklenir.”*²¹⁹

²¹⁶ Brachvogeln, s. 312 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²¹⁷ Turan, **II. Viyana Muharasarı: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözülme**, s. 399. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (erişim tarihi 18.07.2019).

²¹⁸ Brachvogeln, s. 315 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²¹⁹ Brachvogeln, s. 315 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

Özkan'a göre esasında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa II. Viyana kuşatmasından önce Yanıkkale ve Komaran kalelerini fethetmişti. Padişah IV. Mehmet de hedeflerinin zaten bu yönde olduğunu söyleyerek “kastımız Yanıkkale ve Komaran kaleleri idi.” diye belirtmiştir.²²⁰ Bu gerçek tarihi olay ise eserde şöyle geçmektedir:

“O zamanki Türk Vezir Kara Mustafa Paşa'nın İmparatorluk'tan Raab ve Comorra'yı işgal etmek istediği iddia edilmiş, ancak o saldırmadan, şehirleri arkasında bırakarak doğrudan Viyana'ya saldırmış. Fakat Alman Hristiyanların bu başkenti kolay kolay bırakmayacaklarını tahmin etmeliydi. Vezirin bu cürekârlığı bile Hristiyanları yıldırılmaz, çünkü Türkler sandıkları kadar güçlü değildir[...].”²²¹

Bu esnada Protestan Macarların Başkanı Tökeli İmre, Avusturya'nın mezhep baskısından kaçarak Osmanlı hâkimiyetine sığınmış, Osmanlılara yardım ederek birçok Avusturya kalesini ele geçirerek ölümüne kadar Osmanlı himayesinde kalmayı istemiş ve kendisine Orta Macaristan Kralı denilmiştir.²²² Tökeli İmre'nin bahsi eserde şu şekilde geçmektedir:

“Tökeli 15000 Malcontentesi²²³ ile onlara katılıp, bunlara binlercesini daha götürecektir ve Lothringen Ordusu ile birkaç kez savaşıacaktı. Halk, Tökeli'nin yöntemini tam anlamıyla anlamayarak böyle bir başkenti kuşatamaz ve şiddetli büyük bir baskını gerçekleştirmeye cesaret edemez[...].”²²⁴

Türklerin kuşatmasına karşı Avusturyalılar geliştirdikleri savunma mekanizmaları ile Türk ordusunun başarılı olmasını engelleyerek, Hristiyan halkının çok fazla kayıp vermesinin önüne geçmişlerdir. Üstelik bunun Tanrı'nın yardımı ile gerçekleştiğine vurgu yapmışlardır. Burada kuşatma esnasında Estergon²²⁵ kalesini Avusturyalılar zapt edince, “Osmanlı Ordusu Ciğerdelen mevkiinde Hızır Paşa

²²⁰ Bkz. Özkan, www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/viyana-kusatmasi-son-jubile-mi (erişim tarihi 17.07.2019).

²²¹ Brachvogeln, s. 316 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

²²² Bkz. Osmanlı Devleti'ne Sığınan Kral: **Tökeli İmre**, <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/osmanli-devletine-siginan-kral-tokeli-imre/5> (erişim tarihi 17.07.2019).

²²³ Macar dinî grup.

²²⁴ Brachvogeln, s. 317 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

²²⁵ Estergon aslında Katolik Avrupa için İslâmlaştırılmış bir kentin Hristiyan orduları tarafından ilk geri alınışını simgelemektedir. Turan, s. 402 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (erişim tarihi 27.07.2019)

komutasında 7.000 askerini şehit vermiştir.”²²⁶ Avusturyalıların Türklere karşı öfkeleri öyle büyüktür ki intikam ateşiyle yanarlar. Bu öfke aşağıdaki alıntıda şu şekilde yer almaktadır:

“[...]Türklerin saldırısında kaybettikleri, çaldırdıkları veya yangında yangında kaybetmelerine neden olan ganimetlerini düşünerek[...] intikamlarını ya intikamlarını ya Türk kanında soğutmak ya da mustarip oldukları zararlarını yeni bir zaferle ve tekrardan elde edilen ganimetlerle almak isterler.”²²⁷

Polonya Kralı müthiş bir öfke duyarak Türkleri yenmeden rahat edemeyecektir: “Kral en iyi şövalyeleri ile birlikte Türklere iyice yaklaşır ve Buda’daki Slistra’da bulunan Halil Paşa’yı bulur ve Halep’te 15000 yeniçeri ve sipahiyi görür [...]”.²²⁸ Eserdeki bu anlatım gerçek tarihi olaylara da yer vermektedir bahsi geçen “Halil Paşa 1681 yılında Beylerbeyi iken serasker tayin edilerek, Eğri, Temeşvar, Erdel, Eflak ve Boğdan kuvvetleri dâhil olmak üzere 15.000 kişilik ordusuyla birlikte harekete geçerek Avusturya’nın elinden bazı kaleleri almıştır.”²²⁹ Aşağıdaki bölümde bu durum yeniçerilerin Polonyalıları karşı verdiği mücadele olarak anlatılmıştır:

“Türkler bu ordudan çok birliğe benzeyen yığınları görerek bir savaş entrikası olduğunu tahmin ederler. Karşı taarruza geçerek 500-600 Sipahi ile Yeniçeriler ilk anda yığınlar üzerine atılacak ve çoğunlukla vahşice öldürüleceklerdi. [...]Yeniçeriler iflah olmaz şeytan gibi karşı tarafa saldırınca ve karşılıklı olarak kılıçlarla vuruşmaya başladıkları esnada, barbarca bir öfkeyle 2000-3000 Polonyalıyı acımasızca öldürürler[.]”²³⁰

Bundan sonraki kısımdan itibaren Türklerin esirlere yaptığı işkenceler konu edilmiştir. Eserde Franz’ın tutuklanarak esir hayatı yaşamaya mahkûm edildiği ve esirlerin hapisshanedede çok sefil bir hayat yaşamaya mecbur bırakıldıkları anlatılmıştır. Türklerin esirlere nasıl işkence yaptıkları ve nasıl hakaret ettikleri eserde çarpıcı bir şekilde bir Macar esirin işkencelerle öldürülmesi örneğinde ortaya konmuştur. İşkence

²²⁶ Bkz. Turan, **II. Viyana Muhararası: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözülme**, s. 401. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (erişim tarihi 18.07.2019).

²²⁷ Brachvogeln, s. 318 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²²⁸ Brachvogeln, s. 319 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²²⁹ Turan, **II. Viyana Muhararası: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözülme**, s. 397. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (erişim tarihi 20.07.2019).

²³⁰ Brachvogeln, s. 320 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

konusuyla ilgili II. Viyana kuşatmasında bulunan ve kuşatmayı günlük halinde anlatan Teşrifatçı Ağa'nın şu sözleri önem arz etmektedir:

“Kaledeki düşmanlara ekmek satan üç Ermeni fırıncı yakalandı birine üç yüzer sopa vuruldu. Ayrıca barut hazırlamakla görevlendirilmiş tımarlı sipahiye hizmetlerinde gösterdikleri ihmalden ötürü yüz ellişer vuruldu.”²³¹

Teşrifatçıbaşı Ahmet Ağa'nın günlüğünde, ihanet eden tutsakların da kellelerinin alınması emrinin bizzat Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından verildiği anlatılır.²³² Eserde Türk hapishanelerinde esir tutulanların işkencelere maruz kaldığı belirtilir. Örneğin Franz hapishanede Osmanlı hizmetinde bulunan bir kişiyle tanışır. Bu kişi esirlere yapılanlardan dolayı şikâyetçi olunca kendisi de dövülerek şiddete maruz kalır. Eserde yapılan haksızlığa başkaldırmanın da cezasız kalmayacağı anlatılmıştır:

“Martelli Türk gardiyana defalarca kendi mahkumlarının Hristiyanlar tarafından çalıştırıldıkları, fakat canice eziyete maruz kalmadıklarını ve kendisinin bu konuyla ilgili yüksek makamlara şikayette bulunacağını söyler; bu durumun düzeltilmesini beklerken yüz kere sopa yer; [...]”²³³

Kara Mustafa Paşa'nın yaptığı onca başarılı savunma ve kuşatma eserde yok sayılarak kendisinin ne kadar zalim ve gaddar olduğu anlatılmak istenmiştir. Eserde Paşa'nın esirlere acımasız davrandığı çarpıcı örneklerle gözler önüne serilmiştir. Aralık ayında Belgrad'a geldiğini haber alan esirleri, yukarıda bahsi geçen Matelli adlı kişi aracılığıyla yaşadıkları sıkıntıları anlatan bir mektup yazarak Paşa'ya şöyle seslenirler:

“Kudretli Baş Vezir İstolni Belgrad'daki hapishanede daha önceden getirilen veya daha sonra gelen Hristiyan tutuklular adına yazıyorum, bizler buradaki cehennemde tutularak acımasız işkencelere maruz kalıyoruz, bu durumu anlatabilmek için siz Baş Vezire, gökyüzünde de adil bir Tanrı'nın olduğunu hatırlatmak istiyorum. Bizler insanız, ama akılsız hayvanlardan daha mutsuzuz, 138 farklı ulustan gelerek açlığa,

²³¹ Ertop, s. 85.

²³² Bkz. Ertop, s. 84.

²³³ Brachvogeln, s. 340 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

susuzluğa, işkenceye maruz kalarak sayımız 22'e düştü [...]Bu yüzden senden bizlere merhamet etmeni ve Viyana'da yaşamış olduğun büyük kaybın aynısının Hristiyanlar tarafından alıkonan Türklerinde yaşadığını bilmeni isterim. Ya bize yardım et, ya da bizi öldür."²³⁴

Bu mektubun ulaşmadığını yâda Kara Mustafa Paşa tarafından dikkate alınmadığını düşünen esirler, ikinci bir mektup yazarlar:

"Daha önce de belirttiğim acı durumumuz üzerine sen ey kudretli Başvezir! Bizlere karşı daha da acımasız davranarak ne kadar zorba olduğun göstermiş oldun. Şunu bil ki böyle yaşamaktansa ölmeyi yeğlerim. Senin yerinde bir taş olsa, onun bile vicdanı sızlardı. Böyle yaparak merhametli Tanrı'nın gazabını üzerine çektin, hep kaybettin hep kaybedeceksin, kaçınılmaz sonsuz çöküşü ruhunda hissedecek ve ilahi adaletin tecelli edeceğini göreceksin. Buradaki zavallı esirler için tekrar rica ediyor ve yaşamaktansa binlerce kez ölmeyi diliyorum. Hayatta kalmamızı istiyorsan, yeterli ekmek ve su vermeleri için lütfen emir verin ve Tanrı'nın tüm insanların üzerine gönderdiği gün ışığından mahrum etmeyin. Bunların haricinde, yanımdaki mahkûm arkadaşlarım için senden ya merhamet ya da keskin kılıç diliyorum."²³⁵

Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere merhametten yoksun zalim bir kişilik olarak tasvir edilen Kara Mustafa Paşa'nın Viyana kuşatmasındaki başarısızlığının hırsını esirlerden çıkardığı ifade edilmiştir. Türklerin başka dinden olanlara karşı oldukça hoşgörülü bir tutum içerisinde oldukları 1480 yılında yayımlanan Macar Georg'un seyahatnamesinde de dile getirilmiştir. Ancak bu hoşgörünün gerçek olmadığı, bunun sadece başka dinden olanları etkilemek ve onları bu şekilde İslâmiyet'e kazandırmak için bir taktik olduğu belirtilmektedir. Martin Luther'in de Macar Georg'un bu yazdıklarından fazlasıyla etkilendiği bilinmektedir. Luther bu nedenle yazılarında özellikle sınır bölgelerinde yaşayanları din değiştirme konusunda uyarır:

"Türklerin farklı dinden olanlara hoşgörülü olmaları, başta Avrupa'da dönem dönem çeşitli eziyetlere maruz kalan Yahudileri etkilemiş ve özellikle Fatih Sultan Mehmet zamanında kitleler halinde Osmanlı İmparatorluğu sınıra yakın

²³⁴ Brachvogeln, s. 342 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²³⁵ Brachvogeln, s. 345 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

olan ülkelerde Hristiyan hükümdarlarına rağmen sıkıntı içinde yaşayan insanlar, sosyal iyileşme getirir beklentisiyle Osmanlılara sıcak bakmışlardır.”²³⁶

Martin Luther ayrıca Türkleri Papa ile karşılaştırarak hangisinin daha tehlikeli olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu karşılaştırmanın sonucunda Papa'nın çok daha tehlikeli bir düşman olduğu kanaatine varır, zira Papa ruhları öldürmekte, Türkler ise sadece bedenleri öldürmektedir. Bu bağlamda Martin Luther'in Türklerin farklı dinlere olan hoşgörüsünü övdüğü satırlara yer vermek gerekmektedir: “Türk ne gibi bir kötülük yapıyor ki? Ülkeyi ele geçirip geçici bir süre yönetiyor. Aynı şeyi Papa'dan dolayı da çekmek zorundayız. Üstelik Papa ruhumuza ve bedenimize eziyet ediyor, Türk ise bunu yapmıyor. Üstelik Türkler kimseyi din değiştirmeye zorlamıyor...”²³⁷ Luther kilise tarafından aforoz edilince Papalığa karşı savaş acar ve “Türklerin bile kendisinden daha merhametli ve iyi olduklarını itiraf” eder”.²³⁸ Eserdeki Franz karakterine de Müslümanlık teklif edilir ve Franz da bu teklifi nefretle reddeder:

“Bu yüzden senin için iki yol vardır, biri genç ve güçlü olduğun için belki de kadırgalarda ömür boyu sürecektir olan esaret, diğeri ise Osmanlı kapısında muhtemel maharetin sebebiyle hızlıca yükselebilen için Müslüman ve sünnet olman gerekmektedir. [...] Sağlam bir Hristiyan inancına sahip olan Franz, kalbinde Muhammedin yalanlarına karşı iğrenç bir tiksinti duyar, [...]”²³⁹

Bu sözlerden anlaşıldığı üzere İslâmiyet olumsuz ve önyargılı cümleler kullanılarak kötülenmiştir. Örneğin 1592 yılında yayımlanan bir Hristiyan duasında İslâm korkusundan dolayı Tanrı'ya yakarılır ve yardım dlenir. Duada Tanrı'nın yardımı olmadan Hristiyanların bu düşman karşısında zayıf ve yetersiz kalacakları belirtilmektedir. O'ndan zalim Türklerin gücünü kırması istenir. “Ayrıca Türklerin hedefleri hatırlatılır: Buna göre Türkler kılıç ve ateşle Hristiyanlığı yok etmek, onun

²³⁶ Coşan, **Tanrım bizi Türklerden koru**, s. 45.

²³⁷ Coşan, **Tanrım bizi Türklerden koru**, s. 46.

²³⁸ A.g.e., s. 46.

²³⁹ Brachvogeln, s. 349 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

yerine “Şeytan” olarak adlandırılan “Muhammed”i koymak”, “ve tüm Hristiyan dünyasını tam manasıyla bir Türkiye” haline getirmek isterler.”²⁴⁰

Eserde önemli yer tutan bir olay ise Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın infazıdır. Gerçekte de yaşanmış olan infaz olayı esere de konu olmuş ve detaylıca işlenmiştir. Bu da bize kurgusal romanların gerçek olaylardan ne denli esinlendiklerini ortaya koymaktadır.

“Daha sonra, 25 Aralık 1683 yılı öğleden önce Başvezirin sarayını bir sürü Yeniçeri kuşatır; Mustafa Ağa (1684 yılında Serasker veya General [...]) ve Sultanın emri ile gönderilen Çavuş Paşa, Kara Mustafa Paşa’nın odasına girerek, Sultanın hazırladığı ölüm fermanını okurlar. Başvezir bu kararı korkmadan kabul eder; Türk tarzına göre kendisine gösterilen ipek urganı öper; merhametsizce ve herhangi bir seremoni yapılmaksızın kendi odasında infaz edilir; kafası gövdesinden ayrılarak idamın gerçekleştiğinin kanıtı olarak Türk Sultanına Konstantinopol’e gönderilir.”²⁴¹

Viyana Kuşatmasındaki başarısız sonuca karşı Sultan IV. Mehmet Belgrad’a geri döner. Fakat Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın düşmanları Kızlar Ağası Yusuf, Uzun Sarı Süleyman Ağa ile Sadaret Kaymakamı Kara İbrahim Paşa’nın telkinleriyle Padişah, IV. Mehmet Paşa’nın infaz emrini verir.²⁴² Bir müddet sonra ise Osmanlı İmparatorluğu’na bunca yıl hizmet etmiş olan Paşanın bir hatadan dolayı hızlıca karar verilerek infaz edilmesinin doğru olmadığına karar veren Padişah infazı durdurmak ister. Fakat Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ruhunu çoktan teslim etmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın infaz haberini birkaç hocanın bir kalenin üzerine çıkararak Türk halkına duyurması ölünün Türk örf ve adetlerine göre defnedildiğini ortaya koymaktadır. Aşağıdaki satırlardan anlaşıldığı üzere eserde bu tip detaylara da vurgu yapılmıştır:

²⁴⁰ Coşan, **Tanrım bizi Türklerden Korum**, s. 197.

²⁴¹ Brachvogel, s. 350 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

²⁴² Bkz. Özcan Abdülkadir, Mehmed IV, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 2003, Cilt: 28, ss. 414-418, <https://islamsiklopedisi.org.tr/mehmed-iv> (erişim tarihi 19.07.2019).

“Boğma işlemi bittikten hemen sonra 6-8 hoca evinin yakınında bulunan bir kulenin üstüne çıkarak infazı halka haber vermek için tüm güçleriyle bağırırlar ve sala verdikten sonra ölüyü Türk adetlerine göre gömerler.”²⁴³

Padişah IV. Mehmet’in hizmetine giren esirlerin de türlü sıkıntılara maruz kaldığı, Müslüman olmaya zorlandığı ve bu sebepten ötürü ölenlerin bile olduğu ifade edilmektedir: “Esirler burada da huzura eremeyerek sürekli işkence, eziyet ve açlık görürler. Ya bunlara katlanacaklardır ya da Muhammedin Batıl inancını kabul edeceklerdir.”²⁴⁴ Tüm bu yaşanan sıkıntıların yanında bir de öldürülen Paşa’nın oğulları babalarının infazına karşılık Padişah’tan para isterler. Talep edilen para İslâm dininde ölen kişinin yakınlarına ödenen kan parasıdır.²⁴⁵

“İnfaz edilen Baş Vezirin oğulları veya alacaklıları babalarının infazına karşılık 800.000 Löwen-Thalerin²⁴⁶ kendilerine verilmesini [...]bu parayla bir yandan konumlarına uygun yaşayıp diğer yandan borçlarını ödemeyi isterler. [...] Bunun haricinde Türk Sultanı büyük bir merhamet göstererek Kara Mustafa Paşa’ya hürmeten onun savaş dolayısıyla yapmış olduğu borçlarını ödemeyi üstlenir, [...]”²⁴⁷

1684 yılında idam edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın idam edilmesiyle Osmanlı ordusunda işler kötüye gitmiştir. Merzifonlu Paşa’nın yerine gelebilecek bir devlet adamı yoktur. Türk ordusunun Estergon ve Budapeşte gibi önemli kaleleri²⁴⁸ kaybederek yenilgiye uğradığından bahsedilir:

“Bu sene hem Buda hem de güçlü yerleri kaybettikleri ve sonunda sıranın Belgrad’a geleceğini anladıkları için Türkler için kötü bir yıl olmuştur. Özellikle 1687 yılında tüm Erdel, Hristiyan İmparatorluğu himayesi altına girince ve Arşidük Josephus büyük bir ciddiyetle Macaristan Kralı olarak taç giyince, Türkleri barbar olarak görenler, Türklerin ilerleyen

²⁴³ Brachvogeln, s. 351 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²⁴⁴ Brachvogeln, s. 353 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²⁴⁵ Kan Parası, www.diyaset.gov.tr (erişim tarihi 29.07.2019).

²⁴⁶ Arslanlı Sikke.

²⁴⁷ Brachvogeln, s. 363 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²⁴⁸ Turan, II. Viyana Muharasası: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözümme, s. 402. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (erişim tarihi 29.07.2019).

yıllarda tüm Macaristan Krallığını terk etmek zorunda kalacaklarına inanır."²⁴⁹

Padişah IV. Mehmet, Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Edirne'ye geri döner. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki itibarının zedelenmesi IV. Mehmet'i tutkunu olduğu av eğlencesinden vazgeçirtememiş ve Türk halkını isyan noktasına getirmiştir. "Halk artık IV. Mehmet'i istememektedir ve kardeşi II. Süleyman'ın tahta çıkmasını desteklemektedir."²⁵⁰ Kara Mustafa Paşa'nın infazından sonra kafası gövdesinden ayrılarak bedeni İstanbul'a gönderilmiş, kafası da Belgrad'da defnedilmiştir. Vezirin çocuklarının ve yakınlarının isteği üzerine başının Belgrad'a getirilerek görkemli bir camide gömülmesi istenmiştir.²⁵¹ Bir gece gizlice Paşa'nın mezarı açılarak başını ele geçiren gizli örgütler Paşa'nın Hristiyanlara neler yaptığını hatırlayarak kesik başı alıp Viyana'daki Kardinal Collonitsch'e hediye gönderirler. Kardinal Vezirin başını alıp kristal gümüş bir masaya oturtup önüne Viyana'da bulunan ve tüm dünyada 1000'lerce kopyası bulunan şu sözü yazar:

"Sehr Blut-gierig war dieser Mann/
Kara Mustapha war sein Nahm/
Sein Bitt hat Mahomet erhört/
Und ihm in Wien zu seyn beschehrt

Bleibt wahr/
wer andern gruben grabt/
Fällt selbst darein/
hiers zeichen habt."²⁵²

Bu adam çok kana susamıştı,
Adı Kara Mustafa idi,
Dileğini Muhammet duymuştu
Ve ona Viyana'yı almak kısmet
olmuştu
Dürüst olun!
El için kuyu kazan
evvela kendi düşer
Bak işte bu da kanıtı."

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın katli Osmanlı Devletinde yaşamış olan şair Şükkerinin'i de oldukça etkilemiş, bu acı hadiseyi kabullenememiş ve Viyana seferinin mağlubiyetle neticelenmesini kaderin bir cilvesi olarak görmüştür. Şair, Paşa'nın suçsuzluğunu savunarak şu beyti söylemiştir:

"Kazâ-yı mübremin tedbîr ile tağyîr mümkün mü?
O tîrin def'i kâbil mi ki râmîdir kaza kavsi

²⁴⁹ Brachvogeln, s. 371(çeviri tarafınca yapılmıştır).

²⁵⁰ Bkz. Özcan Abdülkadir, **Mehmed IV**, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2003, Cilt: 28, ss. 414-418, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/mehmed-iv> (erişim tarihi 19.07.2019).

²⁵¹ Brachvogeln, s. 380 (çeviri tarafınca yapılmıştır).

²⁵² Wien Museum, Der Schadel des Kara Mustapha, Türkengedachtnis, Österreichische Akademie der Wissenschaften, <https://www.tuerkengedaechtnis.oeaw.ac.at/ort/museum-der-stadt-wien-der-schadel-des-kara-mustapha/> (erişim tarihi: 04.08.2019).

Ziyaret eden ahabâbı desin fevti için târih
Vedûdâ Mustafa Paşa'ya ihsan eyle Firdevsi".²⁵³

II. Viyana kuşatması hiç şüphesiz Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki hâkimiyetini sağlamlaştırmak istemesi fikrine işaret etmektedir. Eserde Paşa hakkında olumsuz birçok örnek verilmiş ve kendisinin ne kadar kötü biri olduğu detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Türklerin kuşatmaya ilk başladığı andan itibaren olumsuz yargılar eserde yer almış ve Paşa'nın infazına kadar devam etmiştir. Söz konusu II. Viyana kuşatmasını Hristiyanların başarılı bir şekilde bertaraf etmesi ve Türkleri öldürmeleri büyük bir sevinç ve hayranlıkla anlatılmıştır. Eserdeki karakter Franz da Türklerle karşılaşmış, onlara esir düşmüş, sıkıntılı ve işkence dolu bir hayat sürmüştür. Franz karakterine Müslümanlık teklif edilmiş, ancak kendisi bunu asla kabul etmeyeceğini dile getirerek, İslâm dinine karşı nefretini açıkça belirtmiştir. Bunun dışında eserde dikkat çekici olan bir diğer durum da, Hristiyanların Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya olan kinlerinden dolayı, Paşa'nın kesik başını Kardinal'a vermeleri olmuştur. Ezeli düşman kabul edilen Türklerin başarısızlığını yüzyıllar boyu tüm dünyaya göstermek amacıyla kesik baş gümüş bir tepsi içinde sunularak eser noktalanır. Eser, Kardinalin ele geçirdiği kesik baş üzerinden Türk propagandası yapılmasıyla son bulur.

Kurgusal bir eser olan *Silezyalı Robinson*'da dikkat çekici en önemli nokta hiç kuşkusuz tarihi olaylara yoğun bir şekilde yer vermesi olmuştur. Tarihi olayların bu denli işlenmesi okuyucunun zihninde "gerçeklik" hissini uyandırmaya yönelik olmuştur. Bu şekilde okuyucu bir yandan macera romanı okuduğunu zannederken diğer yandan farkına varmadan propagandaya maruz kalmaktadır. Sonuç olarak söz konusu eserde sözde tarihi bilgilerle olumsuz bir imaj oluşturulur ve edebiyat aracılığıyla yayılır.

---

²⁵³ Şairin tarihe düştüğü not. 2000 yılında Merzifon'da yapılan Uluslararası Sempozyumundaki bildiri.

6. AVUSTURYALI ROBINSON OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA

6.1 Osmanlı - Avusturya ilişkileri

Avusturyalı Robinson Osmanlı İmparatorluğunda (1802) adlı eser tarihi arka plan olarak Osmanlı-Avusturya ilişkilerini kapsadığı için öncelikle bu ilişki açıklanacaktır. Hristiyan dünyasında kutsal bir yeri olan Konstantiniye'nin Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi Hristiyanların ruhunda onulmaz bir yara bırakır. Hristiyanlar bunun kendi günahlarından ötürü başlarına geldiğini söyleyerek ağıtlar yakar. Bir Venedik şiirinde Hristiyanlığa şöyle seslenilir:

*“Ağıtlar yaksın, korkunç düşüşüme gökyüzü ve bütün Hristiyanlar! Bu ne biçim kader? Hristiyanları körleştiren günahım ne benim. Felaketin bana yaklaştığını görmedi mi onlar.” Bir diğerinde ise Hristiyanları birlik olmaya çağırıyordu: Her şeye kadir Tanrım lütfunla Hristiyanlığa güç ver. Barış ve birlik sağla. Ne Yunanistan'da ne Asya'da ve ne Avrupa'da tek bir Türk kalmayana kadar kovalamamız için bize büyük bir ordu kurmayı nasip et.*²⁵⁴

“Avusturya-Türkiye ilişkileri, Osmanlıların 1463-1479 Osmanlı Venedik savaşı sırasında Avusturya topraklarına girmesiyle başlamıştır.”²⁵⁵ Kanuni Sultan Süleyman 1529 yılında Viyana'yı ilk defa kuşatmış, fakat gerek ağır topların getirilmesi gerekse ağır kış şartları sebebiyle kuşatma kaldırılmıştır. Avusturya, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1529 tarihinde Viyana'yı 3 hafta kuşatmasına rağmen alamamasını “Avusturya Mucizesi'nin”²⁵⁶ devamı olarak göstermiştir.²⁵⁷ “Osmanlı ordusunun Avusturya seferleri Habsburgular'ın kurduğu savunma sistemi ile uğraşmakla geçtiğinden dolayı

²⁵⁴ Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Cilt I, İstanbul, Doğan Gazetecilik, 2006, s. 124.

²⁵⁵ Halil İncalcık-Nejat Göyünc, *Osmanlı Araştırmaları II, The Journal of Ottoman Studies II*, İstanbul, Neşir Heyeti, 1981, s. 147.

²⁵⁶ Prens Eugen'in 1717 tarihinde Belgradı kuşatması “Avusturya Mucizesi” olarak nitelendirilmiştir.

Bkz. Halil İncalcık-Nejat Göyünc, *Osmanlı Araştırmaları II, The Journal of Ottoman Studies II*, İstanbul, Neşir Heyeti, 1981, s. 148.

²⁵⁷ Halil İncalcık-Nejat Göyünc, *Osmanlı Araştırmaları II*, İstanbul, Neşir Heyeti, 1981, s. 149.

Viyana'ya kadar gidilememiştir.”²⁵⁸ Avusturya, Osmanlı Devleti için her zaman Avrupa'da baş aktörlerden²⁵⁹ birisi olmuş, hem siyasi, hem askerî temaslarda Avusturya ile sürekli ilişki halinde olunmuştur. 18. yüzyıl Avrupa'sında Batı'nın en güçlü devleti Avusturya olurken, Doğu'da ise Osmanlı İmparatorluğu olmuştur. *Avusturyalı Robinson Osmanlı İmparatorluğunda* adlı eser tarihi arka plan olarak 1730'lu yılları kapsadığı için aşağıda kısaca bu tarihe de değinilecektir.

1730'lu yıllarda Avusturya'da meydana gelen Veraset Savaşları²⁶⁰ başlamıştır. Osmanlı'nın başında bulunan Padişah I. Mahmut söz konusu Veraset Savaşları'ndan devletin olumsuz yönde etkilendiğini ve ekonominin bozulduğunu ileri sürerek savaşan ülkelere mektup göndererek harbe son vermelerini ister. Avusturya Kralı VI. Karl 1740 yılında öldükten sonra erkek çocuğu olmadığı için kızı Maria Theresia (1740-1780) Kraliçe olur. “İmparatoriçe'yi tanımayan ve Habsburg hanedanında gözü olan asilzadeler Bavyera Arşidükü Karl Albert ve Hohenzollern Hanedanı II. Friedrich, Fransa'nın da yardımı ile veraset iddialarında bulunur.”²⁶¹ Kraliçe Theresia bu devletler tarafından baskı altında tutulduğunu belirterek, Osmanlı Devleti ile babası döneminde imzalanan Belgrad Antlaşmasını onayladığını ifade ederek Osmanlı Devletinden yardım talep eder.²⁶² Padişah I. Mahmut ılımlı yaklaşarak 1739 yılında Belgrad Antlaşmasını imzalayarak Kraliçe Theresia'nın yardım talebini kabul eder. “Osmanlı Avusturya ilişkileri 1526 yılında Mohaç Meydan Savaşı ile başlayan siyasi ve askerî ilişkileri 1. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir.”²⁶³

Avusturyalı Robinson Osmanlı İmparatorluğunda ya da *Johann Georg Peyer'in son derece ilginç hikâyesi* (Robinson der Oberösterreich oder höchstmerkwürdige Schicksale Johann Georg Peyers) adlı eserde Türklerle ilgili geçen olumlu veya olumsuz tüm dinî, kültürel ve siyasî öğeler incelenecektir.

Johann Georg Peyer 1 Mayıs 1713'te Urfahr'da doğmuştur, gerçek babası ve üvey babası öldükten sonra 22 yaşında Dragon hükümeti adı altında askeriyeye

²⁵⁸ Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu* s. 228.

²⁵⁹ Bkz. Uğur Kurtaran, *XVIII. YÜZYIL OSMANLI-AVUSTURYA SİYASİ İLİŞKİLERİ*, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 7, Sayı XVII, ss. 393-419, 2014, s. 394.

²⁶⁰ Taht Savaşları Kast edilmektedir. Bkz. Kurtaran, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri*, s. 403.

²⁶¹ Kurtaran, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri*, s. 403.

²⁶² Bkz. Kurtaran, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri*, s. 404.

²⁶³ Kurtaran, *XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri*, s. 394.

başvurur ve başvurusu kabul edilir. Çalkantılı bir eğitim hayatından sonra askeriyede yaşadığı bir takım sıkıntılardan sonra hükümetin kendisine vermiş olduğu 100 Gulden’i ödeyip kurtularak 12 Kasım 1735 yılında Viyana’yı terk etmeye başlar. “Peyer 1736 yılının Haziran ayında Kayzer’in Türklere karşı Rusya ile bir ittifak yaparak, 30.000 kişilik destek kuvvetine ihtiyaç olduğunu ve savaşa katılım sağlanması gerektiği emrini alır.”²⁶⁴ İlerleyen zamanlarda Bosna’ya doğru yaklaşırlar. Türklerle ilk karşılaşmaları burada olur ve savaş başlar.²⁶⁵ Peyer bu savaşta polis memurudur. Türklere karşı çeşitli taktikler geliştirseler de bir üstünlük elde edemez ve savaşı kaybederler. 1739 yılında Peyer, Kroska’da²⁶⁶ Türklere esir düşer.²⁶⁷ Daha sonra İstanbul’da bir esir pazarında Ömer isimli birinin kölesi olarak evinde çalışmaya başlar. Orada Ömer’in kız kardeşi Fatima’ya âşık olur, birtakım olaylar ve maceralardan sonra ikili kaçarak sözde bir adaya düşerler. Bu adada Fatima vaftiz edilerek Elizabeth ismini alır, Hristiyan olur ve kısa süre sonra evlenirler. İlerleyen zamanlarda bir kız ve bir erkek evlatları olur. Peyer adada 10 yıl geçirdikten sonra 23 Mayıs 1755’de adaya bir İngiliz gemisinin gelmesiyle, tam 16 yıl sonra Avrupa topraklarına ayak basarak, vatani Avusturya’ya kavuşur.

6.2 Osmanlı Askerî Sistemi

Avusturyalı Robinson Osmanlı İmparatorluğunda adlı eserde, Avusturyalı asker Johann Peyer’in esir düştükten sonra Türklerle ilk karşılaşması bir sipahi askerle olur. Bahsedilen sipahi askerin Osmanlı Devleti’nin özellikle eyalet idaresi ile ilgilenen tımarlı sipahilerden olduğu anlaşılmaktadır. “Tımarlı sipahiler atlı göçebe hayatı yaşayarak Osmanlı Devletinin savaflara girmesiyle bu tımarlı sipahilerde tüm donanımıyla birlikte savaşa katılmaktadırlar.”²⁶⁸ Osmanlı İmparatorluğunda Tımarlı sipahiler daha çok savaş alanında aktif iken buldukları eyaletlerde de vergi toplamakla yükümlüdürler. “Tımarlı sipahilerin özellikleri ise savaş zamanında savaşa katılmak barış zamanında buldukları bölgenin güvenliğini sağlayarak tımar

²⁶⁴ Johann Georg Peyer, **Robinson der Ober Österreicher, Oder höchst merkwürdige Schicksale Johann Georg Peysers**, 3. Baskı, In der k.k. privil. akademischen Kunst-, Musik-, und Buch-Handlung, Linz, 1848, s. 43.

²⁶⁵ Peyer, s. 43 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²⁶⁶ Budapeste’de bir yer.

²⁶⁷ Peyer, s. 44 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²⁶⁸ <http://timarli-sipahiler.nedir.org/> (erişim tarihi 14.07.2019).

dâhilindeki halktan vergi toplamaktır.”²⁶⁹ Sipahilerin görkemli görünüşleri ve başarıları hakkında Habsburg elçisi Busbeke şöyle bir tanımda bulunur:

*“Onların üzengileri altın, gümüş ve değerli taşlardan parlayan, Kapadokya, Suriye veya başka cins en soylusundan atları bulunduğunu, Türko şövalyesinden daha görkemli bir görüntü olamayacağını, her bir üzerinde altın ve gümüş işlemeli kumaştan, hafif veya ağır ipekten ya da kırmızı, sarı veya lacivert renkte değerli elbiseler vardır.”*²⁷⁰

Eserde de Peyer’e giydirilen kıyafetlerin sipahilerle özdeşleştiği şu cümlelerden sonra kesinlik kazanmıştır: “[...] bana giyinmem için mavi renkte bir Türk pantolonu²⁷¹ verir.”²⁷² Batılıların gözüyle oldukça merhametsiz olan Türk askerleri Hristiyanlara sıkça eziyet etmektedirler. Peyer’in yaşadıkları da bu olguyu destekler niteliktedir. Sipahiler Peyer’i aşağılamakla kalmaz, aynı zamanda eziyet de ederler:

*“Sipahilerden biri atı yakalarken, bir diğeri de vücudumu saran ağırlı bir kayış attı, öyle ki hızlı bir şekilde koşmalı, onu takip etmeliydim. Neyse ki, yakında yavaş at sürecekle ve benim de nefes alabileceğim kalabalığa doğru gelmişlerdi. Oraya geldiklerinde ne dediğini anlamadığım ancak sürekli konuşan ve kılıcını gösteren, beni esir alan kişiye bütün paramı ve yanımda başka ne varsa hepsini vermek zorunda kaldım. Torbalar boşalınca, bana soyunmam için işaret yaptı, ben de bunu aynen yaptım ve hiç olmazsa içinde tüm gelirim dikili olduğu iç çamaşırımın kalacağını düşünüyordum.”*²⁷³

Görüldüğü üzere, 17. yüzyıl Osmanlı askerî sisteminin en güçlü birimlerinden biri olan sipahiler için ya da diğer adıyla tımarlı sipahiler için oldukça olumsuz sözler kullanılarak küçük düşürülmeye çalışılmış ve insanlıktan nasibini almadıkları her bir cümlede çarpıcı vurgularla anlatılmıştır. Burada sipahinin aşağılanmasının altında yatan nedenin muhtemelen XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa’da askerî sistemde değişikliklerin meydana gelmesi ve bu durumun bazı tarihçiler tarafından “Askerî

²⁶⁹ <http://timarli-sipahiler.nedir.org/> (erişim tarihi 14.07.2019).

²⁷⁰ Erhan Afyoncu, Sipahi, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt No:37, ss. 256-258, İstanbul, 2009, <https://islamsansiklopedisi.org.tr/sipahi> (erişim tarihi 26.06.2019).

²⁷¹ Bu cümlelerden şalvarın kastedildiği anlaşılmaktadır.

²⁷² Peyer, s. 46 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²⁷³ Peyer, s. 45 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

Devrim” olarak nitelendirilmesi olarak görülebilir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti’nin Avrupa’da gelişen askerî sistemdeki gelişmelere ayak uyduramamasına işaret edildiği anlaşılmaktadır.²⁷⁴ “Osmanlı ordusunun temelini teşkil eden tımarlı sipahiler Avusturya piyadesi karşısında yetersiz kalmış, bu sebepten ötürü Avrupa’daki yeni gelişmelerden sonra ok ve kılıçla savaşmak yerini artık tüfek almıştır.”²⁷⁵

6.3 Din

Robinsonad eserlerinde çokça karşılaşılan Tanrı’ya yakınlık olgusu, dua ve ibadet kavramları bu eserde de sıklıkla işlenmiştir. Bu bağlamda bilhassa Peyer’in İslâm dinine bakış açısı ele alınacaktır. Ayrıca Peyer’in kendi dinine olan bağlılığı da örneklerle ortaya konacaktır. Bu örneklerden en önemlisi ise Peyer’in, Türk kızı Fatima’ya büyük bir aşkla bağlı olmasına rağmen aşkı uğruna dininden vazgeçmemesidir. Bunun dışında *Robinson Crusoe* yalnızlıktan, çaresizlikten ve kimsesizlikten dolayı dua ederek Tanrı’dan “Sen yardımcım ol Tanrım büyük sıkıntıdayım”²⁷⁶ sözleriyle yardım diliyorduydu, Peyer’de dinine sıkı sıkıya bağlı bir Hristiyan olarak başı dertte olduğu zamanlarda sürekli dua etmektedir: “Aman Tanrım diye bağırdım, daha başka başıma ne gelebilir ki! [...]”²⁷⁷ Peyer zor zamanlarda dua ederek Tanrı’ya sığınır. Çünkü bir yandan Türklerden korkarken diğer yandan esir olarak başına geleceklerden endişe ettiği için tedirgin olur. Bunun dışında Müslüman bir ülkede esir kaldığı için zamanla kendi dinine olan bağlılığını yitirmekten de korkar. Peyer, İslâm’dan etkilenerek din değiştirebileceği endişesi taşımaktadır:

*“Sonunda yalnız kalmıştım, bu yüzden dizlerimin üstüne çöktüm, ellerimi gökyüzüne kaldırdım ve bana ne olacağı konusunda her şeyi O’nun iradesine bırakarak, sadece Hristiyan inancında kalmayı ve sabırlı olmayı dileyerek şevkle Tanrı’ya dua ettim.”*²⁷⁸

²⁷⁴ Bkz. Afyoncu, **Osmanlı İmparatorluğu**, Cilt I, s. 240.

²⁷⁵ Afyoncu, **Osmanlı İmparatorluğu**, Cilt I, s. 241.

²⁷⁶ Daniel Defoe, **Robinson Crusoe**, Akşit Göktürk (çev.), s. 111.

²⁷⁷ Peyer, s. 53 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²⁷⁸ Peyer, s. 55 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

Müslümanların sabah seher vaktinde ezan sesi ile uyanıp namaza başlamaları, kendisine oldukça ilginç gelir ve İslâm dini ile ilk tanışıklığı ezanla olur:

“[Kurul] bahçemize çokta uzak olmayan, Sultan Ahmet minarelerinden çanların yerine duyulan bu bağırtıların, Müslümanları etmeye çağırdığını söyler. Türklerin ibadetlerinde beş bölüm vardır: güneş doğmadan önce yerine getirirler, ikincisini öğle saatlerinde, üçüncüsünü öğleden sonra ve güneş batarken, dördüncüsünü güneş batarken ve beşincisini ise gece yarısından sonra bir buçukta. Biz Hristiyanlarda Pazar gününün anlamı ne ise, onlarda da Cuma günü aynı olduğu için bugün daha yüksek sesle haykırıyorlar.”²⁷⁹

Koyu bir Hristiyan olan Peyer bir gün evin hanımı Fatima’ya âşık olur. Fatima ise Müslüman bir genç kadın olarak gayrimüslim biriyle evlenmesinin mümkün olamayacağını söyler. Genç kadın Peyer ile evlenebilmek için onun önce Müslüman sonra sünnet olmasını ister. Fatima’nın Hristiyan Peyer’e Müslümanlığı telkin etmesi şu ayete vurgu olarak düşünülebilir: “Mümin Kadınları, Mümin olmayan erkeklerle nikâhlayınız.”²⁸⁰ Fatima tüm iyi niyetiyle Peyer’e İslâmiyet’i telkin etmeye başlar:

“Bir köle olarak, işte tam da sen, Azem, benim için Sultandan bile daha değerlisin, onun varlığından ziyade kalbim senin varlığına değer veriyor. Eğer Muhammed’in öğretilerini kabul edip sünnet olursan, bu taraftan yana korkmanı gerektirecek hiçbir şey yok [...]”²⁸¹

Buradaki alıntıda aslında Peyer’in Müslümanlık hakkındaki düşüncelerini ilk başta Fatima’dan gizleyerek kendisinden uzaklaştırmak istemediği fark edilir. Peyer, önce ılımlı yaklaşarak sanki İslâm dinini öğrenmek istiyormuş da biraz zamana ihtiyacı varmış izlenimi verir:

“Etkileyici bir anlatımla, önce kendi dininin diğer dinlerden farkını ortaya koydu ve Tanrı tarafından gönderilen Peygamberden ve

²⁷⁹ Peyer, s. 85 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²⁸⁰ Kur’an. Bakara Süresi, Ayet 2/221.

²⁸¹ Peyer, s. 113 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

uzun uzun Muhammet'e gökten indirildiği söylenen Kuran'dan bahsetti. Beni ikna etmeye çalıştığı tüm bu saçmalıkları büyük bir sükûnetle dinliyordum. Büyük bir bölümü sefillikten başka bir şey olmayan, tüm rasyonel anlayışları inkâr eden ilkelerden başka hiçbir şeye dayanmayan bir dine gizlice gülüyordum."²⁸²

Buradaki sözlerden anlaşılmaktadır ki Peyer içten içe Müslümanlıkla alay etmektedir. Peyer'in esere yansıtılan bu tutumu ise 16. ve 17. yüzyılda hâkim olan bakış açısının 18. yüzyılda da gerçekte değişmediğini göstermektedir. Bu yüzyıllarda Müslümanlık ile ilgili dua ve vaazlarda en fazla kullanılan sözcükler aşağıda belirtilmiştir:

"Lüge u. Lästerungen (...) durch den verdammten Mahomet in die Welt ausschütten" (Lanetli Muhammed ile dünyaya yalan ve mukaddesata sövğu yaymak),
"verfluchte Mahometische Lehre" (lanetlenmiş Müslümanlık öğretisi),
"Mahometischer Irrtum" (Müslümanlık yanılması), *"Lügenprophet Mahomet"* (yalancı peygamber Muhammed), *"Mahometischer Greuel"* (korkunç Müslümanlık),
"Türkische Mahometische Gotteslästerung" (Türk Müslümanlığı'nın mukaddesata sövmesi)²⁸³

Hristiyanların 16. yüzyılda Hz. Muhammed'e olan bakış açısının bir benzeri de böylelikle Aydınlanma Çağında yazılmış olan bir robinsonad yazarı tarafından yansıtılmış olur. Peyer, Müslüman ve hoşgörülü bir ailede görmüş olduğu tüm iyilik ve anlayışa rağmen kendi dini konusunda taviz vermeyerek içten içe alay etmiştir. Üstelik önyargılı davranarak İslâm dininin Hristiyanlık ve Yahudiliği taklit ettiğini düşünmektedir. Eserde son derece ilginç bir durum yaşanır. Fatima, İslâmiyet hakkında sunduğu tüm delillere ve sohbeta rağmen Peyer'i dininden döndüremeyince onu büsbütün kaybetmektense dinini değiştirerek Hristiyan olmaya karar verir:

"[...] Bu inançla doğmuş ve yetişme şansını elde etmiş biri olarak, Muhammet'in saçma ve ahmakça masallarla dolu dinine karşı dinimi

²⁸² Peyer, s. 114 (çeviri tarafınca yapılmıştır).

²⁸³ Leyla Coşan, **Tanrım bizi Türklerden korusun**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 212.

değiştirmeyeceğim konusunda hangi taraftan bakarsam bakayım vicdanımın sert direnişiyile karşı karşıya kalmıştım”²⁸⁴

Sonunda Fatima tüm malını mülkünü satıp, Peyer’e Hristiyanlığı kabul ettiğini söyleyip, İstanbul’dan kaçmayı teklif ederek “Biz bunca nefret ettiğim İmparatorluktan kaçalım istiyorum ve ben senin inancını kabul ediyorum ve Hristiyanlar arasında yaşamak istiyorum [...]”²⁸⁵ der. Bir gemi yolculuğuna çıkarak ıssız bir adaya düşerler. Adada hayatlarını bir düzene sokunca, Peyer artık Fatima ile evlenmek ister. Bunun üzerine Hamburglu hizmetçi Peyer’e, Fatima’yı Hristiyan inancına göre vaftiz edebileceğini söyler: “Ertesi gün nikâh ve vaftiz için tüm hazırlıkları tamamlarlar, Peyer elinde İncil ile Fatima’yı vaftiz edip Elizabeth ismini verir.”²⁸⁶ Elizabeth isminin neden kendisine verildiğini Fatima merak ederek sorar:

“Ben ona bu ismin rahmetli annemin ismi olduğunu ve ismi her telaffuz ettiğimde onu da böylelikle anmak istediğimi söyledim. İkincisi ise nasıl olsa İslamiyet’i reddedip Katolik inancını kabul ettiği için, Hristiyan bir ismi almasından daha makul bir şey olamayacağını anlattım.”²⁸⁷

Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere aşkın sınır tanımadığı ve Müslüman bir Türk kızının aşkı uğruna gerekirse dininden vazgeçip Hristiyan olabileceği gösterilmektedir. Adada mutlu bir şekilde yaşarken: “Biraz zaman geçtikten sonra Fatima hamile kalır, doğum anında Hamburglu yardım ederek bir erkek çocuk doğurmasını sağlar. Çocuğun ismini Friedrich koyarlar ve vaftiz ederler.”²⁸⁸ Doğan çocuklarının vaftiz edilerek adının Friedrich konması ile çocuğun Hristiyan dini ve adetlerine göre yetiştirileceği anlaşılır. Buradan da Fatima’nın Türklüğüne ve dinine dair tüm izlerin bir sonraki nesilde tamamen silindiği sonucu çıkar.

²⁸⁴ Peyer, s. 164 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²⁸⁵ Peyer, s. 171 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²⁸⁶ Peyer, s. 238 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²⁸⁷ A.g.e., s. 239 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

²⁸⁸ A.g.e., s. 278 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

6.4. Kültürel Yapı

Bu bölümde eserde sıkça bahsi geçen Türk kültürünün, örf ve adetlerinin yazar tarafından nasıl aktarıldığı ve bu aktarımın okuyucuyu nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. Öncelikle Peyer esir düştükten sonra Hristiyanlar için kutsal addedilen Konstantinopol (İstanbul) şehre götürülür. Peyer şehrin adını duyunca bile heyecanlanmaktadır, üstelik bu şehre yaklaştığını hissedince şehrin ihtişamından dolayı ürperir: “Kalbim çok şiddetli çarpmaya başlayınca Konstantinopol de olduğumuzu sanıyordum.”²⁸⁹ Daha sonra Peyer’in ilk esir düştüğü evde Türk kıyafetleri giydirilir. Osmanlı İmparatorluğunun var olduğu yüzyıllar boyunca Türk kültüründe örf, adet ve geleneklerinin önemli bir parçası olan kıyafetler her döneme damga vurmuştur. Eserde kadın, erkek, genç, yaşlı herkesin giydiği kıyafetler bilhassa şalvar ve fes detaylı bir şekilde anlatılmıştır. “Kıyafetim kırmızı bir şapkadandan, kahverengi bir kuşaktan ve mavi bir pantolondan oluşuyordu. Ayağымda ise bana verdiği eski pabuçlar vardı”.²⁹⁰ Peyer’in bu durumu tam bir Türk kölesi gibi görünmesine sebep olmuştur. Daha önce hiç çarşafı kadın görmeyen Peyer ilk defa çarşafı kadın görünce şaşırarak: “Bu sırada kadın mı yoksa erkek mi olduklarını ayırt edemediğim kişiler gelip neşe ile karşılayıp hoş geldin dediler.”²⁹¹ Eserde Türk geleneğine göre döşenmiş evler ve bu evlerin bakımlı, düzenli ve temiz oluşu ayrıntılı olarak anlatılmış ve eserin kahramanı da yer yer bu düzen ve bakım karşısında hayran kalarak bir nevi Türklerin temizliğe verdiği önemi övmüştür. Türk örf ve adetlerinin ve İslâm dininin temizliğe olan hassasiyeti burada yeni ev sahibi Ömer karakteri üzerinden gösterilmektedir:

“[...] Bunlar bittikten sonra temizce yıkanmalıydım ve baştan aşağıya yeni ve temiz bir şekilde giyinmeliydim. Giysilerde her şeyim çiftti, gömlekler, kravatlar ve mendillerde ise hepsinden yarım düzine vardı; çünkü Kurul bana ev sahibinin çalışanlarının temiz olmalarını çok önemsediyini, ama kir ve pisliğe ise hiçbir şekilde katlanamadığını söyledi.”²⁹²

²⁸⁹ Peyer, s. 49 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²⁹⁰ A.g.e., s. 47 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²⁹¹ A.g.e., s. 54 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

²⁹² Peyer, s. 68 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

Türk yemek kültüründe geleneksel bir yeri olan pirinç pilavı ve koyun etinden de bahsedilmiştir: “[...] Pilav ve koyun eti yediler, bana da yeterli miktarda bir porsiyon verdiler.”²⁹³ Türk insanının misafirperver ve ikram severliğine de vurgu yapılmıştır: “Efendisi ahırın düzenli ve temiz olmasından dolayı mutludur. Bunun neticesinde Peyer’e en iyi sigaralardan oluşan bir kutu verir, Peyer ise Türklerin çok cömert olduklarını ve bu olumlu tutumlarına sık sık rastlayacağını anlar.”²⁹⁴ Bu ilk evden kötü bir şekilde ayrılıp başka bir eve geçen Peyer burada önceki eve nazaran oldukça iyi karşılaşır. Türklerin ne kadar misafirperver, temiz oldukları ise Batı’da yayımlanan Türklerle ilgili çok sayıda kaynaktan yer almaktadır. Bu kaynaklardan belki de en eski ve etkili olanı ise Macar Georg’un 1480 yılında yayımlanan seyahatnamesidir. Söz konusu seyahatnamede Türklerin temizliği ve titizliği, dinleri, ibadetleri, ahlakları, düzen ve disiplinleri, gelenek ve görenekleri, mimari yapıları, yemekleri gibi birçok konu ele alınmış ve Batılı okuyuculara aktarılmıştır. Seyahatname öylesine etkin olur ki sonrasında Luther bile Macar Georg’a sıkça yazılarında yer verir.²⁹⁵ Ev sahibi Ömer, Peyer’in karşılaştığı diğer Türk karakterlerine nazaran Batılı tarzda ve Avrupai bir hayat sürmektedir. Ömer’in Peyer’e karşı gayet hoşgörülü ve iyi niyetli tavrından övgüyle bahsedilmektedir. Örneğin Ömer karakteri İslâm dininde haram olan içkiyi içmektedir. İçki tüketimi ise Batılılara özgü bir tutum olarak kabul edilmektedir. Bu ise Peyer’in ev sahibine daha sıcak bakmasına neden olur: “Efendim yemekte tıpkı diğer Türkler gibi yalnız kalınca içki içiyordu, kadınların ise henüz bilmediğim farklı bir içecekleri vardı.”²⁹⁶ Bunun dışında eserde Türklerin vazgeçilmez geleneksel içeceği Türk kahvesinden de bahsedilmiştir: “Kahve hazırlanırken odayı havalandırmak için sandal ağacından bir tütsü yakılıyordu. Kahveleri bir tepsi içerisinde gümüş bir cezvede ben taşırken Kurul da fincanları taşıdı.”²⁹⁷ Buradaki alıntıda kahveye atıfta bulunularak, bir nevi Türklerin kahveye olan tutkusundan bahsedilmektedir. Yemen Valisi Özdemir Paşa’nın 1517 yılında kahveyle tanışmasının ardından kahve İstanbul’a getirilir. Kahve kültürü ilk önce sarayda başlar.²⁹⁸ Daha sonra saraydan toplum hayatına girerek çeşitli

²⁹³ Peyer, s. 48 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

²⁹⁴ A.g.e., s. 57 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

²⁹⁵ Bkz. Gündoğar Feruzan, Güler Mungan, Cemal Yıldız, **Georgius de Hungaria ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmelerine bir Bakış**, Semahat Yüksel Armağan Kitabı, Ankara, Pegem Akademi, 2009, s. 4.

²⁹⁶ Peyer, s. 70 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

²⁹⁷ Peyer, s. 70 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

²⁹⁸ Bkz. Leyla Coşan, Alman Seyyahların Gözüyle Osmanlı İmparatorluğunda Kahve Kültürü, **Türk Kahvesinin 300 yıllık Almanya Yolculuğu**, Würzburg, 2019, s. 57.

kahvehanelerin açılmasına vesile olur. Bu sayede kahvehaneler insanların sosyalleştiği mekân haline gelir.²⁹⁹ “Kahve tohumları 17. yüzyıl başlarında Venedikli tacirler tarafından İstanbul’dan Venediğe götürülünce, Avrupa kahve ile tanışır.”³⁰⁰

Türk geleneğinin bir başka önemli unsuru da hem savaşlarda hem de seyahat ve taşımacılıkta sıklıkla kullanılan at da eserden eksik edilmemiştir. “Türk kültürünün vazgeçilmez ögesi, adeta günlük hayatın bir parçası haline gelen atın savaş, yük taşıma, tarım gibi işlerde devamlı kullanıldığı görülür.”³⁰¹ Eski çağlarda atı ilk evcilleştirenin Türkler olduğuna dair rivayetler vardır ve bu hayvan Türklere göre “kutsal”³⁰² bir hayvandır. “Buna göre Şamanizm, Gök Tanrı gibi bazı inançlarda atın etkisi göze çarpmaktadır.”³⁰³ Eserdeki Ömer karakteri Peyer’e dostane davranarak bir Türk atı verir:

“Ömer ahıra girdiği anda beni çağırdı ve atlarını sırayla gösterdi. Bana iyi at binip binemediğimi sordu, ben de evet dedim. Bunun üzerine altın-kahvesi renginde bir Türk atına, çok güzel bir hayvana, semer vurdu, [...]”³⁰⁴

Ömer ile Fatima kardeşlerin özenle, güzel döşenmiş evleri Galata’dadır. Galata, hem Almanlar tarafından yazılmış olan kurgusal veya gerçekçi seyahatnamelerde hem de roman gibi diğer türlerde en çok adı geçen yerleşim yerlerinden birisidir. Bu nedenle Galata ve Pera gibi yerler Türk kültürüne meraklı olan Batılı okuyucuların yabancı oldukları yer adları değildir. Galata’nın seçilmesindeki maksat büyük olasılıkla kozmopolit bir yer olarak çok kültürlülüğü bir arada barındırmasıdır. Bu özelliği ile Batılıların dikkatini çeken bu şehir Türkiye’de en çok ziyaret edilen yerlerin başında gelmektedir. Eserde Ömer ve Fatima’nın da evleri Galata’dadır:

---

²⁹⁹ Bkz. Leyla Coşan, Alman Seyyahların Gözüyle Osmanlı İmparatorluğunda Kahve Kültürü, **Türk Kahvesi’nin 300 yıllık Almanya Yolculuğu**, Würzburg, 2019, s. 58.

³⁰⁰ Peyer, s. 59.

³⁰¹ Saadetin Yağmur Gömeç, **Türk Kültüründe At, Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır**, 2016, s. 820.

³⁰² Bkz. Nejdet Keleş, İndo-Germen/Alman ve Turan/Türk Kavimleri Halk Kültüründe Atla İlgili İnançlar, **Dil Bilimleri, Kültür ve Edebiyat**, Editör: Bedri Sarıca, Pamukkale Üniversitesi Padam Yayınları/1: Denizli, ISBN:978-975-6992-64-7, s. 251-299, s. 257.

³⁰³ Keleş, s. 258.

³⁰⁴ Peyer, s. 72 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

“Artık alınacak bir şey kalmayınca yavaşça kıyıya doğru yürüyüp on beş dakika içerisinde [...] Galata’ya geldik, [...]. Geldiğimiz ev oldukça gösterişliydi ve şehirdeki birçok evden daha büyüktü [...]”³⁰⁵

Ömer ve kız kardeşi evlerinde oldukça modern ve Batılı tarzda bir yaşam sürmektedirler. Ömer, Fatima’nın müziksever bir insan olduğunu ve piyanoyu ustaca çaldığını söyler. Bu piyanoyu Viyana’dan yüksek bir meblağ karşılığında satın alan Ömer, Fatima’nın piyano çalmasına vesile olur. Fatima’ya piyano çalmayı öğreten kişi ise batılı bir köledir. Piyanonun Viyana’dan alınması ve Peyer’in kendi ülkesine ait bir müzik aletini çalmasıyla Batılı tarzdaki yaşam tekrar ön plana çıkartılmıştır. Batılı tarzda yetişmiş olan Ömer ile Fatima birçok Türk’e göre gayet modern bir hayat sürmektedirler. Üstelik evlerinde Batılı bir köle bulunurken onun kültüründen faydalanmayı da ihmal etmezler: “[...] birkaç pasajı çok hoş tonlarda çalınca herkes şaşırılmıştı, Fatima kollarıma atılarak: “Bravo, bravo” diye bağırırdı. Eğilip, sessiz kaldım.”³⁰⁶

Ömer’in evinde adeta Avrupalı bir hayat sürülmektedir. Bu evde yaşananlar Almanya’da varlıklı bir ailenin evinde yaşananlardan pek de farklı değildir. Oysaki bir köleye bu kadar sıcak davranılması, ona adeta ailenin bir ferdi muamelesi yapılması, esasında her iki kültürde de olağan değildir. Batılı köleye gösterilen bu hoşgörü onun mensubu olduğu ve temsil ettiği kültür ile alakalıdır. Bu kültür Ömer ve kız kardeşi tarafından benimsenmiş ve özümsemiştir. Batı kültürünü sahiplenen iki kardeş böylece barbar ya da merhametsiz olarak algılanan Türklere ziyade, Batılı ve medeni, bu nedenle de sanata düşkün ve hoşgörülü kişiler olarak eserde yer alırlar.

Cuma günleri Osmanlı’da herkes en güzel, en temiz kıyafetlerini giyerek camiye gider. Buradaki bölümde Osmanlı kadını Fatima karakteri üzerinden tasvir edilmiştir. Fatima’nın bu uhrevi görüntüsü Peyer’in de çok hoşuna gitmiştir: “Sanki çivilenmiş gibi olduğum yerde kalmıştım ve Fatima’nın görkemli görüntüsünden, endam ve edasından kendimi alamıyordum [...]”³⁰⁷ Peyer’in Fatima’dan bu denli

³⁰⁵ Peyer, s. 99 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

³⁰⁶ Peyer, s. 75 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

³⁰⁷ Peyer, s. 87 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

etkilenmesi Luther'in Türk kadınına olan bakış açısına vurgu niteliğindedir: "Türk kadınlarının erdemli, sade ve dolayısıyla da saygın oluşları olumlu özellikler olarak"³⁰⁸ sıralanmaktadır. Bu sözler ile Türk kadınının tanımı yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda cuma günleri cuma namazına giderken Selamlık denilen tören yapılır. Bu sadece Osmanlı toplumu için değil bütün İslâm âlemi için çok önemlidir. Çünkü bu törende halkla ilgilenilir, onlarla yakından temasa geçilir.³⁰⁹ Bu törene de eserde yer verilmiştir: "Uzunca bir yola girdik, ta ki büyük ve ihtişamlı bir yapı olan ve Azize Sofya'ya adanan Hristiyan kilisesi karşımıza çıkana kadar. Sultanın her Cuma orayı ziyaret etmesi sebebiyle o yere giden bir sürü kadın ve erkeklerle karşılaştık".³¹⁰

6.5. Ömer ile Fatima

Ömer ile Fatima karakterleri eserde son derece önemli bir yer tutmaktadır. Peyer, Türklere esir düştükten sonra İstanbul'a getirilir, kaldığı ilk evde bir takım sıkıntılar yaşadıkten sonra zengin ve varlıklı bir bey olan Ömer'e satılır. Ev sahibi Ömer, Peyer'e bir köle gibi değil de sanki yakın bir dostuymuş gibi sıcak davranarak gönlünü hoş etmeye çalışır. Peyer'e ayrı bir ilgi göstererek onunla gayet güzel geçinmeye çalışır. Birlikte ata dahi binerler. Üstelik Peyer'in at binmesindeki maharetini gördükten sonra Ömer'in sevinçten "Aferin Türk" diye bağırması Peyer'in de hoşuna gider. Burada da Ömer karakterinin hoşgörüsüne övgü yapılarak Peyer'in Türk sözünden bile rahatsızlık duymadığı vurgulanmıştır: "Ha, diyerek, benimde hoşuma giden "Aferin, Türk, Aferin!" diye bağırıldı."³¹¹ Ömer ile Fatima Peyer'le iletişim kuramamaktan dolayı ona Fransızca öğretmeye çalışırlar ve görürler ki Peyer de bu durumdan şikâyetçi değildir. Fransızca, Osmanlı devletinde özellikle III. Selim döneminde kültürel hayatta ve memurlar arasında konuşulan bir dil olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ilk resmi yabancı dili olmuştur.³¹² Eserdeki zaman 17. yüzyılı kapsadığı için Fransızca dilinin Osmanlı'daki önemine atıfta bulunularak Peyer'e Fransızca öğretilmektedir:

³⁰⁸ Bkz. Coşan, **Tanrım bizi Türklerden koru**, s. 34.

³⁰⁹ Bkz. İlber Ortaylı, **Osmanlı'yı yeniden keşfetmek**, 46. Basım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006, s. 14.

³¹⁰ Peyer, s. 88 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

³¹¹ Peyer, s. 73 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

³¹² www.osmanli700.gen.tr/padisahlar/28nizam (erişim tarihi 02.07.2019).

*“[...] biraz zaman geçtikten sonra elinde bir kitapla bana doğru gelip kitabı uzatarak: Bu Fransızca ve Walsch dilini öğrenebileceğin bir dil bilgisi kitabı, Latince anlayan birisi için çokta zor olmaması gerek, dedi.”*³¹³

Diğer Müslümanlara göre Ömer’in yaşam tarzı o kadar rahat ve huzurludur ki, bu yaşam tarzı Peyer’in de ilgisini çekmektedir ve bu evde hiç olmadığı kadar huzurlu olduğunu hisseder. Tıpkı diğer Batılılar gibi önyargılarla dolu olan Peyer’e göre Türkler medeni olmayan, vahşi, kaba-saba, cahil kimselerdir. Bu yüzden Ömer ile Fatima’nın bu rahat yaşam tarzı kendisine ilginç gelmektedir öyle ki Türklerde yabancı bir erkeğin bir kızın odasına girmesi tuhaf karşılanırlar Ömer buna izin vermektedir:

*“[...] dinî adetlerine sıkı sıkıya bağlı Türklerin arasında olduğumuz için, Ömer’in Hristiyan bir köleye, kadınların odasına çekinmeden girebilecek ve onlarla keyfi olarak sohbet edebilecek kadar özgürlük vermesi fazlasıyla yadırganacaktı.”*³¹⁴

Bu sözlerden toplumsal baskıya vurgu yapıldığı anlaşılır. Hristiyan bir kölenin bu tarz hassasiyetlere değinmesi ise takdire şayandır. Fakat bu mutlu aile saadeti ne yazık ki uzun sürmeyecek, saraydan gelen bir emirle hepsi birbirinden ayrılmak zorunda kalacaktır: “Büyük Efendinin emri üzerine Fatima alınacaktır.”³¹⁵ Saraydan gelen bir emir ile Fatima’nın yaşlı biriyle zorla evlendirilmek istenmesi Türkler açısından olumsuz bir imaj olarak gösterilmiştir. Martin Luther, Türklerin kadınlarına değer vermediklerini vurgulamıştır. Bir Türk erkeğinin çok sayıda kadınla evlenebilmesi ise bunun en büyük kanıtıdır Luther’e göre. Onun bu konudaki söylemleri esere de yansımaktadır.

“Muhammed’in Kur’an’ı, evlilik kurumunu saymaz, herkes istediği kadar çok sayıda kadını alabilir. Bu yüzden de Türklerdeki adet,

³¹³ Peyer, s. 77 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

³¹⁴ Peyer, s. 108 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

³¹⁵ Peyer, s. 119 (çeviri tarafımca yapılmıştır).

bir erkeğin on, yirmi kadar kadına sahip olmasıdır. Ve istediğini istediği zamanda terk eder ya da satar [...]’’³¹⁶

Fatima'nın evlenmesinden sonra iki kardeş ebediyen ayrı düşerek bir daha bir araya gelemezler.

6.6 Diğer Türk karakterler

Sipahilerin İstanbul'a getirdikleri Peyer ilk önce bir Türk'e satılır. Bu kişi aslında Peyer'e kötü davranmaz. Ancak karısı Peyer'e şüphe uyandıracak bir biçimde ilgili ve hoş davranır. Oldukça olumlu ve iyimser yaklaşan ev sahibi kadın, onun bir esir olduğunu öğrendikten sonra dahi onunla birlikte ağlayacak kadar duygulanır. Burada Türk insanın duygusallığına vurgu yapılmıştır. Peyer kadının aşırı hassas oluşundan çekinerek nasıl davranacağını bilemez:

“Bu kişi beklenmedik bir şekilde tekrar geldiğinde, üzüntü içerisinde burada bulunuşumun üçüncü gününde yatağında oturmaktaydım, gözlerimden hâlâ yaşlar akmaktaydı, önümde durup uzun bir süre hiçbir şey söylemeden beni izliyordu. Hissettiği acıma duygusuyla birden boynuma sarılıp, beni teselli edecek sözler söylemeye başladı, kendisi de hüzünlü bir şekilde ağlıyordu [...]’’³¹⁷

Fakat bir gece çok ilginç bir olay yaşanır ve ev sahibesi kadın gece yarısı Peyer'in odasına gelip onu baştan çıkarmak ister. Peyer bunun bir tuzak olduğunu düşünüp kadını yanından uzaklaştırır ve ertesi gün ev sahibi efendisi onu evden gönderir. Burada Peyer'in ahlaklı davranarak köle olarak kaldığı evin sahibine ihanet etmeyen dürüst bir karakter olarak gösterilmek istenmiştir. Eserde Peyer'i baştan çıkarmak isteyen ve erdemli olmayan bir kadına yer verilmesi ise Batı kaynaklarında yer alan harem kültürüyle ilgili yanlış bilgilerin farklı şekillerde ele alınmasıyla alakalıdır. “Avrupalılar için sırlarla dolu olan harem kültürü basının özellikle ele aldığı

³¹⁶ Coşan, **Tanrım bizi Türklere kuru**, s. 34.

³¹⁷ Peyer, s. 58 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

konular arasında yer³¹⁸ almaktadır. Ancak harem kültürüyle ilgili bilgilerin neredeyse tümü gerçekte yaşanmamış, “kulaktan kulağa yayılan hikâyelerden ibarettir”. Bu tür hikâyeler “Avrupalı okuyucuların sansasyon ihtiyacını giderir ve Türklerle ilgili yazıların satışını garantiler”. Söz konusu yanlış bilgiler ise sonrasında eserlere farklı bir şekilde yansır, farklı alan ve konulara adapte edilerek tekrar bu örnekte olduğu gibi karşımıza çıkar. Bu nedenle tıpkı harem kadınları gibi erkekleri güzellikleriyle etkileyen ve baştan çıkarmaya çalışan Türk kadınlarının varlığına da dikkat çekilir. “[...] Kapı birden açıldı ve kadın yarı çıplak bir şekilde önünde duruyordu.”³¹⁹ Peyer ilk köle hayatı yaşadığı bu evden böyle kötü olaylar yaşayarak ayrılmak zorunda kalır. Daha sonra evin sahibi onu bir köle pazarına götürür. Buradaki köle pazarı oldukça kötü tasvir edilerek gördükleri karşısında Peyer’in kendisini bir hayvan pazarında hissetmesine neden olur:

*“Bir sürü sokaktan geçtikten sonra bir yere ulaşırlar, burası birçok insanın bulunduğu bir pazardır, biraz daha yaklaşıncaya bunun bir köle pazarını olduğunu anlayan Peyer gerilmeye ve korkmaya başlar. İnsanlara tıpkı hayvan muamelesi yapıldığını gördükçe fenalaşır. Buradaki insanların çoğu erkekten çok kadındı, her yaşta çocuklar da bu pazarda mevcuttu.”*³²⁰

Köle pazarları konusuna, 1438 yılında Sebeş-Mühlbach kuşatması esnasında henüz 16 yaşında iken esir düşen Macar Georg’de değinmektedir. Peyer’in köle pazarı ile ilgili anlattıkları Macar Georg’un anlattıklarıyla benzeşmektedir. Macar Georg’un Edirne’deki köle pazarında yaşamış olduğu acılar Peyer’in acılarıyla neredeyse aynıdır. Buradan yazarın seyahatname gibi türlerin etkisiyle tasvirlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bir savaş esiri olarak Osmanlı’da yaşadıklarını ve gördüklerini aktaran Macar Georg’un “*Tractatus*” adlı eserinde Türk kültürü, örfü-âdeti ve yaşantısı

---

³¹⁸ Leyla Coşan, Alman Masallarında Türk İmajı. **Türklük Araştırmaları Dergisi** 18. İstanbul, 2006, s. 272; Carl Göllner, **Turcica**, c. 3, Die Türkenfrage in der öffentlichen Meinung Europas im 16. Jahrhundert, Baden Baden 1979, s. 299-332.

³¹⁹ Peyer, s. 61 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

³²⁰ Peyer, s. 63 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

hakkında Türk imajı bakımından oldukça ilgi çekici noktalara değinilmiştir. Yazar ayrıca Martin Luther, Erasmus, Sebastian Franck gibi birçok teoloğu da etkilemiştir.³²¹

6.7 Peyer ile Fatima

Eserde en dikkat çekici konulardan birisi ise hiç şüphesiz Fatima ile Peyer'in birbirlerine olan sarsılmaz aşkı olmuştur. Bu aşk uğruna nice acılar, maceralar atlatılmış ve sonunda sevgililer birbirlerine kavuşmuşlardır. Peyer Fatima'yı gördüğü anda etkilenir:

“Bir melek kadar güzeldi, henüz on dört yaşında, dişiliğinin tüm cazibesi kendisinde mevcuttu, herkese karşı iyi niyeti gözlerinden okunabiliyordu, karşılaştığı herkese o zarif bakışıyla bir güven veriyordu, en tatlı ahengin sedası gibi ruha nüfuz eden çekici sesi [...]”³²²

Burada Peyer her ne kadar köle hayatı yaşayan bir Hristiyan olsa da Müslüman bir kıza sevdalanarak aşkın hiçbir farklılık gözetmediğini ortaya koymaktadır. Üstelik kendisiyle aynı dili konuşmadığı için ortak dil olan Welsch³²³ dilinde anlaşmaya çalışırlar. Fatima, Peyer'e olan aşkını Welsch dilinde itiraf eder:

“Sevgili bahtsız Adam! Senin bu hak etmediğin kaderin bir kadının kalbini derinden yaralamaktadır. Bu kalp, eğer sen de istersen seninle mutlu olmak istiyor. Ayrıca lütfen aramızda kalsın, diye yazıp nazikçe kitabın arasına bırakır.”³²⁴

Bu mektuptan sonra günün birinde Fatima Peyer'e içini açarak duygularının karşılık bulup bulmayacağını merak etmektedir: “Haydi, diye devam etti, gel yanıma otur! Evimize ilk adım attığın anda hissettiğim kalbimi ve düşüncelerimi sana açmak

---

³²¹ Bkz. Gündoğar Feruzan, Güler Mungan, Cemal Yıldız, **Georgius de Hungaria ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmelerine bir Bakış**, Semahat Yüksel Armağan Kitabı, Ankara, Pegem Akademi, 2009, s. 2.

³²² Peyer, s. 76 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

³²³ Welsch kavramının kökeni muhtemelen Romalılara ve Keltlere dayanmaktadır. Almancada ise Welsch ile Roman Diller (Latince, Fransızca, İspanyolca, Portekizce, İtalyanca ve Rumence) kast edilmektedir. Almanca'da Welsch aynı zamanda yabancı, anlaşılmayan dil anlamında da kullanılmaktadır.

³²⁴ Peyer, s. 90 (çeviri tarafimca yapılmıştır).

istiyorum.”³²⁵ Birbirlerine olan aşklarını ilk defa bu şekilde itiraf eden Fatima ve Peyer aşklarını yaşayamadan saraydan gelen bir emir ile ayrılmak zorunda kalırlar. Fatima’nın yaşlı bir Paşa ile evlenmek zorunda kalması ikisini de derin bir üzüntüye boğar. Fatima giderken Peyer’i de yanında götürmek ister. Ömer zorla da olsa bu durumu kabul eder. Fakat evlendiği Paşa, Fatima ile Peyer’in ilişkisi olduğunu düşünerek Peyer’e eziyet eder. Peyer aşkı uğruna çektiği eziyetlerden dolayı pişmanlık duyar: “[...] ki en ufak bir hatamda bile her gün yediğim dayaktan sonra, Fatima’nın aşkının yol açtığı ahmaklıktan dolayı, onun peşinden gitmek için Ömer’i bırakmış olmanın pişmanlığını duyacak yeterince zamanım vardı.”³²⁶ Bu sözlerden aslında Peyer’in Fatima kadar büyük bir aşkla bağlanmadığı ve zor bir duruma düşünce aşkından hemen vazgeçebileceği anlaşılmaktadır. Kaderin bu kötü cilvesinde beklenmedik bir şey olur ve Fatima’nın eşi Halil Osman ansızın ölür, Fatima da bu sayede özgürlüğüne kavuşur. Sultanın fermanı üzerine de Halil Osman’dan kendisine yüklü bir mal varlığı kalır.³²⁷ Bir gemiye binip denize açılırlar. Şiddetli bir fırtınaya yakalanırlar ve gemi su almaya başlar. Buna rağmen mücadele edip hayatta kalmayı başarırlar. Daha sonra bir Hollanda gemisi gelip onları kurtarır, ilk önce Kahire ve Brezilya’ya doğru yol alırlar. Yolculuk esnasında birden gemi fırtınaya yakalanarak batmaya başlar, gemiden üç beş kişi botlarla kurtulur, sadece Fatima, Peyer ve Hamburg’lu hizmetçi kalırlar. Sonunda ıssız bir adaya düşerler. Adaya adım attıkları günden sonra adayı keşfetmeye başlarlar. Çünkü eksik olan veya ihtiyacını hissettikleri hiçbir şey yoktur. Böylece 5 yıl mutlu ve huzurlu yaşarlar. Fatima önceden de bahsedildiği üzere vaftiz edilerek Elisabeth adını alır ve Peyer ile evlenir. Fritz adında sağlıklı bir erkek çocuk dünyaya getirir. Elisabeth tekrar hamile kalır, ancak ölü bir çocuk doğurduktan iki saat sonra vefat eder. Bu olay Peyer’in yıkılmasına neden olur.³²⁸ Daha sonra oğlu Fritz ile Hamburglu hizmetçi de vefat edince adaya gelen bir gemi sayesinde Peyer ülkesi Avusturya’ya yıllar sonra geri dönme şansı elde eder.

Avusturyalı Robinson Osmanlı İmparatorluğu’nda adlı eserin ilk bölümünde Peyer’in Viyana’da Türklere esir düştükten sonraki yaşamı konu alınmış ve İstanbul’da

---

³²⁵ A.g.e., s. 111 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

³²⁶ Peyer, s. 133 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

³²⁷ Peyer, s. 156 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

³²⁸ A.g.e., s. 316 (çeviri tarafımda yapılmıştır).

kaldığı yıllarda yaşadığı olaylar aktarılmıştır. Peyer, Osmanlı İmparatorluğu'nda karşılaştığı dinî, kültürel, siyasî ve ahlaki olayları detaylıca aktarmıştır. İkinci bölüm ise ilk bölüme göre biraz daha yüzeysel ve daha az ayrıntılıdır. İkinci bölüm, Fatima'nın adada vaftiz edilerek Hristiyan olmasıyla ve sonrasında doğurduğu çocuğun vaftiz edilmesiyle başlar. Daha sonra Fatima ikinci çocuğunu doğurmadan ölür. Peyer ise adaya gelen bir gemi vasıtasıyla ülkesine gider. Eserde hem gerçeklik hem de kurgusallık bir arada verilmiştir. Türk kültürünü aktarırken yazar, önyargılarla dolu bir yaklaşım sergilemiş olmasına rağmen gerçeklik duygusundan vazgeçmemiştir. Örneğin Türk halkının duygusallığı, misafirperverliği, hoşgörüsü ve temizliğe olan düşkünlüğü, eserde ustalıkla işlenmiştir. Bu ise hikâyenin kurgusallığının arka plana atılmasına neden olmuştur. Seyahatname ve tarih kitaplarında yer alan gerçeğe dayalı bilgilerin esere yerleştirilmesi ise anlatılanların inandırıcılığını arttırmaya yöneliktir.

Türlere karşı oldukça önyargılı olan Peyer sadece esir olarak kalacağını düşündüğü anda karşısına hayatının aşkı Fatima çıkar. Onunla birlikte verdiği mücadeleler sonucunda birbirlerine kavuşarak İstanbul'dan kaçarlar. Fatima'ya karşı olan büyük aşkına rağmen asla dinini değiştirmez, çünkü ona göre Müslümanlık hurafelerle, masallarla doludur. Fatima'nın onca anlattıklarına rağmen Peyer'in Müslümanlığı bir türlü kabul etmemesi, dinde zorlama yoktur ayetini³²⁹ akıllara getirmektedir. Tüm bunlara rağmen Fatima onu kaybetmektense dininden ve yurdundan ayrılarak büyük bir fedakârlık örneği gösterir. Peyer kimi zaman Türkleri sevmiş, kimi zaman onlardan nefret etmiş ama asla dininden dönmemiştir. Eserde ele alınan Türk imajı, Avrupa-Osmanlı Savaşları, İslâm dinine olan bakış açısı, Osmanlı askerî-sistemi tüm çarpıcılığı ile irdelenmiştir. İkinci bölümde ise *Avusturyalı Robinson* eseri adada yaşanan bazı sıkıntılar ve güzel olaylar açısından kısmen *Robinson Crusoe* ile benzerlik gösterir. Adada yaşam mücadelesi verirken nasıl davranacaklarını düşünüp Robinson Crusoe gibi gemiden getirdikleri hayvanları olatıp onları yetiştirirler. Örneğin eserdeki vahşi kız Thungi de tıpkı Robinson Crusoe'daki vahşi Cuma gibi yamyamların elinden kurtarılarak Peyer'e hizmet eder. Avusturyalı Robinson, vahşi kız Thungi'yi eğitip daha sonra Hristiyanlaştırarak kendilerine hizmet ettirmektedir.

---

³²⁹ Kur'an, Bakara Süresi, Ayet 2, 256.

7. SONUÇ

Alman robinsonadlarda Türk İmajı adlı çalışmada Batı'nın Türklere olan bakış açısı robinsonad adlı spesifik edebiyat türü üzerinden gözler önüne serilme amacı güdülmüştür. Bunu gerçekleştirmek amacıyla iki Alman robinsonad eseri incelemeye alınmıştır. Söz konusu eserlerden ilki 1724 yılında yazılan *Silezyalı Robinson ya da Franz Anton Wenzel'in Unutulmaz Yaşamı*'dir, diğeri ise 1802 yılında yayımlanan *Avusturyalı Robinson Osmanlı İmparatorluğunda*'dır. Bu iki eserin tercih edilme nedeni ise her iki eserin Türk izlerine yoğun biçimde yer vermelerinden kaynaklanmaktadır.

Öncelikle çalışmada robinsonad kavramı üzerinde durulmuş, tarihsel gelişim sürecinden günümüze kadar etkilendiği ve etkilediği eserler ve yazarlar hakkında bilgiler verilmiştir. 16. yüzyılda gemi seyahatleri neticesinde denizciler başlarından geçen olayları anlatmak için seyahatnameler yazmaya başlamışlardır. Robinsonad yazarları seyahatnamelerin etkisi altında kalınca eserlerini hem gerçek seyahatnameler hem de kurgusal seyahatnameler adı altında ele aldıkları görülmektedir. Bir sonraki aşamada ise Alman dilinde yazılan robinsonadlar başlığı altında Türk imajı irdelenmiştir. Alman yazarların neden Türk figürlerini robinsonad eserlerine ekleme gereği duyduklarına dikkat çekilmiştir. Bu hususun altında yatan nedeni açıklamak için ise Almanya'da Türk imajı başlıklı bölümde Türk-Alman ilişkilerinin tarihsel arka planı, kültürel, siyasî ve dinî açıdan ele alınmıştır. Çıkan sonuçtan anlaşılmaktadır ki Osmanlı ordusunun Avrupa'da gerçekleştirdiği savaşlarda elde etmiş olduğu başarılarından dolayı

korkuya kapılan Avrupalılar daha doğrusu Almanlar ve Avusturyalılar, Türklerle yapılan savaşları robinsonad eserlerine eklemek istemişlerdir. Bu vesileyle Türklerin esir almış oldukları Hristiyanlara sözde nasıl işkence ettiklerini okuyucularına aktarmışlardır.

Çalışmada ele alınan bir diğer önemli konu ise, Martin Luther'in Türk imajına olan etkisi ve bunun eserlere yansımalarıdır. Martin Luther'in Türkler hakkında yazmış olduğu vaaz, dua ve çağrılar Hristiyan halkı üzerinde oldukça büyük etki bırakmıştır. Luther'in Türkler hakkında yazdıkları kimi zaman olumlu bir izlenim bırakmış gibi algılansa da gerçekte Hristiyanlara öğüt niteliği taşıdığı anlaşılmıştır. Araştırmada Türk imajı ile ilgili değişen bir algı da tespit edilmiştir. Türk tehdidinin en yoğun olduğu dönemlerde Türkler, ezeli düşman olarak görülmüştür. Türklerin tehdit olmaktan çıktıkları dönemde ise bir zamanlar ezeli düşman olarak kabul edilen Türklere ve Türk kültürüne karşı bir ilgi uyanmış, bu ilgi sonrasında "Türk modası" olarak tabir edilen bir nevi hayranlığa dönüşmüştür. Bu hayranlık ise kendini bilhassa sanat ve mimaride göstermiştir. Bu bilgiler dâhilinde Alman robinsonadlarda Türk imajı konusu araştırılmıştır.

Bu eserlerden ilki II. Viyana kuşatmasını konu eden *Silezyalı Robinson'dur*. Bu eserde Avusturyalılar için önemli bir zafer olarak kabul edilen II. Viyana kuşatması tarihi arka plan olarak seçilmiş, böylelikle bir nevi Hristiyanlığın kurtuluşu sembolize edilmiştir. Avrupalıların gözünde Türkler genelde "barbar", "vahşi" ve "kâfir" olarak nitelendirilmişlerdir. Bu eserde Hristiyanlığın kalelerinden biri olan Viyana'nın savunmasında da, Türkler küçük düşürücü, aşağılayıcı ifadelerle tasvir edilmişlerdir. Ezeli düşman olarak gördükleri Türklerle savaşmayı bir gurur meselesi haline getirerek onları yendikleri sahneyi büyük bir zevkle anlatmaları dikkat çekicidir. Buna mukabil Osmanlı ordusunun başarılı olduğu kısımlar gereksiz ve önemsizmiş gibi ele alınmıştır. Öte yandan İslâm dini konusu, eserin ana karakteri Franz üzerinden ele alınmıştır. Hristiyanların din değiştirmesi söz konusu olduğunda, Hristiyanların din değiştirmeyecekleri Franz üzerinden açıkça ortaya konmuştur. Franz'ın Müslümanlığı karalayan söylemleri ise adeta propaganda niteliği taşımaktadır. Bunun dışında bir Hristiyan'ın dinini değiştirip sünnet olduktan kısa bir süre sonra ölmesi örneğinde, sünnetin aslında sağlığa zararlı olduğu vurgulanmak istenmiştir. Tüm baskılara rağmen

Müslümanlığı seçmeyip direnen Hristiyanların esir hayatı yaşayarak eziyet çektiği vurgusundan yola çıkarak, İslâm'ın diğer dinlerin mensuplarına karşı göstermiş olduğu hoşgörü yok sayılmış ve İslâmiyet açık bir şekilde karalanmıştır.

Eserde önemli bir yer tutan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ise zalim ve merhamet yoksunu bir kişilik olarak betimlenmiştir. II. Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması sonucu infaz edilen paşanın oğullarının padişahın para istemesi, İslâm dinindeki kan parası örneğini akıllara getirmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın infazından sonra kesik başı gümüş bir kutuda sergilenmiştir. Çok sayıda Hristiyan'ın ölümüne sebep olan Paşadan böylelikle intikam alınmıştır. Bu ise Hristiyanların zafer sarhoşluğuna işaret etmektedir. *Silezyalı Robinson ya da Franz Anton Wenzel'in Unutulmaz Yaşamı* adlı eserde Türkler sadece savaş ortamında ele alınmıştır. Türk imajı bu eserde oldukça olumsuz bir şekilde yansıtılmıştır. Türklere karşı kazanılan zafer ise Türklerin ilelebet Avrupa topraklarından atılması olarak yorumlanmıştır.

1802 yılında kaleme alınan *Avusturyalı Robinson Osmanlı İmparatorluğunda* adlı eserde ise tarihi arka plan olarak herhangi bir savaştan söz edilmemiştir. İnceleme açısından seçilen bu eser Türk imajına oldukça yoğun bir şekilde yer vermektedir. Bu eserde yer alan Türk imajı öncelikle askerî, dinî ve kültürel yapı başlıkları altında incelenmiştir. Eserde yer alan Türk figürleri de, Türk figürlerin yaşam biçimi de diğer Türk karakterler ve başkarakterin aşkı olmak üzere farklı başlıklar altında ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu eserde öncelikle Osmanlı ordusunun 18. yüzyılda Avrupa'da askerî alanda gerçekleştirilen değişikliklere uyum sağlayamamasına vurgu yapılmıştır. Bu konu ise bir sipahi asker üzerinden işlenmiş ve Osmanlı askerleri böylelikle aşağılanmıştır. Eserde bahsi geçen sipahinin, Osmanlı ordusunda eyalet idaresinden sorumlu tutulan tımarlı sipahi olduğu anlaşılmıştır. Eserin önemli bir bölümünü teşkil eden din konusu ise tüm çarpıcı ve sarsıcı ayrıntılarıyla irdelenmiştir. İslâm dini ile ilgili en dikkat çekici unsur ise hiç kuşkusuz Peyer karakterinin gördüğü onca iyiliğe rağmen Müslümanlık hakkındaki kötü düşüncelerinden arınamamış olmasıdır. Peyer, ev sahibesi Fatima karakteriyle olan aşkında bile dininden vazgeçmeyen dindar bir Hristiyan olarak yansıtılmıştır. Buna mukabil Fatima karakterinin kendisine dili döndüğünce İslâmiyet

ve Hz. Muhammed ile ilgili bilgi vermesi onda bir değişikliğe neden olmamıştır. Peyer için bu anlatılanlar hiçbir şey ifade etmemiş, tam aksine bunların birer uydurma ve batıl inanç olduğunu düşünmüştür. Burada yine İslâm dini aleyhine negatif propagandanın yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu propaganda ise bilhassa Peyer'in Hz. Muhammed ile ilgili söz ve düşüncelerinden anlaşılmaktadır. Sonuç itibariyle Peyer, İslâm'ın sahte ve hurafelere dayalı bir din olduğunu düşünmektedir. Diğer yandan Fatima karakterinin Peyer için dinini değiştirip Hristiyan olması, aşkın sınır tanımazlığına işaret etmektedir. Fatima karakterinin Batılı tarzda ve hoşgörölü yetişmiş olması da, dinini kolayca değiştirmesinde bir başka etmen olarak algılanmıştır.

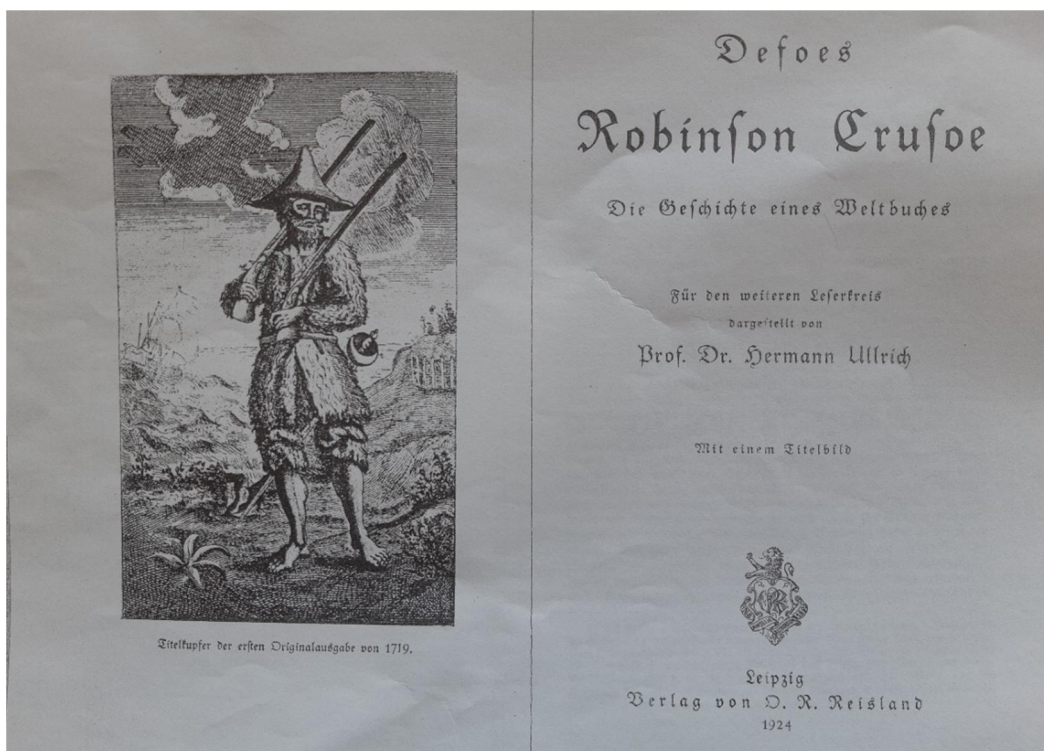
Eserde Türk kültürüne ait ilgi çekici detaylar saptanmıştır, bunlardan belli başlı olanları ise Türklerin misafirperverliği ve temizliğe olan düşkünlükleridir. Türklerin bu özellikleri övgüye layık görülür. Osmanlı geleneğinde padişahın cuma günleri halkı selamladığı cuma selamlığı, Türk atı ve geleneksel Türk kıyafetleri olan şalvar ve fes gibi kültürel öğelere de yer verilmiştir.

Ömer ve Fatima kardeşlerin Batılı tarzda yetiştikleri örneklerle ortaya konulmuştur. Burada dikkat çeken hususlardan biri bu iki kardeşin Galata gibi kozmopolit bir yerde yaşamaları, evlerinde piyano bulundurmaları, Hristiyan ve erkek bir kölenin bile kadınların odasına rahatlıkla girip çıkabilmesidir. Tüm bunlar Batılı yaşama dair örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. *Silezyalı Robinson* adlı eserden farklı olarak bu eserde, robinsonad unsuru olarak ada yaşamı da yer almaktadır. Fatima ve Peyer karakterleri aşkları uğruna İstanbul'u terk ederek bir gemi yolculuğuna çıkarak ıssız bir adaya düşerler ve burada yaşamaya başlarlar.

Yapılan inceleme sonucunda her iki eserde Türk imajının oldukça yoğun bir şekilde yer aldığı tespit edilmiştir.

EKLER

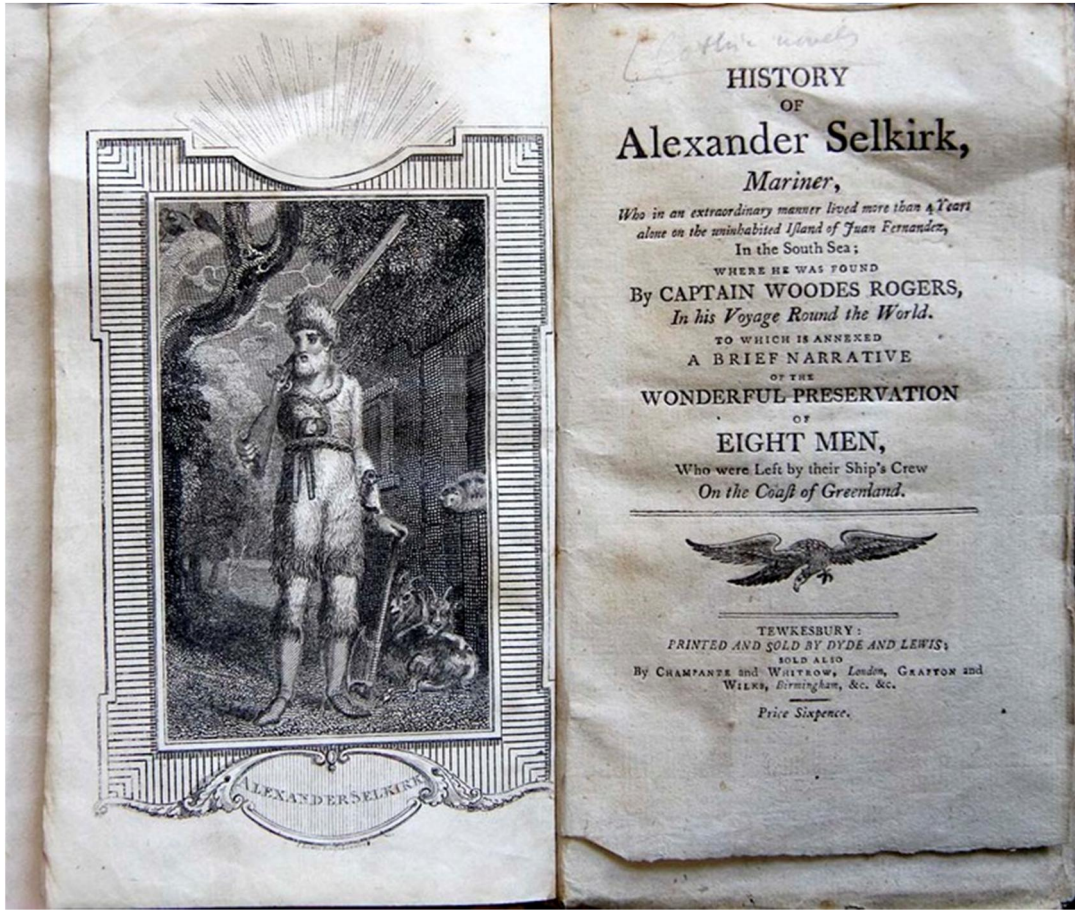
EK 1: Defoes Robinson Crusoe, Hermann Ullrich makale kapağı, 1924.

EK 2: Daniel Defoe, Portresi, 1703. <https://www.bl.uk/collection-items/engraving-of-daniel-defoe-1703> (erişim tarihi: 04.09.2019).

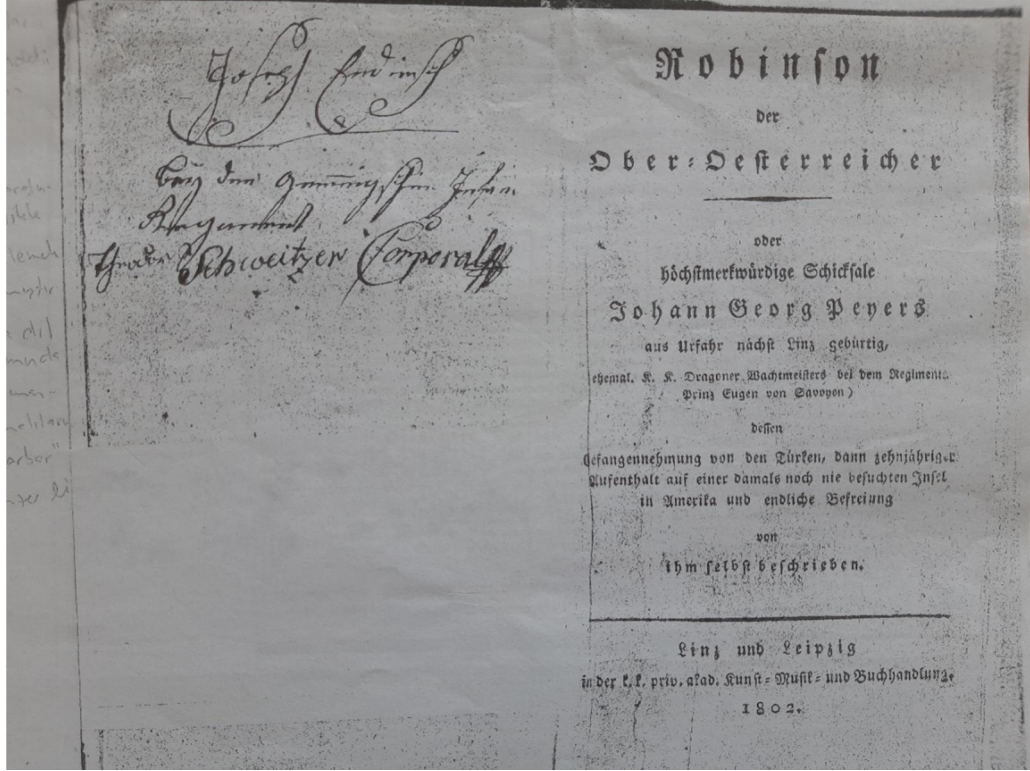
EK 3: Alexander Selkirk, Kitap Kapağı, 1712.

EK 4: Silezyalı Robinson Ya da Franz Anton Wenzel'in Unutulmaz Yaşamı,
Kitap Kapağı, 1723.

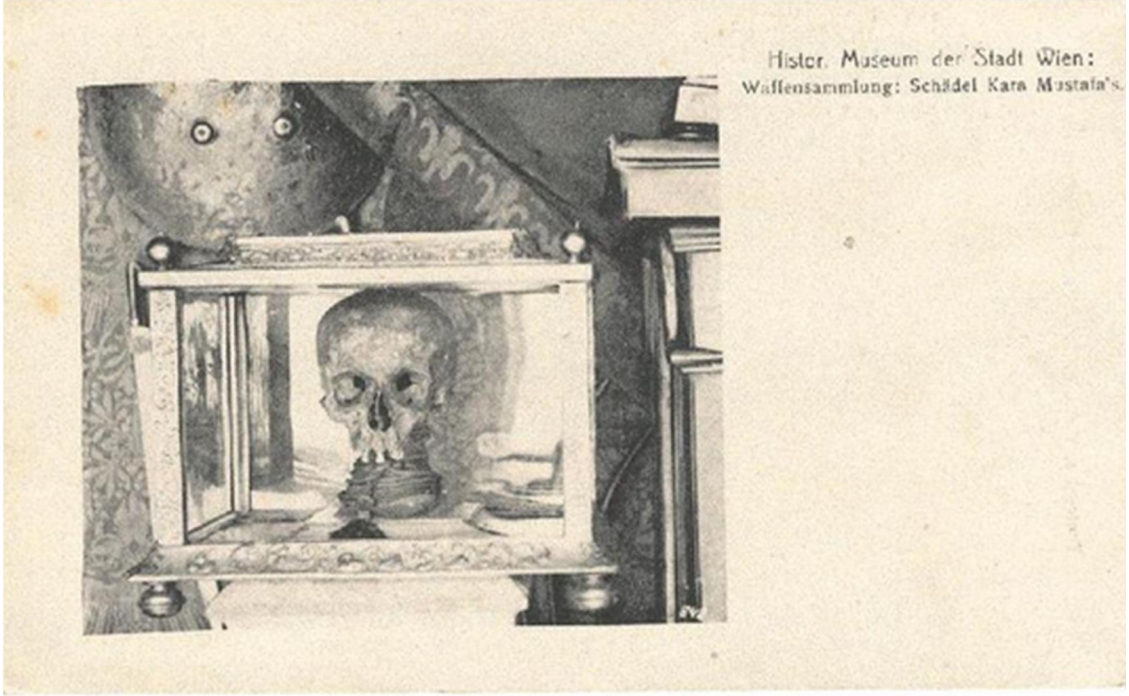

EK 5: Avusturyalı Robinson Osmanlı İmparatorluğunda, Kitap Kapağı, 1802.

EK 6: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Kafatası.

https://www.tuerkengedaechtnis.oew.ac.at/ort/museum-der-stadt-wien-der-schadel-des-kara-mustapha/schadel_kara_mustafa/ (erişim tarihi: 04.09.2019)

EK 7: Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Portresi.

https://www.tuerkengedaechtnis.oeaw.ac.at/ort/museum-der-stadt-wien-der-schadel-des-kara-mustapha/schadel_kara_mustafa/ (erişim tarihi: 04.09.2019)

8. KAYNAKÇA

Afyoncu, Erhan. **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Cilt II, 10. Basım, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2005.

Afyoncu, Erhan. **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Cilt I, İstanbul, Doğan Gazetecilik, 2006.

Afyoncu, Erhan. “Sipahi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, 256-258, 2009 <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/sipahi> (26.6.2019).

Ak, Hüseyin Sefa. “**İki Filozof Yazar, Bir Büyük Roman ve Bunların Öyküsü Hay Bin Yakzan**”, (t.y.)

<http://www.arkakapak.com/iki-filozof-yazar-bir-buyuk-roman-ve-bunlarins-oykusu-hay-bin-yakzan/> (20.06.2019).

Alkan, M. Nail. Hayranlık, Dostluk ve Çıkar Üçgeninde Türk-Alman İlişkileri, SDÜ **Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 34, 2015.

Brachvogeln, Ernst Christian. **Schlesischer Robinson oder Franz Anton Wenzels v.C. eines Schlesischen Edelmanns Denkwürdiges Leben, Seltsame Unglücks-Falle und Ausgestandene Abenteuer**, aus übersendeten glaubwürdigen Nachrichten, so wohl zur Belustigung des Lesers, als Unterricht AdelicHER Jugend in Druck gegeben. Breslau und Leipzig, 1723.

Coşan, Leyla. Alman Masallarında Türk İmajı. **Türklük Araştırmaları Dergisi** 18. İstanbul, 2006.

Coşan, Leyla. Alman Dilinde “Türk” Sözcüğünün Kullanım Alanlarına Geçmişten Günümüze Bir Bakış, **Türk Kültürü İnceleme Dergisi**, 22. Basım, İstanbul, 2010.

Coşan, Leyla. **Tanrım Bizi Türklerden Korumak İçin Yazdığı Dualar. Türklere Karşı Yazılan Vaazların Değerlendirilmesi İle Birlikte**, 2. Baskı, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2012.

Coşan, Leyla. **Kıyamet Alameti Türkler, Avrupa Basınında Kıyamet Alameti Türkler 16-17. Yüzyılda Türklerle İlgili Mucizevi İşaret Haberleri**, 1. Baskı, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2012.

Coşan, Leyla. **Alman Seyyahların Gözüyle Osmanlı İmparatorluğunda Kahve Kültürü, (17-19. YY) Türk Kahvesi'nin 300 yıllık Almanya Yolculuğu**, Würzburg, 2019.

Coşan, Leyla, Stephan Theilig. **Esaretten Vaftize**. 1. Baskı, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2018.

Coşkun, İsmail. **Öteki ile Karşılaşmalar Gezi Edebiyatı ve Şarkiyatçılık**, 1. Baskı, Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu, İstanbul, 2007.

Defoe, Daniel. **Robinson Crusoe**, (Çev.) Akşit Göktürk, Dünya Klasikleri, 3. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1992.

Ekinci, Buğra Ekrem. **"Kızıl Elma Nerede?"** 27.10.2010 1-3
<http://www.ekrembuğraekinci.com/makale.asp?id=301> (03.07.2019).

Ertop, Konur. **Teşrifatçı Ahmet Ağa'nın Günlüğünde II. Viyana Kuşatması**, Büyük Yapıtlarımız, 2018.

Fohrmann, Jürgen. **Abenteuer und Bürgertum**, zur Geschichte der deutschen Robinsonaden Im 18. Jahrhundert, J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart

Gnüg, Hiltrud. **Utopie und Utopischer Roman**, Stuttgart, Reclam, 1997.

Göktürk, Akşit. **Ada**, İngiliz Yazınında Ada Kavramı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Göllner, Carl: **Turcica**, c. 3, Die Türkenfrage in der öffentlichen Meinung Europas im 16. Jahrhundert, Baden Baden 1979, s. 299-332.

Gömeç, Saadettin Yağmur. Türk Kültüründe At, Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, 2016.

Gündoğar, Feruzan, Güler Mungan, Yıldız Cemal, **Georgius de Hungaria ve Türkler Hakkındaki Değerlendirmelerine Bir Bakış**, Semahat Yüksel Armağan Kitabı, Ankara, Pegem Akademi, 2009.

Güngör Ali İsra, **Hristiyanlıkta Pürüten Anlayış ve Etkileri**, Dini Araştırmalar, Cilt: 7. Ankara Üniversitesi, 2005.

Güngör, Turan Özgür. Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe Adlı Eserinde Irk ve Irkçılık, **KAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16-2015, 3-18.

Gürsel, Aytaç. **Genel Edebiyat Bilimi**, İstanbul, Papirüs Yayınevi, 1999.

Güven, Devrim Çetin. **Robinsonade Romanlarında Ütopya, Distopya, Mahşer Metaforları ve "Çocuk Edebiyatı"**- Robinson Crusoe, Mercan Adası ve Sineklerin Tanrısı, Folklor Edebiyat, Cilt: 24, Sayı: 95, 2018/3.

İnalçık, Halil. Göyünç, Nejat. **Osmanlı Araştırmaları II**, The Journal of Ottoman Studies, İstanbul, Neşir Heyeti, 1981.

İnalçık, Halil. **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar**, 29. Basım, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2009.

Kaya, Alper. **Alegori nedir? Alegori ne anlama gelir?** <https://www.tech-worm.com/alegori-nedir-alegori-ne-anlama-gelir/> (erişim tarihi 14.07.2019).

Kaya, Münire Handan, Hatice Cağan, **Wie entwickeln sich die beiden Romanhelden Hay bin Yakzan und Robinson Crusoe bei der Auseinandersetzung mit der Natur: Eine literarische Analyse und ein Vergleich eines westlichen und ein orientalischen Werkes.** Staatsarbeit, Duisburg, 2013.

Keleş, Nejdet. İndo-Germen/Alman ve Turan/Türk Kavimleri Halk Kültüründe Atla İlgili İnançlar, **Dil Bilimleri, Kültür ve Edebiyat**, Editör: Bedri Sarıca, Pamukkale Üniversitesi Padam Yayınları/1: Denizli, ISBN:978-975-6992-64-7.

Kettner, Hermann. **Robinson und die Robinsonaden**, Vortrag, gehalten im wissenschaftlichen Verein zu Berlin, Verlag von Wilhelm Herz, 1854.

Kippenberg, August. **Robinson in Deutschland bis zur Insel Felsenburg**, (1731-43) Inaugural Dissertation. Hannover, Th. Schafer Verlag, 1892.

Krishan Kumar, **Ütopyacılık**, (Çev. Ali Somel), İstanbul, İmge Kitabevi, 2005.

Kuran-ı Kerim, Bakara, 2/221 Ayet.

Kuran-ı Kerim, Hicr Suresi, 26. Ayet.

Kurtaran, Uğur. XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl 7, Sayı XVII, 2014.

Kutluer İlhan-Katipoğlu Hasan. İki Filozof Yazar, Bir Büyük Roman Ve Bunların Öyküsü, İbn Tufeyl, Hay Bin Yakzan, **Fikriyat Dergisi**, 10.8.2017, 551-554 <https://www.fikriyat.com/felsefe/2017/5/29/İbn-tufeyl-hay-bin-yakzan> (29.06.2017).

Museum, Museum. **Der Schadel des Kara Mustapha**, Türkengedächtnis, Österreichische Akademieder Wissenschaften, <https://www.tuerkengedaechtnis.oeaw.ac.at/ort/museum-der-stadt-wien-der-schadel-des-kara-mustapha/> (erişim tarihi: 04.08.2019).

Ortaylı, İlber. **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, 17. Basım, İstanbul, Timaş Yayınları, 2006.

Ortaylı, İlber. **Son İmparatorluk Osmanlı**, 4. Basım, İstanbul, Timaş Yayınları, 2006.

Ortaylı, İlber. **Türklerin Tarihi, Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına**, 24. Basım, İstanbul, Timaş Yayınları, 2018.

Osmanlı Devleti'ne Sığınan Kral: Tökeli İmre,

<https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/osmanli-devletine-siginan-kral-tokeli-imre/5> (erişim tarihi: 07.07.2019).

Özay, Arınç. **Osmanlı Devlet'inin Yabancı Dili Fransızca**, 26.6.2018

<http://www.gazetebilkent.com/2018/06/26/osmanli-devletinin-yabanci-dili-fransizca/> (erişim tarihi 05.08.2019).

Özcan, Abdülkadir. “Mehmed IV”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 2003, 28.Cilt.

<https://İslâmansiklopedisi.org.tr/mehmed-iv> (erişim tarihi 27.7.2019).

Özcan Abdülkadir, “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**,

Cilt: 29. <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/merzifonlu-kara-mustafa-pasa>

(erişim tarihi 20.07.2019).

Özkan, Selim Hilmi. “**II. Viyana Kuşatması: Son Jübile mi?**”, 06.04.2018
<https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/viyana-kusatmasi-son-jubile-mi>
(03.07.2019).

Peyer, Georg. **Robinson der Oberösterreicher oder höchstmerkwürdige Schicksale Johann Georg Peyers, aus Urfahr nächst Linz gebürtig**, (ehemali. K.K Dragoner Wachtmeisters bei dem Regiment Prinz Eugen von Savoyen) dessen Gefangennehmung von den Türcken, dann zehnjähriger Aufenthalt auf einer damals Noch nie besuchten Insel in Amerika und endliche Befreiung von ihm selbstgeschrieben. Linz und Leipzig: in der k.k priv. Akad. Kunst-Musik- und Buchhandlung.

Retchirs, Wilhelm. **Der Sächsische Robinson Oder Wilhelm Retchirs, Eines Gebornen Sachsens, Wahrhaftige Beschreibung seiner Anno 1691. Von Leipzig aus, durch Holland, Engelland, Frankreich, Spanien, Portugal, die Barbarei, Griechenland, Servien, und Hungarn gethanen Reisen**, Wobei er Vielen wunderbaren Glücks- und Unglücksfällen, zwei mahl durch Schiffbruch, auch sonst den äusersten Lebens-Gefahren unterworfen gewesen, wovon ihn aber die sonderbare Vorsorge des höchsten allezeit glücklich errettet, und endlich nach 28. Jahren, gesund in sein Vaterland zurück gebracht, von ihm selbst ans Licht gegeben. Mit darzu dienlichen Kupffer-Stichen. Leipzig, Erben Lanckischens Friedrich, 1722.

Ruh Bilimi, <https://www.turkedebiyati.org/feraset-nedir/> (erişim tarihi 27.07.2019).

Spits Jerker, **Fakt und Fiktion, Die Autobiographie im Spannungsfeld zwischen Theorie und Rezeption**, Doktora Tezi, 2008.

Şairin Tarihe düştüğü not: **Şâir Gözüyle Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Çehrin Seferi**. 2000 yılında Merzifon’da yapılan Uluslararası Sempozyumdaki Bildiri.

Tippner Anja ve Christopher F. Laferl, **Texte zur Theorie der Biographie und Autobiographie**, Stuttgart, Reclam, 2016.

Tufeyl, İbn./Sina İbn. **Hay Bin Yakzan**, Çev. M. Şerafettin Yaltkaya/Babanzade Reşid, 22. Basım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2019.

Turan, Mustafa. **II. Viyana Muhasarası: Osmanlı Devletinde siyasi, idari ve askeri çözülme**,

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1153/13580.pdf> (19.07.2019).

Ullrich, Hermann. **Defoes Robinson Crusoe, Die Geschichte eines Weltbuches**. Leipzig Verlag von O.R. Reisland, 1924.

Urgan, Mina. **İngiliz Edebiyatı Tarihi**, 6. Baskı, YKY, 2010.

Vokelka, Karl. “Ezeli Topraklar Ezeli Düşmana Karşı: Erken Modern Dönemde Avusturya Toprakları ve Osmanlı İmparatorluğu”, Çev. Çiğdem Dumanlı, **Düşünce ve Tarih Dergisi**, 2015, 39-50.

Vatin, Nicolas. **Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar, Doğu Akdeniz’de Savaş, Diplomasi ve Korsanlık**, Çev. Tülin Altınova, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2004.

Zettl, Erich. **Deutschland in Geschichte und Gegenwart**, 3. Basım, Max Hueber Verlag, Würzburg, 1978.